

Univerzita Palackého v Olomouci
Právnická fakulta

Martin Chládek

Vývoj advokacie na území bývalé NDR po druhé světové válce

Olomouc 2013

Prohlašuji, že jsem diplomovou práci na téma:
„Vývoj advokacie na území bývalé NDR po druhé světové válce“
vypracoval samostatně a citoval jsem všechny použité zdroje.

V Olomouci dne .....

.....

Martin Chládek

*Na úvod této práce bych rád poděkoval mému vedoucímu
JUDr. et PhDr. Stanislavu Balíkovi,
za poskytnutí odborných rad, za vstřícnost při vedení mé diplomové práce a vůbec za stálou podporu při
psaní této práce, jejíž rozsah jsem si na jejím počátku vůbec neuvědomoval.*

Obsah

Úvod - Vývoj advokacie v Německé demokratické republice.....	6
1 Demokratická a denacifikační tendence ve východní okupační zóně 1945-1952	8
1.1 Advokacie a advokátní společenství v sovětské okupační zóně	9
1.2 Ohlédnutí za zničením svobodné advokacie během nacismu	11
1.3 Pravidla pro přijímání advokátů do advokátního stavu	14
1.4 Denacifikace a demokratizace.....	19
1.5 Porovnání s obdobnými procesy v advokacii západní části Německa	23
2 Přetrvávání advokacie v NDR 1949-1952	26
2.1 Advokacie v počátcích nového státu	26
2.2 Vzpor advokátů proti novým tendencím v NDR.....	28
2.3 Represe a zavírání advokátních kanceláří.....	31
3 Počátek kolektivizace advokacie od roku 1953.....	33
3.1 Předobraz v Sovětském svazu	33
3.2 Diskuze o „advokátních družstvech“ v NDR.....	35
3.3 Přijetí nové právní úpravy	37
3.4 Příprava zakládacích schůzí.....	41
3.5 Situace v jednotlivých správních obvodech.....	43
3.6 Stranické zastoupení v kolegiích.....	46
3.7 Otázka samosprávy v kolegiích	47
3.8 Kolektivizace jako regulace přístupu k advokacii.....	49
4 Postupné přizpůsobování advokacie 1953-1962	50
4.1 Rada a Centrální revisní komise	54
4.2 Advokátem v socialistické NDR	56
4.3 Socialistická spravedlnost	59
4.4 Úspěšné završení kolektivizace.....	61

5	Začlenění advokacie do struktur socialistického zřízení 1963-1968	63
5.1	Společenské zřízení socialistického práva	63
5.2	Advokacie s ústavním mandátem.....	65
5.3	Advokátní služby ve vyvinuté socialistické společnosti	67
	Resumé – Vývoj advokacie, nebo její devalvace.....	69
	Resümee in Deutsch	71
6	Seznam použitých zdrojů.....	72
6.1	Bibliografie včetně elektronických zdrojů, komentářů a universitních vědeckých prací.....	72
6.2	Seznam citovaných odborných periodik	74
6.3	Použité archivní dokumenty	76
	Abstrakt (CS/EN/DE)	77

Úvod - Vývoj advokacie v Německé demokratické republice

Cílem diplomové práce je zmapování situace, která nastala po politickém rozdělení Německého státu po druhé světové válce, vykreslení vývoje svobodného povolání advokacie v nesvobodné společnosti NDR. Práce se zabývá zejména chronologicky seřazenými událostmi významnými pro formování advokacie z různých úhlů a není protopouhým shrnutím dostupných faktů.

Má-li se zodpovědět otázka: „Co mě vedlo k výběru tématu diplomové práce, které jsem si vybral.“, bude nejprve nutné specifikovat téma samotné. Téma diplomové práce se zní: „*Vývoj advokacie na území bývalé NDR po druhé světové válce*“. Svým zaměřením práce spadá pod oblast právních dějin, v případě Olomoucké právnické fakulty pod katedru Teorie práva a právních dějin. Vedoucím mé diplomové práce je JUDr. PhDr. Stanislav Balík, který má rovněž velký podíl na mém výběru diplomové práce, akterému patří můj obrovský dík za odborné vedení a užitečné rady při vypracovávání práce. Vděčnost bych chtěl zároveň vyjádřit též Dr. Michaelovi Trauzettelzovi zabývajícím se obdobným tématem na TU Dresden, že mi poskytl rady ohledně orientace v německé odborné literatuře, stejně jako přístup k publikacím, a k archivním dokumentům sesbíraným při příležitosti odborné konference konané v roce 2011 v Drážďanech.

Při zmiňování zdrojů musím vyzdvihnout též výbornou spolupráci se Státní zemskou knihovnou v Drážďanech a Universitní knihovnou Humboldtovy university, kde semí podařilo nalézt většinu potřebných literárních podkladů pro práci, zejména pak dílo Thomase Lorence, z jehož prací jsem vycházel. Jeho dílo jsem si jako základní zdroj informací vybral proto, že v průběhu 90. let minulého století zpracoval rozsáhlé dílo právě na téma advokacie v době NDR, rozhodoval jsem se právě s ohledem na značný rozsah a komplexnost nasbíraných archivních dokumentů a statistických údajů. Nelze zapomenout též na velké množství informací získaných z po celé trvání NDR vycházejících odborných periodik, které bylo možné ve velké míře po odfiltrování dobové propagandy využít k rozpoznání poměrů ve společenství advokátů.

Místní vymezení zkoumané oblasti lze v tomto případě celkem spolehlivě ohraničit hranicemi Německého státu, resp. bývalé Německé demokratické republiky. Je nutné mít na paměti, pro dobrou orientaci v práci, že toto území se během zkoumaného období proměňovalo. Nejprve šlo o území východní okupační zóny, svěřené do správy Sovětskému svazu, které bylo shodně, jako celé soudobé Německo, členěno na jednotlivé historické státy. Následně na území vznikl nový stát NDR, který následně své státoprávní dělení změnil z federálního prakticky na silně decentralizovaný unitární stát.

Z výše zmíněného vyplývá i nutnost ozřejnění dalšího vymezení předložené diplomové práce. Pro svou práci jsem si vybral vývoj advokacie po ukončení Druhé světové války v uspořádání Sovětské okupační zóny a NDR, kterým začíná první kapitola. Druhá kapitola se pak zabývá otázkou advokacie po vzniku nového státu NDR, kdy ještě nebylo jasné další směřování státu v otázkách právního zastoupení. Toto hledání končí přijetím příslušných kolektivizačních kroků, jejichž objasněním a následujícím uváděním do praxe se zabývá kapitola třetí. Čtvrtá kapitola obsahuje popis již ustáleného stavu v systému kolegií a rovněž počátek jeho využívání státní mocí. V poslední páté kapitole, kde je popisován vývoj v průběhu 60. let až do přijetí socialistické tzv. „ulbrichtovy ústavy“, kdy v NDR skončila existence advokacie jako takové, neboť došlo k jejímu rozmělnění a absorpci do struktur socialistického státu.

Dává to nicméně prostor k dalším úvahám, zejména pak kromě otázky, zda šlo dále ještě o advokacii či nikoliv, též otázek na procesy probíhající před a během návratu k demokratickému zřízení a scelení německé země. Zajímavým by bylo zajisté rovněž zamyšlení se nad otázkou obdobných jevů v sousedních zemích a jejich porovnání s NDR.

Jinou otázkou však může být, proč se danou problematikou vůbec zabývat. Zde lze obecně odpovědět, že obdobná práce ještě v ČR podle provedeného šetření nevznikla. Pokud by se mělo odpovědět ve větší šíři a vyhnout se pravdivým, nicméně značně obecným argumentům o důležitosti dějin a poučení se z nich, pak je nutno poukázat na advokáty a advokátní společenství jako takové.

Advokátní společenství je totiž ve společnosti čímsi výjimečným. Hlídá si zpravidla svou svobodu a nezávislost, k čemuž má díky znalostem svých členů výborné předpoklady. Nabízí se proto zkoumané otázky, jak se takové společenství zachová při přeměně státu v totalitní? Kdy přesně přestalo být společenství, potažmo společnost, svobodné? Dala se tato situace ještě zvrátit, a kdy nastaly první indikace tohoto procesu? Bylo by radno podotknout, že ač se dané otázky zdají být zajímavé spíše pro historiky, při jejich převedení do času přítomného se tak již nezdá. Zejména je tomu tak u jedné z nich: Jsou v současné společnosti tendence směřující ji k totalitárnímu státu, a dá se tomu zabránit? Pokud by tomu tak bylo, úvaze by mělo být podrobena jak role advokátů a jejich společenství na cestě k totalitárnímu státu, tak jejich možnosti obrany proti tomuto směřování. Součástí zamýšlené úvahy je samozřejmě též ohodnocení dosaženého vývoje ve státě typu NDR.

Jak již bylo výše zmíněno, ve své práci vycházím především z literárních a archivních zdrojů, laskavě zapůjčených Universitou Palackého v Olomouci, TU Dresden, Saskou zemskou knihovnou v Drážďanech (SLUB), Humboldtovou universitou a též z dokumentů jimi poskytnutých ve zdigitalizované podobě, které jsou všechny uvedeny v příložené bibliografii. Při

procházení této velké množiny informací a při vědomí poměrně malého zamýšleného rozměru práce, jsem se snažil vybírat vždy události a příběhy pro danou oblast příznačné a dostatečně ilustrativní. V jednotlivých kapitolách se proto povětšinou střídá popis přístupu státní moci postavený na struktuře tehdejších platných zákonných předpisů, s částmi osobních příběhů jednotlivých postav dobové advokacie. Vybíral jsem vždy projev, část dopisu nebo životopisu, která mohla co možná nejlépe dokreslit okolnosti strohých historických dat. Pokud to bylo možné, je autentický text právě pro svou autenticitu alespoň částečně doslovně citován v originálním znění.

1 Demokratizační a denacifikační tendence ve východní okupační zóně 1945-1952

První problém, se kterým se musela společnost Německé demokratické republiky vyrovnat, byl samozřejmě úzce spjat s prohranou válkou v rozměrech, v jakých to lidstvo ještě nepoznalo. Změnila se společnost, její demografické rozvrstvení, od roku 1939 v Německu dokonce přibylo 1,2 mil. osob, způsobených velkým počtem uprchlíků a přesuny obyvatelstva.¹ NDR se musela vyrovnat s výrazným propadem ekonomického výkonu a nedostatkem všeho, což ústilo ke zmrazení monetárního systému a přechodu na přidělový systém.²

Není překvapením, že v těchto podmínkách kvetl černý trh a kriminalita. Lidé se necítili bezpečně, jak vyplývá ze slov Isaaca *Deutschera*, jenž své pocity shrnul v následujícím popisu³: „Otázky vysoké politiky ho (běžného Němce) zajímají málo v porovnání s každodenními problémy osobní bezpečnosti vlastní a ještě více své ženy nebo dcery (...) Rovněž orgie msty se neomezovaly na individuální chování ruských vojáků. Od jistého momentu hrozilo, že demontáže německých továren a železnic a rabování německých zemědělských usedlostí promění zemi na východ od Labe v hospodářskou poušť. Dobytek byl zabit wehrmachtem, během bojů nebo odvezen do Ruska; jen dvacet až třicet procent ho zůstalo (...) Bylo by zcela mylné chtít z toho vyvozovat závěr, že ruská okupace nabízí jen obraz naprosté spouště. Po návalu destruktivní mstivosti se nyní téměř všude zdá, že se ruská vojenská vláda snaží dát do pořádku vše, co z východního Německa vůbec zůstalo.“ Jednou z oblastí, která v této době musela být „dána do pořádku“ byla pochopitelně justice a též advokacie jako její součást.

---

¹WEBER, Hermann. *Dějiny NDR*. 1. vydání. Praha: NLN s.r.o., 2003. s. 42.

² Tamtéž s. 43.

³ Tamtéž s. 43.

1.1 Advokacie a advokátní společenství v sovětské okupační zóně

Z obecné historické vědy vyplývá pro advokacii několik podstatných dat a faktů. Rozpadající se německá Třetí říše kapitulovala hned dvakrát. Josef W. Stalin si nejprve vynutil bezpodmínečnou kapitulaci wehrmachtu, což se stalo na Rýnu 7. května 1945, a ke stejnému došlo znovu v noci 9. května 1945 v Berlíně. Tam byla rovněž ve stejný den zřízená Sovětská vojenská správa nad Německem (SMAD⁴). Ta rozkazem číslo 17 z 27. června 1945 vytvořila v rámci německé centrální správy, „k řízení všech věcí souvisejících se státním zastupitelstvím, soudy a soudními orgány“,⁵ tzv. Německou soudní správu okupační zóny (DJV⁶), a zároveň pověřila dřívějšího říšského ministra liberálního demokrata Eugena Schiffera⁷, aby správu vedl jako její první ředitel. Po ustavení DJV následoval rozkaz oficiálně zastřešující vývoj justice a advokacie v době krátce po válce: „Rozkaz SMAD č. 49 ze 4. září 1945, denacifikovat a demokratizovat justici v pod vedením DJV“⁸ Následně byly všechny advokátní licence zneplatněny a musely být znovu založeny pod dohledem a s přivolením DJV.⁹ Toto přivolení se stalo alfou a omegou advokacie NDR následujících let.

Pro schvalování advokátní praxe po roce 1945 je význačné, že spojenecká kontrolní rada se v prohlášení vítězných spojeneckých mocností konkrétně právními otázkami advokacie vůbec nezabývala, dokonce ani nevyjádřila nějaké obavy ohledně stávající advokátní praxe, které by mohly být nějakým materiálním vodítkem pro vlády států okupační zóny.¹⁰ Profesní otázky advokacie tak byly v jednotlivých okupačních zónách upraveny jednotlivě a odlišně.

Právní úprava advokátních předpisů nemůže upravovat pouze otázku vstoupení do advokátního stavu jedince a jeho oblast činnosti, nýbrž musí řešit rovněž otázku profesní organizační struktury advokacie, advokátního stavu jako celku.

Informace a zdroje o událostech bezprostředně po rozdělení Německa zůstávají do dnešních dnů v některých oblastech lidské činnosti překvapivě skromné. Bohužel to platí i pro

---

⁴ V originálním znění: „Sowjetische Militäradministration in Deutschland“

⁵ V originálním znění: „zur Leitung sämtlicher Staatsanwaltschaften, Gerichte und Justizorgane“ viz HELMUT, Anders, BENJAMIN, Hilde a kol. *Zur Geschichte der Rechtspflege der DDR 1945-1949*. 1. vydání. Berlin: Staatsverlag der DDR, 1976, s. 17.

⁶ V originálním znění: „Deutsche Justizverwaltung der sowjetischen Besatzungszone in Deutschland“; viz AMOS, Heike. *Justizverwaltung in der SBZ/DDR: Personalpolitik bis Anfang der 50er Jahre*. 1. vydání. Köln: Böhlau Verlag Köln Weimar Wien, 1996, s. 5.

⁷ Dr. Eugen SCHIFFER (1860 – 1954), liberální politik Výmarské republiky, byl mezi lety 1919 a 1921 nejprve krátce říšským ministrem financí a následně dvakrát říšským ministrem spravedlnosti; viz AMOS, Heike. *Justizverwaltung in der SBZ/DDR: Personalpolitik bis Anfang der 50er Jahre*. 1. vydání. Köln: Böhlau Verlag Köln Weimar Wien, 1996, s. 7.

⁸ „SMAD-Befehl Nr. 49 vom 4.9.1945 lautet die Entnazifizierung und Demokratisierung der Justiz unter der Regie der DJV ein.“; viz tamtéž s. 35

⁹ Tamtéž s. 36-37

¹⁰ shodně FRICKE, Wilhelm, K. *Politik und Justiz in der DDR: Zur Geschichte der politischen Verfolgung 1945-1968, Bericht und Dokumentation*. 2. vydání. Köln: Berend von Nottbeck, 1990, s. 17-24.

oblast právní historie advokátní samosprávy.¹¹ V případě profesní advokátní struktury v Sovětské okupační zóně (SBZ¹²) můžeme uvést následující:

V Durynsku a Sasku-Anhaltsku mohly ještě advokátní komory krátce dále existovat v téměř nezměněné podobě.¹³ Pro celé Německo i dnes platí, že právníci z povolání, advokáti, jsou společně organizováni v advokátních komorách.¹⁴ Advokátní komory existují na německém území od roku 1879 jako orgány profesní samosprávy, a to se statusem veřejnoprávních korporací.¹⁵ Existence komor jako institut ve většině případů nadále trvá, i když jejich představení musí být nyní jmenováni za přispění okupačních mocností, stejně se děje i v západní části Německa. Nicméně to může být interpretováno i jako známka přetrvání německých právních tradic i za doby sovětské okupace.

Ve sledovaném období byly ale komory, ve srovnání s úkoly svěřenými advokátním řádem (RAO¹⁶) z roku 1878, v zásadě bez významu. Stala se z nich pouhá grémia udělující dobrozdání pro opětovný vstup do advokacie.¹⁷

Dne 31. 12. 1946 bylo ředitelem DJV, z důvodu nezbytnosti obnovení komor a udržení stávající situace, rozhodnuto o nutnosti nové právní regulace, odpovídající stávajícím funkcím komory. Na tento popud byla následně 18. 6. 1946 vydána DJV předloha návrhu prozatímního řádu pro přijímání členů (ProvZulO¹⁸), který zmiňoval v § 7 Advokátní komoru vedle předsedy vrchního soudu jako orgán vydávající odborné stanovisko. Protože však DJV neměla žádné přímé a komplexní pravomoci vůči správě soudnictví v jednotlivých zemích, nedokázal tehdejší ředitel DJV Dr. Schiffer svůj návrh prosadit, alespoň zpočátku a přímou cestou.¹⁹

Podle ProZulO měly být rovněž prověřeny a znovuzavedeny četné pravomoci advokátů a ohraničena působnost jejich činností.²⁰ Tento na první pohled chvályhodný požadavek však zůstal z výše zmíněných důvodů nenaplněn. Stejně tak disciplinární pravomoc nad právníky působící u zemských (okresních) úřadů a soudů zůstala až do roku 1952 v působnosti zemských

---

¹¹LORENZ, Thomas. *Die Rechtsanwaltschaft in der DDR*. 2. vydání. Berlín: Vydavatelství Berlin Verl. A. Spitz, 1998, s. 16.

¹² V originálním znění: „Sowjetische Besatzungzone“

¹³LORENZ, Thomas. *Die Rechtsanwaltschaft in der SBZ und DDR bis 1960: Neue Justiz*. 1. vydání. 1991, s. 525.

¹⁴ Tamtéž s. 525-527.

¹⁵FEUERICH, Wilhelm, BRAUN, Anton. *Kommentär Bundesrechtsanwaltsordnung / Recht für Anwälte aus dem Gebiet der Europäischen Union*. 4. vydání. München: Vahlen, 1999, §§ 60 a 62.

¹⁶ V originálním znění: „Rechtsanwaltsordnung“

¹⁷LORENZ, Thomas. *Die Rechtsanwaltschaft in der DDR*. 2. vydání. Berlín: Vydavatelství Berlin Verl. A. Spitz, 1998, s. 18-22.

¹⁸ V originálním znění: „Provisorischen Zulassungsordnung“

¹⁹LORENZ, Thomas. *Die Rechtsanwaltschaft in der DDR*. 2. vydání. Berlín: Vydavatelství Berlin Verl. A. Spitz, 1998, s. 80.

²⁰LORENZ, Thomas. *Die Rechtsanwaltschaft in der SBZ und DDR bis 1960: Neue Justiz*. 1. vydání. 1991, s. 525.

soudních úředníků, dohled nad právníky působícími u vrchního zemského soudu (odvolacího), pak vykonávala přímo DJV.²¹

Rozdílná situace však nastala v Sasku, a podle některých zdrojů i v Meklenbursku,²² kde začal namísto reorganizování komor pracovat nový zemský výbor pro advokátní záležitosti.²³ Tento jiný přístup mimo jiné otevírá první cestu k odklonu od systému samosprávných advokátních komor. Dokonce jsou komory zakladateli výboru označovány za pouhé bezzubé „výbory“, neboť jejich disciplinární orgány nebyly od roku 1943 v žádné z východních zemí znovu uvedeny v život. Je třeba poznamenat, že přes všechny snahy, se advokátům v Sovětské okupační zóně žádnou profesní samosprávu hodnou tohoto označení, založenou na principech konkretizovaných v roce 1879, nepodařilo ustavit. Existující organizace advokátů získaly přes své označení „advokátních komor“ pouze postavení odborného kolegia, nebo se v případě Saska rovnou přejmenovaly na advokátní výbory. Neexistují žádné orgány samosprávy, které by mohly politikům Socialistické jednotné strany Německa (SED) ještě nějak komplikovat jeden z jejich cílů, totiž aby advokacie podporovala jejich politiku.

1.2 Ohlédnutí za zničením svobodné advokacie během nacismu

Nikoliv až kapitulací 8. května 1945 byla pracně vydobytá svobodná advokacie, reprezentovaná advokátním řádem z 1. června 1878 (RAO)²⁴, zničena. Za pravý zánik svobodné advokacie v Německu bylo možné spíše pokládat zákon o připouštění k advokacii²⁵ ze 7. dubna 1933, podepsaný osobně Adolfem *Hitlerem*. Ačkoliv zákon ještě neponechává připuštění k advokacii plně v rukou nacistického státu, již jsou jeho prostřednictvím vyloučeny ze skupiny oprávněných osoby, náležející do určitých skupin obyvatelstva. Konkrétně se jednalo o komunisty a lidi židovského původu, kteří už podle tohoto zákona neměli nikdy víc získat přístup k advokacii. Dle § 3 tohoto zákona, byly dále dokonce vyloučeny osoby pouze jednající v zájmu komunismu a jeho ideálů, jejich již udělené přivolení k advokacii mohlo být na tomto základě též odebráno. Zákon šel však ještě dále. Nově přijímaní advokáti „neárijského původu“ mohli být odmítnuti také z blíže nespecifikovaných důvodů, nepředpokládaných advokátním řádem (§ 2 zákona).

---

²¹ AMOS, Heike. Justizverwaltung in der SBZ/DDR: Personalpolitik bis Anfang der 50er Jahre. 1. vydání. Köln: Böhlau Verlag Köln Weimar Wien, 1996, s. 53-58.

²² LORENZ, Thomas. Die Rechtsanwaltschaft in der DDR. 2. vydání. Berlín: Ydavatelství Berlin Verl. A. Spitz, 1998, s. 81.

²³ Tamtéž s. 81.

²⁴ V originálním znění: „Rechtsanwaltsordnung (1878)“, ve znění sbírky zákonů: RGBl. 1878, s. 177.

²⁵ Vyhlášen: RGBl. 1933 I, s. 188.

K základním principům svobodné advokacie, jak je chápána dnes i jak byla chápána v minulosti²⁶, při tom zásadně patří to, že do advokacie musí být připuštěn každý, kdo splňuje požadavky pro výkon advokátní profese. Výborný příklad, který vypovídá o uvědomění významu svobody advokacie advokáty, poskytují jejich dobové zápisky²⁷. Advokát Max *Hachenburg* z Mannheimu poznamenal v roce 1933, že vylučování jeho židovských kolegů je jen prvním krokem k podupání zásady svobodné advokacie, protože stát si pouze připravuje půdu, aby mohl rozhodovat o připuštění k advokacii pouze na základě svého uvážení, čímž by si zajistil úplnou kontrolu nad advokátním stavem.²⁸

Německá advokacie, věda a stejně tak široká praxe se shoduje, že absentuje tyto své vyloučené členy až do dnešních dnů.²⁹ Ostatně při 50. výročí „Křišťálové noci“ byly osudy a okolnosti těchto židovských advokátů znovu diskutovány i v NDR.³⁰

Říšský advokátní řád (RRAO)³¹ přijatý 21. února 1936 ke změně původního advokátního řádu ve znění z 13. prosince 1935, upravil následně zcela nově a komplexně pravidla advokacie pod patronací říšského ministra spravedlnosti *Gürtnera*. Nový řád obsahoval, v převzaté z úvodní části novely advokátního řádu přijaté 13. prosince 1935, poprvé v preambuli definici podmínek pro výkon advokátní profese. RRAO tím obsahoval jistý inovativní zákonodárný aspekt. V preambuli se například hovoří o tom, že advokacie nemá být brána jako obchod, nýbrž že se jedná „právní poslání“³². Kromě toho byla ale v RRAO obsažena též nová pravidla o připouštění do advokacie, jež byla zaměřená na tzv. princip výběru. To v konečném důsledku vyústilo v přerušení kontinuity svobodné advokacie, jak uvádí např. Klaus *Stern*.³³

Říšský ministr spravedlnosti od této chvíle mohl například rozhodovat o přijetí do advokacie pouze na základě svého svobodného uvážení, jak říká § 16 alinea 1 RRAO. Toto uvážení může být vázáno pouze „Dohodou s říšským vůdcem organizace Spojených nacionalistických právníků“ (§ 16 RRAO), jinak řečeno na dosazení Stranou.

Rozhodnutí nebylo ani povinně předkládáno v roce 1933 nově vytvořené Říšské advokátní komoře (RRAK), jejíž předseda měl nicméně alespoň právo a povinnost před přijetím

---

²⁶FRIEDENAU, Theo. *Rechtsstaat in zweierlei Sicht / Rechtstheorie und Rechtsausübung im demokratischen und totalitären Machtbereich - dargestellt am Beispiel des geteilten Deutschlands*. 1. vydání, 1956, s. 41-42.

²⁷KRACH, Tillmann. *Jüdische Rechtsanwälte in Preussen / über die Bedeutung der freien Advokatur und ihre Zerstörung durch den Nationalsozialismus*. 1. vydání. München : Beck, 1991, s. 407.

²⁸ Tamtéž, s. 284.

²⁹KRACH, Tillmann. *Jüdische Rechtsanwälte in Preussen / über die Bedeutung der freien Advokatur und ihre Zerstörung durch den Nationalsozialismus*. 1. vydání. München : Beck, 1991, s. 406-408.

³⁰CHEIM, Hans-Gerhard. Die verfolgung jüdischer Rechtsanwälte in der Nazizeit. *Neue Justiz*, 1988, s. 438-439.

³¹ V originálním znění: „Reichs Rechtsanwaltsordnung“; Vyhlášený v RGBl 1936 I, s. 107.

³² V originálním znění: „Dienst am Recht“

³³KLAUS, Streit. *Anwaltschaft und Vervassungsstaat. Festrede bei der Feier „100 Jahre freie Advokatur“ in der Frankfurter Paulskirche: Schriftenreihe der Bundesrechtsanwaltskammer, BD 1, München, 1980, s. 10.*

advokáta vydat k jeho přijetí své odborné stanovisko (§ 16 RRAO). Právo tohoto odborného stanoviska však nebylo vyjádřením nějaké profesní samosprávy, jak můžeme soudit z toho, že jmenovat a odvolávat tohoto předsedu advokátní komory byl oprávněn bez dalšího opět právě říšský ministr spravedlnosti (§ 50 odst. 2 RRAO). Vůdčí princip centrálního vedení pokračoval i ve vertikálním směru, předseda RRAK sám dále jmenoval předsedy jednotlivých advokátních komor, včetně všech jejich vrcholných představitelů, čímž vznikla soustava advokátních komor, jejichž kontrola byla důsledně prováděna centrální mocí. Plnou právní subjektivitu a svéprávnost měla jen Říšská advokátní komora (§ 54 odst. 1 RRAO) a vykonával ji přímo její předseda (§ 50 odst. 1 RRAO). Jednotliví advokáti náleželi přímo k RRAK, § 46 odst. 1 RRAO, a místní komory působily pouze jako přidružené orgány. Na advokátech byla zákonem rovněž přímo vyžadována věrnost vůdci (§ 38 RRAO).³⁴

Jaké lidské kvality se v tomto systému musely vyvinout³⁵, poskytuje už krátký pohled na to, jaké „prohřešky“ proti stavovské cti mohly být podle tehdejších měřítek advokáty páčány. Byly to např. k profesi se nehodící přátelské vztahy s židovskou ženou za účelem pobavení se nebo dokonce sňatku, stejně tak pokračování ve společenství s advokátem židovského původu. Jako prohřešek stačilo dokonce pouhé uvedení nepřesných údajů o svém rasovém původu. Z politických důvodů pak byl dostatečný jako provinění kritický projev vůči soudobé německé ideologii nebo její odmítání. Kritické vyjadřování se mohlo vést dokonce až k vyloučení z advokacie, stejně tak požadování milosti pro tzv. „škůdce národa“³⁶.³⁷

V souladu s některými snahami advokátní stavovské politiky před rokem 1933 bylo s novým RRAO založeno pravidlo možného omezení počtu k soudu připuštěných advokátů založené na jejich nutnosti k fungování justice. V zákoně byl počet definován jako takový počet, který je k výkonu práva nezbytný (§ 15 odst. 2 RRAO). Těž díky tomuto zavedenému „*numerus clausus*“ je možné říci, že 8. května nebyla již žádná advokacie, která by stála na principech svobodné advokacie.³⁸ Z hlediska této práce je však také důležité, že na podobný systém navazovala i později se rodící NDR při svých snahách o pacifikaci advokátního stavu.

---

³⁴FEUERICH, Wilhelm, BRAUN, Anton. Kommentar Bundesrechtsanwaltsordnung / Recht für Anwälte aus dem Gebiet der Europäischen Union. 4. vydání. München: Vahlen, 1999, k § 26.

³⁵NOACK, Erwin. Kommentar k Reichs-Rechtsanwaltsordnung in der Fassung vom 21. Februar 1936. 2. vydání. Leipzig, 1937, s. 27.

³⁶V originálním znění: „Schädlinge der Volksgemeinschaft“

³⁷SUE, Ingrid. Disertační práce *Rechtstaatliche Probleme des anwaltlichen Standesrechts*. Göttingen, 1986, s. 42-43.

³⁸KRACH, Tillmann. *Jüdische Rechtsanwälte in Preussen / über die Bedeutung der freien Advokatur und ihre Zerstörung durch den Nationalsozialismus*. 1. vydání. München: Beck, 1991, s. 42-52.

1.3 Pravidla pro přijímání advokátů do advokátního stavu

Také pro právo zabývajících se přijímáním členů do řad advokacie bylo významné, že dnes již spolkové země „východní“ části SRN, dříve pojmenované regiony Sovětské okupační zóny (od roku 1945 do 1952) následně přejmenované na „země“ byly, jsou a zůstanou strukturovány nebo jinými slovy jsou právně rozděleny. Stejně tak právo zabývajících se advokací v Brandenbursku, Meklenbursku, Sasku, Sasku-Anhaltsku³⁹ a v Durynsku zůstalo rozdělené navzdory jednotné sovětské okupační zóně, a to především z důvodu počáteční neorganizovanosti, nejednotnosti a nejasných přijímacích postupů do řad advokacie v praxi.⁴⁰

Rozdíly však neměly být tolerovány ani s ohledem na vlastnosti charakteristické pro federální uspořádání země. Právě naopak, jak vyplývá z již citovaného rozkazu SMAD č. 17/1945, byl zde zájem na sjednocené centrální kompetenci v rukou DJV. Rovněž to souhlasilo s praxí sovětského dohledu nad zemskými soudy a později s rozdělováním kompetencí v otázkách justice, při tvorbě zemských ústav.⁴¹ V Brandenbursku a Sasku byla tak odpovědnost DJV za otázky justice přijata poměrně záhy, nejdříve ze všech „východních“ zemí.⁴²

Nakonec také vešel v platnost již zmíněný provizorní řád pro přijímání členů (ProvZulO)⁴³, podepsaný Dr. Eugenem *Schifferem* jako šéfem DJV, jenž vstoupil v platnost 18. července 1946⁴⁴. Tento ProvZulO byl následně prosazován za cenu poškození federativních principů⁴⁵, to se projevovalo zejména v průběhu od roku 1947 trvajícího konfliktu mezi Berlínským DJV a zemskou vládou Saska-Anhaltska v Halle.⁴⁶

Je potřeba poznamenat, že před vydáním a prosazováním ProvZulO již byly navíc již vydány obdobné stavovské předpisy v některých jednotlivých zemích.⁴⁷ Měly různou formu i rozsah úpravy.

Je zde například oběžník předsedy provinciální správy Brandenburska ze 14. 8. 1945 pojednávající o připouštění advokátů a notářů k výkonu jejich funkce⁴⁸, zohledňující kritéria

---

³⁹SCHOLZ, Friedrich. Berlin und seine Justiz. Die Geschichte des Kammergerichtsbezirks 1945-1980. 1. vydání. Berlin-New York, 1982, s. 91 an.

⁴⁰LORENZ, Thomas. Die Rechtsanwaltschaft in der DDR. 2. vydání. Berlín: Vydavatelství Berlin Verl. A. Spitz, 1998. 27-60 s.

⁴¹LORENZ, Thomas. *Die Rechtsanwaltschaft in der DDR*. 2. vydání. Berlín: Vydavatelství Berlin Verl. A. Spitz, 1998. s. 382.

⁴²Tamtéž s. 18-55.

⁴³Tamtéž s. 8-27.

⁴⁴Tamtéž s. 30.

⁴⁵LIST, Erich. Organisation der Anwaltschaft in SBZ. *Anwaltsblatt*, 1950 s. 48.

⁴⁶LORENZ, Thomas. *Die Rechtsanwaltschaft in der DDR*. 2. vydání. Berlín: Vydavatelství Berlin Verl. A. Spitz, 1998. s. 44.

⁴⁷Tamtéž s. 27-55.

⁴⁸historická verze: Rundverfügung des Präsidenten der Provinzialverwaltung der Mark-Brandenburg, ve znění VOBl. 1945 s. 2.

denacifikace. Na tomto příkladu je si možné povšimnout, že ProvZulO následně po jeho aplikaci zmírnil rychle se zvyšující počet členů připuštěných k výkonu profese⁴⁹, jak bude rozvedeno dále. Jinde, v § 1 nařízení o reorganizaci soudního systému⁵⁰ vydanému v pozdější zemi Sasko-Anhaltsko dne 25. 10. 1945 je uvedeno, že advokát může být jmenován nebo utvrzen či uvolněn z funkce pouze předsedou provincie Sasko⁵¹. Tato úprava samozřejmě nemohla obstát vedle pravidel stanovených ProvZulO, a proto byla v průběhu vypracovávání jeho návrhu DJV dne 27. dubna 1946 zrušena, a to bez jakékoliv náhrady. Celá situace vyvolaná absencí potřebné právní úpravy v Sasku-Anhaltsku se nakonec vyřešila až po 19. září 1947, kdy zemská vláda akceptovala ProvZulO⁵² a ten se následně stal na jejím prostřednictví spravovaném území právně závazným.

Oproti tomu v Sasku nebyla vydána žádná speciální právní úprava advokacie. Čekalo se zde až centrální vláda prostřednictvím DJV vypracuje plánovanou právní regulaci v této oblasti.⁵³ Oprávnění k advokacii byla do jejího přijetí jednotlivě uveřejňována v advokátním věstníku.⁵⁴

Na posledních dvou případech je velice dobře viditelné, jak odlišný přístup měly jednotlivé země ke zkoumané otázce. Zatímco Sasko čekalo na avizovanou centrální právní úpravu, v sousedním Sasku-Anhaltsku byla záhy po kapitulaci vydána vlastní právní úprava a i po jejím zrušení pro zřejmý rozpor s ProvZulO se tento regionální vláda zdráhala přijmout a přijala jej až více než rok po jeho vstupu v platnost. Pro úplnost chybí ještě popis situace v Meklenbursku a Durynsku.

V Meklenbursku, kdo chtěl vykonávat advokacii, řídil se rozkazem předsedy provincie č. 126 z 31. 8. 1946, který pouze implementoval do právního řádu provincie resp. později země pravidla DJV, ProvZulO.⁵⁵ V Durynsku však byla situace úplně jiná. Zde byl již 1. října 1945 přijat zákon nově a komplexně upravující advokacii, a to v souladu s rozkazem SMAD č. 49⁵⁶. Z této situace se odvíjí také to, že zde ProvZulO nebyl nejdříve vůbec aplikován.⁵⁷ Zemská vláda jej uznala za účinný až 3. dubna 1948, a to pod tlakem centrální vlády. Až od této chvíle lze

---

⁴⁹ LORENZ, Thomas. *Die Rechtsanwaltschaft in der DDR*. 2. vydání. Berlín: Vydavatelství Berlin Verl. A. Spitz, 1998. s. 48-52.

⁵⁰ Verordnung über die Neuordnung des Gerichtswesens 84

⁵¹ Pro upřesnění: „Prezident“ jednotlivých provincií, resp. zemí byl vždy dosazen vojenskou vládou jako šéf tamní německé správy. Staršímu Prusku předsedal „vyšší-prezident/Oberpräsident“ (stejně jako vládním okresům tzv. „vládní prezident/Regierungspräsident“). V zemích východní zóny bylo poté v ústavě z roku 1947 prosazeno označení „ministrský prezident/Ministerpräsident“. V této práci je však s názvoslovím při překladech nakládáno volněji ve snaze po její větší srozumitelnosti.

⁵² historické znění: Provisorische Zulassungsordnung, GBl. Sachsen-Anhalt 1948, s. 12.

⁵³ Der. Verordnungsentwurf ze září 1945 (Spolkový archiv Berlín, DP 1 VA, Akte 8, Bl. 67)

⁵⁴ LORENZ, Thomas. *Die Rechtsanwaltschaft in der SBZ und DDR bis 1960: Neue Justiz*. 1. vydání. 1991. 524 s.

⁵⁵ LORENZ, Thomas. *Die Rechtsanwaltschaft in der DDR*. 2. vydání. Berlín: Vydavatelství Berlin Verl. A. Spitz, 1998. s. 53.

⁵⁶ HELMUT, Anders, BENJAMIN, Hilde a kol. *Zur Geschichte der Rechtspflege der DDR 1945-1949*. 1. vydání. Berlín: Staatsverlag der DDR, 1976, s. 64-77.

⁵⁷ LORENZ, Thomas. *Die Rechtsanwaltschaft in der DDR*. 2. vydání. Berlín: Vydavatelství Berlin Verl. A. Spitz, 1998. s. 29.

považovat předpis DJV upravující výkon advokacie (ProvZulO) za účinný v celé oblasti pozdější NDR.

Různý přístup k uznání advokátních předpisů nechává poznat, že v sovětské okupační zóně nebyla po roce 1945 zákonodárství věnovaná zvláštní pozornost. Specifický přístup k zákonodárství lze zpětně hledat ve zvláštní „zákonodárné iniciativě“ a v cílech sledovaných zákony, které se mnohdy nepřekrývaly přímo s jejich působností. Hovoříme o tzv. „revolučním zákonodárství“. Metoda tvorby práva, označovaná jako „revoluční zákonodárství“ lze stručně charakterizovat následovně.

Strana rozhodne, ve jménu KPdSU⁵⁸ a zde zejména Stalinovi vojenské vlády, rozhodnutí je následně prosazováno jak cestou formálního zákonodárství, tak cestou dalších nástrojů sociální kontroly, zahrnující mnohdy i značně neoficiální způsoby.⁵⁹ Jaké důsledky měl tento postup v úpravě advokacie již bylo naznačeno.

Základní požadavky na výkon soudní a advokátní praxe jsou v ProvZulO shrnuty v § 1, který jako hlavní kritérium pro výkon praxe odkazuje na § 2 GVG⁶⁰ z roku 1877. Zároveň z ustanovení vyplývá, že žádný z advokátů nemá ani po splnění daných podmínek na výkon advokacie nárok. Uvádí totiž pouze, že „může“ být připuštěn, kdo tam dané požadavky splňuje.

Příslušným k rozhodnutí o připuštění k výkonu advokacie při zemských soudech a úřadech byl § 4 ProvZulO prezident příslušné země, resp. provincie, v praxi tato úloha však byla nejčastěji delegována na zemského ministra spravedlnosti.⁶¹ Přivolení k výkonu funkce u vrchního (odvolacího) vrchního soudu (OLG) pak náleželo přímo samotnému úřadujícímu řediteli Německé justiční správy (DJV), jak opět vyplývá z § 4 ProvZulO. Navíc bylo pro působení u OLG nutné dále přihlídnout k požadavkům na vyšší kvalifikaci a vzít v úvahu rovněž okolnosti dřívější právní činnosti uchazeče, §2a ProvZulO.

Provisorische Zulassunordnung však obsahoval více hodnotících prvků. Například zde byla vyjádřena tzv. „Denacifikační klausule“, na základě které odpovědný měl ministr resp. ředitel DJV posoudit konkrétního kandidáta. Některá kritéria klausule byla obecněji formulována a míra diskrece posuzovatele byla proto značná. Denacifikační klausule byla uveřejněna § 5 ProvZulO ve znění:

„Zur Betätigung in der Rechtsanwaltschaft können nicht zugelassen werden:

---

⁵⁸ V originálním znění: „Komunistische Partei der Sowjetunion“; cs: „Komunistická strana Sovětského svazu“

⁵⁹ FRICKE, Wilhelm, K. *Politik und Justiz in der DDR: Zur Geschichte der politischen Verfolgung 1945-1968, Bericht und Dokumentation*. 2. vydání. Köln: Berend von Nottbeck, 1990, s. 37-42

⁶⁰ v originálním znění: „Gerichtsverfassungsgesetz“; zákon původně upravující organizaci advokacie a soudnictví již od roku 1877

⁶¹ v historickém znění: ProvZulO., GBl. SA 1948, s. 12

- a) *alle früheren Mitglieder der NSDAP, die sich mehr als nur nominell an ihrer Tätigkeit beteiligt haben, wie auch Personen, die bei der Durchführung der Strafpraxis des Hitler-Regimes mitgewirkt haben,*⁶²
- b) *Kriegsverbrecher;*
- c) *Personen, die durch die Behebung von Straftaten kriminell belastet sind.“*

Volně přeloženo:

„Výkon advokacie nemůže být přípustěn:

- a) *u všech bývalých členů NSDAP, kteří se na její činnosti podíleli více než pouze formálně, stejně tak u osob, které v průběhu své praxe přispěly trestněprávní praxi Hitlerova režimu;*
- b) *u válečných zločinců;*
- c) *u osob, které získávaly užitek u vedeného trestněprávního kriminálního jednání.“*

Tato klausule je zároveň, navzdory jejímu slovnímu vyjádření, v normativním významu vnímána jako formulace negativních měřítek přípustnosti kandidáta na advokacii. Ačkoliv stejně jako RAO⁶³ a BRAO⁶⁴ zdánlivě pouze určuje důvody pro zamítnutí výkonu advokacie u skupin osob, u kterých je jako pro nejdůležitější důvod explicitně určeno, že nemohou vykonávat advokacii („können nicht“).⁶⁵

Jinak řečeno, kdo nespadá pod § 5, může rozšířit řady advokátů. Ustanovení odpovídající dnešnímu § 6 odst. 2 BRAO chybí úplně (pojednává o vzniku nároku po podání návrhu pouze na základě zákona, myšleno BRAO), ustanovení v odst. 1 naopak svým významem naopak odpovídá § 6 ProvZulO. Je však nutné nezapomínat na odborné požadavky zmíněné odkazem v § 1 ProvZulO (stejně tak v § 4 BRAO jenž svým zněním opět odpovídá, a u nějž není těžké rozpoznat jeho vliv, znění § 1 RAO z roku 1878), ten společně s § 5 vymezuje celková přípouštěcí měřítko pro množinu žadatelů, kteří se mohou volně ucházet o členství v advokátní obci, a kteří z ní zároveň nejsou pro naplnění ustanovení § 5 vyloučení, jimž ale nevzniká na advokacii nárok (sic!).

Mimo uvážení v rámci zmíněných předpisů bylo možné učinit výjimku, a v zájmu řádného výkonu spravedlnosti povolit současné přivolení k výkonu funkce, kdy například na základě žádosti ve smyslu § 3a ProvZulO bylo rozhodnuto zároveň o možnosti advokátního působení u okresního soudu a zároveň soudu jemu nadřízeného. Obdobný princip fungoval při přivolení výkonu funkce u odvolacího soudu nebo u sousedícího okresního soudu (soudu jiné místní příslušnosti), §§ 3b resp. 3c ProvZulO. Rozšíření striktních pravidel v rámci procesu

⁶² FRICKE, Wilhelm, K. *Politik und Justiz in der DDR: Zur Geschichte der politischen Verfolgung 1945-1968, Bericht und Dokumentation*. 2. vydání. Köln: Berend von Nottbeck, 1990, s. 22-25.

⁶³ v originálním znění: „Rechtsanwaltordnung“; advokátní řád přijatý v roce 1878

⁶⁴ v originálním znění: „Bundesrechtsanwaltordnung“; spolkový advokátní řád přijatý v roce 1959

⁶⁵ LIST, Erich. Organisation der Anwaltschaft in SBZ. *Anwaltsblatt*, 1950 s. 49.

uvážení žádosti umožňoval svým zněním rovněž § 2b ProvZulO, který umožňoval mimo jiné udělit přivolení na základě „aktuálních podmínek a potřeb justice“, a to přeložením v rámci právního systému na jinou pozici v jeho rámci. Tento předpis měl být používán mimo jiné k tomu, aby nějaké soudy nebyly příliš přeobsazeny „když to nebylo v zájmu demokratické justice“, není jistě nutné opakovat, kdo měl v rámci schvalovacího procesu pravomoc posuzovat aktuální potřeby justice. Obdobný proces proběhl i v jiných právnických profesích.⁶⁶

Ustanovení § 9 ProvZulO určuje advokátům „dohled“ zprostředkovaný ředitelem DJV resp. zemským justičním odborem a v odstavci druhém se dále hovoří o tom, že tito mají rovněž právo „uvalovat sankce spočívající v zákazu zastupování tak jako v úplném odejmutí přivolení“. Toto zmocnění k „odejímání“ je stanoveno natolik široce, že není možné určit, zda jde o *actus contrarius* k procesu probíhajícímu při chybějícím přivolení, nebo zda jde obecně o zrušení jakéhokoliv přiznaného přivolení, jak se také v praxi tohoto institutu užívalo. Mimo řečeného § 9 odst. 2 ProvZulO podléhal každý výkon advokacie též profesní disciplinární pravomoci, obdobné té fungující v SRN do dnešních dnů.

Proces přivolování a správnou aplikaci ProvZulO příslušným zemským justičním odborem zprostředkovávala zemská státní správa (od roku 1947 zemské ministerstvo spravedlnosti), jak je řečeno v úvodu § 6 ProvZulO. Zde se znovu ukazuje, že v ProvZulO nebylo myšleno na nárokování si přivolení: Správa proěřuje, jestli „podmínky“ pro přivolení jsou splněny (§ 7 ProvZulO) a zamítne-li jej pak „prostřednictvím písemného odůvodněného rozhodnutí“ což může být převedeno „do dispozice prezidenta provincie (země NDR)“ nebo v případě řízení o přivolení k činnosti u odvolacího soudu do dispozice předsedy DJV, když ti v posuzovaném případě rozeznají jakýkoliv (sic!) důvod k zamítnutí.⁶⁷ Tím se státní správě dostal do ruky nástroj de-facto z jakýchkoliv důvodů jak v konkrétním případě nepřipustit konkrétní osobu k advokacii, popř. ji toto již udělené oprávnění odejmout.

Předávání rozhodnutí o přivolení výkonu advokacie na úrovni okresních soudů „prezidentům“ nebylo již dále prakticky nezbytné, pokud o návrhu rozhodl přímo zemský ministr spravedlnosti. Proti negativnímu rozhodnutí pak bylo možné odvolání dle § 8 ProvZulO vlastně jen a pouze přímo k řediteli německé justiční správy (DJV), jehož relevance jako opravného

---

⁶⁶LORENZ, Thomas. Die „Kollektivierung“ der Rechtsanwaltschaft als Methode zur systematischen Abschaffung der Freien Advokatur, in: Steuerung der Justiz in der DDR. Köln: Bundesanzeiger, 1994, s. 409-416.

⁶⁷LORENZ, Thomas. Die „Kollektivierung“ der Rechtsanwaltschaft als Methode zur systematischen Abschaffung der Freien Advokatur, in: Steuerung der Justiz in der DDR. Köln: Bundesanzeiger, 1994, s. 414.

prostředku ale byla lze hodnocena jen jako velice nízká, zejména protože nebyl možný žádný jeho soudní přezkum.⁶⁸

Celkově vzato jednalo se v případě ProvZulO o advokátní předpis, který žádné požadované právo a pořádek v žádoucím rozsahu do advokátní praxe nevnesl. S jeho přijetím nebylo formálně spojeno ani zrušení advokátního řádu z 1. června 1878, toho bylo dosaženo v NDR teprve až § 18 zákona o kolegiích (KollG⁶⁹), přičemž při výkonu práva s ním již nebylo počítáno.⁷⁰ Jediné co tak přinesl, bylo sjednocení rozhodovací praxe, ale v podobě neodpovídající potřebám jakékoliv advokátní samosprávy a svobody podnikání a navíc jej převádí do rukou centrální moci v rozporu s federálními principy Německa.

1.4 Denacifikace a demokratizace

Denacifikace justice a advokacie nebyla v okupačních zónách též vykonávána jednotně. Pro sovětskou okupační zónu platilo, že fáze denacifikační politiky probíhala výrazně především do roku 1948. Členství v NSDAP zde ale neznamená automatické vyloučení z advokacie. Důvodem je víceméně skutečnost, že příliš mnoho stále činných advokátů bylo dříve více či méně aktivními členy nacistické strany.⁷¹

Už podle výše zmíněného Brandenburského oběžníku ze 14. 8. 1945⁷² bylo již více než formální členství v NSDAP dostatečným důvodem pro nepřipuštění k výkonu advokacie. Stejný cíl sledoval rovněž provizorní přijímací řád (ProvZulO), který v roce 1946 posloužil jako první podklad pro očištění justice, a jež cílí také na budoucí pořádek v advokátní profesi. Zároveň se ale jeho prostřednictvím DJV snaží pod svou kontrolou sjednotit přivolovací praxi a podrobovat rozhodnutí o jednotlivých žadatelích svým jednotným měřítkům.⁷³ Podmínky přivolení jsou při tom v praxi ještě excesivně vykonávány ve smyslu předlohy předpisu, ve které jsou pravidla extenzivně vyjádřena také. Odpovídají jim §§ 1, 6 odst. 2 ProvZulO. Advokát byl shledán způsobilým, aniž by musel složit nějakou větší justiční nebo státní odbornou zkoušku. Tuto praxi zavedl do justice již Potsdamer Protokol z 2. srpna 1945.

---

⁶⁸LORENZ, Thomas. Die Rechtsanwaltschaft in der DDR. 2. vydání. Berlín: Vydavatelství Berlin Verl. A. Spitz, 1998. 45 s.

⁶⁹ v originálním znění: „Kollegiengesetze“; citováno z FRICKE, Wilhelm, K. *Politik und Justiz in der DDR: Zur Geschichte der politischen Verfolgung 1945-1968, Bericht und Dokumentation*. 2. vydání. Köln: Berend von Nottbeck, 1990, s. 194

⁷⁰ zakotveno ve znění z 18.12.1980, DDR-GBI. 1981 I, s. 10.

⁷¹AMOS, Heike. *Justizverwaltung in der SBZ/DDR: Personalpolitik bis Anfang der 50er Jahre*. 1. vydání. Köln: Böhlau Verlag Köln Weimar Wien, 1996, s. 138-151.

⁷² v historickém znění: Rundverfügung für Brandenburg, VOBl. Bandenburg 1945, s. 2

⁷³LORENZ, Thomas. *Die Rechtsanwaltschaft in der SBZ und DDR bis 1960: Neue Justiz*. 1. vydání. 1991. 523 s.

Zajímavé je, že počet bývalých členů NSDAP apod. nebyl ve všech zemích stejný. Je doloženo⁷⁴, že např. v Brandenburku roku 1947 bylo ze 101 činných advokátů pouze 12 bývalých členů NSDAP nebo jejich přidružených organizací (tj. 11,9% advokátů) a také později po roce 1950 jich bylo pouze 20 ze 106 (18,9%). V Durynsku ale na druhé straně v roce 1947 bylo ze 195 právoplatných advokátů plných 111 (56,9%) bývalých členů NSDAP nebo jejich přidružených organizací. Procentuální podíl následně rostl až na úroveň roku 1950 na přibližně 61% (105 ze 173 advokátů). V Meklenburku byl nárůst mezi roky 1947 a 1950 nejvýznamnější, z 16,7% (16 z 96) se jejich počet více jak zdvojnásobil na plných 42,4% (42 z 99). Pouze v Sasku-Anhaltsku došlo k poklesu hodnoty, která v roce 1947 odpovídala 45,9% (84 ze 183), ale v roce 1950 odpovídá pouze 39% Advokátního kolektivu ve zkoumané oblasti (tj. 67 ze 172 advokátů). V Sasku se podíl mez léty 1947 a 1950 přibližně zdvojnásobil, a to z podílu 14,3% (60 ze 421 advokátů) na nejméně 30,2% z celkového počtu 411 advokátů.

Při interpretaci těchto čísel je však nutné vzít v úvahu, že v jednotlivých zemích byla advokacie provázána s nacistickým režimem různou měrou, což se následně odrazilo v jejich hodnotách. Nacistická minulost nebyla nicméně SED ani pozdějším státem NDR nikdy úplně zapomenuta. Ještě v kádrovací statistice z roku 1958 bylo velice pečlivě vypsáno, kolik ze z právníků oprávněných k advokacii po 8. květnu 1945 v důsledku procesu denacifikace ztratilo své oprávnění k advokacii.⁷⁵

Zhruba polovina z 3 163 advokátů, kteří v dubnu 1937 vykonávali oprávněně advokacii na území pozdější sovětské okupační zóny, získalo alespoň opětovnou registraci. Pro srovnání přibližně 80% soudců bylo úplně vyřazeno ze služby.⁷⁶ Poválečná vládnoucí garnitura, vojenská vláda, byla tedy pod velkým tlakem znovuzískání očištěného právního systému, k čemuž se jí ale nedostávalo lidského potenciálu. Eugen Schiffer, tehdejší předseda DJV, vyjádřil důvody pro masivní denacifikaci v justici následovně:

„Wenn auch in verschiedenem Maßstabe, wurde doch überall in Deutschland die Säuberung des Beamtentums von nazistischen Elementen eine der Parolen des Tages. Besondere Bedeutung aber hat sie für Justiz. Denn bei ihr kommt es nicht bloß darauf an, Elemente auszuweisen, die der neuen Ordnung der Dinge feindlich gegenüberstehen und gefährlich werden können, sondern auch diejenigen sind untragbar, die, obgleich persönlich in Bezug auf ihre Gesinnung über jeden Verdacht erhaben, durch ihre Vergangenheit mit dem Makel des Nazismus behaftet sind. Denn die Justiz ist nach ihrer Eigenart auf das Vertrauen des Volkes angewiesen. Es ist für sie wesentlich, daß sie nicht Bloß Gerechtigkeit übt; das Volk muß auch die Überzeugung haben, daß Gerechtigkeit

---

⁷⁴LORENZ, Thomas. *Die Rechtsanwaltschaft in der SBZ und DDR bis 1960: Neue Justiz*. 1. vydání. 1991. 524 s.

⁷⁵viz Budnesarchiv Berlin, BA 838

⁷⁶AMOS, Heike. *Justizverwaltung in der SBZ/DDR: Personalpolitik bis Anfang der 50er Jahre*. 1. vydání. Köln: Böhlau Verlag Köln Weimar Wien, 1996, s. 138-142.

geübt wird. Zur objektiven Rechtsübung muß das Vertrauen des Volkes hinzutreten. Dieses Vertrauen haben aber alle diejenigen verscherzt, die durch ihre Zugehörigkeit zur Partei oder durch ihre Beteiligung an nazistischer Rechtsordnung ein Kainszeichen auf die Richterrobe geheftet haben. Solche Personen, mögen sie im Übrigen durchaus nicht zu beanstanden sein, auf dem Richterstuhl zu sehen, ist für das Volk Untragbar und kann ihm auch nicht zugemutet werden.“⁷⁷

Volně přeloženo:

„I když různou měrou, musí se v Německu stát očistění úřednictva od nacistických elementů heslem dne. Obzvláštní význam to má pro justici. Neboť ta zde nespočívá pouze v odstranění elementů stojících proti novému pořádku, které však mohou být považovány za jeho obroženi, i když toto jejich zachování je také neúnosné, neboť schovávající se za svými podezřelými vznešenostmi byly v minulosti tolik poskvrněny nacismem. Na druhé straně protože justice je díky své specifčnosti odvislá také od lidské důvěry, je pro ni nezbytné nevykonávat pouhé prosté právo; lid musí být zároveň přesvědčen, že spravedlnosti bude učiněno zadost. K objektivnímu právo- znanectví musí přistoupit rovněž důvěra lidí. Ovšem tato důvěryhodnost u všech těch zanikla, skrz jejich členství ke straně (NSDAP pozřn.) nebo z důvodu jejich podílení se na nacistickém právním pořádku, kdy si připnuli Kainovo znamení na své soudcovské róby. Tyto osoby, ačkoliv mohou být jinak zcela bez vady, je pro lid nepřijatelné vidět na místě soudce, což bylo lze také důvodně předpokládat, lidu vyčítat.“

Thomas Lorenz shrnuje, že působnost DJV na oblast advokacie sestávala především v oblasti denacifikace, nicméně při zachování dřívějších struktur. „Všechny počáteční představy o novém zorganizování advokacie ze strany DJV buď nebyly realizovány, nebo bylo od jejich další realizace upuštěno. Obzvláště do roku 1948 kdy byly cíle justiční politiky plněny prostřednictvím zemských justičních úřadů, resp. SBZ.“⁷⁸

Všude tam, kde se v oblasti sovětské okupační zóny hovoří o „demokratizaci“ justice, téměř vždy z tohoto hesla vyplývá ideologický podtón. Demokratizací justice je myšleno především její začlenění do obecných antifašisticko-demokratických struktur, které mají být základní strukturou socialismu. Z tohoto hlediska je nutné vnímat rovněž denacifikaci, nejde už dále tolik o vyrovnání se s minulostí, ale o to kdo se prosadí v novém pořádku, bude mít šanci zůstat nekontrolovaný a nezávislý. Nejvýznamnějším příkladem ospravedlněného člena NSDAP může být první předseda nejvyššího soudu, Kurt Schumman.⁷⁹ Stejně tak pozdější generální

⁷⁷SCHIFFER, Eugen. *Die deutsche Justiz: Grundzüge einer durchgreifenden Reform*. Berlin: Biederstein Verl, 1949, 308 s. 27.

⁷⁸LORENZ, Thomas. *Die Rechtsanwaltschaft in der DDR*. 2. vydání. Berlin: Vydavatelství Berlin Verl. A. Spitz, 1998. 96 s.

⁷⁹KurtSchumannsložil v dubnu 1935 své dvě právnické zkoušky a následně vstoupil do vojenské justiční služby. Poté byl 1. července 1936 jmenován vojenským soudcem. V roce 1933 byl členem „Ocelových helem/Stahlhelm“ a od vstupu do vojenské služby se stal členem SA na pozici velitele (byl tzv. jmenován na doporučení); viz AMOS, Heike. *Justizverwaltung in der SBZ/DDR: Personalpolitik bis Anfang der 50er Jahre*. 1. vydání. Köln: Böhlau Verlag Köln Weimar Wien, 1996, s. 126.

prokurátor NDR (od roku 1949 až do jeho smrti roku 1960) Ernst *Mehlsheimer*,⁸⁰ který ačkoliv byl v letech 1928 až 1932 poslancem SPD⁸¹, vykonával svůj soudcovský úřad dále i jako soudce nacistického státu (1933-1945) a mimo svého působení u odvolacího soudu byl navíc navržen v roce 1944 do říšské soudní rady. Světlo do celé záležitosti však přináší též to, že se brzy po osvobození stal členem KPD⁸².

Důvodem tohoto stavu byl také již avizovaný velký nedostatek právníků, a to nejen protože mnoho z nich preferovalo přesun do západní zóny Německa, nýbrž také protože nacističtí soudci a státní zástupci byli v sovětské okupační zóně ve velké míře odstraněni ze svých funkcí. Gottfried *Zieger* míní: „Bezprostředně po zhroucení Říše v roce 1945 nastala v sovětské okupační zóně a v sovětském sektoru Berlína pro advokáty velká hodina („große Stunde“).“⁸³ Pojmem „velká hodina“ hodnotí, že část soudních funkcí na úrovni okresních soudů byla vedle soudců z profese obsazena tzv. čestnými soudci z řad advokátů, činných do té doby, než kurzy lidového soudnictví⁸⁴ nevyprodukují dostatek nových „soudců“. Advokáti byli za svou bezplatnou čestnou službu odměněni alespoň přeřazením do vyšší, lépe zásobované, skupiny v přidělovém systému (Gruppe 1). Například obrovský příliv rozvodových řízení vzniknuvších v následku války by nebyla justice sto bez přispění mnohdy i těchto velice zasloužilých kolegů právníků zastat.⁸⁵

V Durynsku byli advokáti zákonem z 10. října 1947 z důvodu trvajících nedostatku soudců dokonce k výkonu soudních funkcí povinni.⁸⁶ Advokáti tehdy měli v této „Antifašisticko-demokratizační fázi“ ještě kromě svých obvyklých činností průnik do této veřejnoprávní oblasti, „Ta se stává se velice brzo sovětizacním prostředkem, pomocí něhož bylo možné v neuvěřitelně krátké době advokacii očistit a ponechat nezávislou.“⁸⁷, čímž byl tento zásah do advokátních řad odůvodněn.

Může to ale rovněž na druhé straně znamenat, že část advokátů nejdříve nějakou tu profesní svobodu získalo. Demokratizace advokacie však při zpětném pohledu na podmínky

---

⁸⁰ Ernst Melsheimer (1897-1960) studoval v Bonu a v Magdeburku, promoval v roce 1918 jako doktor práv a složil justiční zkoušku. Podle dochovaných zpráv nebyl během války členem NSDAP, byl pouze členem NS-právních sborů. Podle jeho zápisků pojal touhu uprchnout již v roce 1945 po setkání s duchem sovětského zákonodárství; viz Tamtéž s. 10.

⁸¹ Sozialdemokratische Partei Deutschlands (Socialistická strana Německa)

⁸² Kommunistische Partei Deutschlands (Komunistická strana Německa)

⁸³ ZIEGER, Gottfried, MAMPEL, Siegfried. *Recht, Wirtschaft, Politik im geteilten Deutschland / Festschrift für Siegfried Mampel zum 70. Geburtstag am 13. September 1983*. München: Heymann, 1983, s. 210.

⁸⁴ K tématu lidového soudnictví a výchovy nových právníků např.: HELMUT, Anders, BENJAMIN, Hilde a kol. *Zur Geschichte der Rechtspflege der DDR 1945-1949*. 1. vydání. Berlin: Staatsverlag der DDR, 1976, s. 87-90.

⁸⁵ LORENZ, Thomas. *Die Rechtsanwaltschaft in der DDR*. 2. vydání. Berlin: Vydavatelství Berlin Verl. A. Spitz, 1998. 60-67 s.; taktéž LIST, Erich. Organisation der Anwaltschaft in SBZ. *Anwaltsblatt*, 1950 s. 49.

⁸⁶ v historickém znění: Ges. Sammlung 1947 I, s. 81.

⁸⁷ ZIEGER, Gottfried, MAMPEL, Siegfried. *Recht, Wirtschaft, Politik im geteilten Deutschland / Festschrift für Siegfried Mampel zum 70. Geburtstag am 13. September 1983*. München: Heymann, 1983, s. 211.

výkonu funkce advokáta, kdy bylo nejdříve nutné získat povolení příslušného úřadu, byla v nedohlednu. Nicméně Max Fechner⁸⁸ jako ředitel DJV v rozpravě se sovětskou vojenskou správou k otázce možnosti kolektivizace advokacie ještě v roce 1949 tvrdí:

„Ich habe auf der Parteikonferenz der SED gesagt, daß wir nicht an eine Kollektivierung oder Verstaatlichung der Rechtsanwaltschaft denken. (...) Wir müssen eine neue Verfassung der Anwaltschaft schaffen, in der die wirtschaftliche Selbständigkeit des Rechtsanwalts und seiner Büros aufrecht-erhalten bleibt, die uns aber zugleich die Möglichkeit bietet, die fortschrittlichen, demokratischen Kräfte in der Anwaltschaft heranzuziehen, zu fördern, auf der anderen Seite aber auch die reaktionären Elemente in ihrer Tätigkeit immer mehr einzuschränken.“⁸⁹

Volně přeloženo:

„Uvedl jsem již na stranické konferenci, že o kolektivizaci nebo zřetátnění advokacie neuvažujeme. (...) Musíme pro advokacii položit nové právní základy, ve kterých ekonomická a samosprávná svoboda advokátů a jejich kanceláří podle práva přetrvá, a která nám ale zároveň nabídne možnost využít progresivní demokratický potenciál advokacie k naší podpoře. Zároveň ale také na druhé straně omezí reakcionáře v jejich činnosti.“

Fechner očekával podněty a návrhy z řad zkušených advokátů. V textu proto jako podklad pro úvahy odcitoval rovněž číselné statistické údaje. Nový řád (Fechner hovořil mylně o novém řádu státního zastupitelství) měl upravit činnost pro počet k 1. 10. 1948 celkem 1222 advokátů, ze kterých bylo 268 členy NSDAP a 152 jich působilo v přidružených organizacích (do počtu nebyli započítáni členové říšského svazu německých úředníků a také nacistické Rechtswahrenbund⁹⁰), celkově bylo tedy 420 advokátů politicky zatíženo. Fechner vidí nepochybně pokrok v celkovém vývoji advokacie, možná právě proto on sám společně se SMAD nejprve usiluje o zřízení organizační základny advokacie.

1.5 Porovnání s obdobnými procesy v advokacii západní části Německa

Ani v západních okupačních zónách neposkytovala situace advokacie v letech 1946 až 1949 jednotný obraz a jen velice pozvolna byl nastolován ustálený stav v nových pořádcích.⁹¹ Tak jako v různých odvětvích práva a správy, tak také v každé z okupačních zón začaly platit nové řády a předpisy, které ale na druhé straně stály všechny převážně na jednom vzoru.⁹² Advokátní

⁸⁸ Max Fechner (1892-1973), nástrojař, v letech 1912-1917 a 1922-1946 byl členem SDP, 1917-1922 UPSD, 1933-1934 a 1944-1945 zatčen, od roku 1946 členem SED. 1946-49 působil jako předseda strany, 1948-1949 šéfem DJV, 1949-53 ministrem spravedlnosti. V červnu 1953 opouští stranu, 1953-1956 opět zatčen a v roce 1958 znovu vstoupil do strany SED. viz AMOS, Heike. *Justizverwaltung in der SBZ/DDR: Personalpolitik bis Anfang der 50er Jahre*. 1. vydání. Köln: Böhlau Verlag Köln Weimar Wien, 1996, kapitola V. a VI.

⁸⁹ Text je k dispozici v Bundesarchiv Berlin, DP 1-VA 3, Bl. 207-216.

⁹⁰ LORENZ, Thomas. *Die Rechtsanwaltschaft in der DDR*. 2. vydání. Berlín: Vydavatelství Berlin Verl. A. Spitz, 1998. 19 s.

⁹¹ OSTLER, Fritz. *Die deutschen Rechtsanwälte 1871 – 1971*. 1. vydání. Essen: Ellinghaus, 1971, s. 307-309.

⁹² RANZ, Werner. *Das Anwaltsrecht in den Ländern des Bundesgebietes*. 1. vydání. Stuttgart: Kohlhammer, 1950, s. 25-38.

činnost byla nejprve zapovězena a ve všech zónách závisela na povolení vojenských vlád. Břímě advokacie proto po určitý čas převzaly bez přivolení německých úřadů spojenecké orgány, k čemuž ostatně dostaly zmocnění na základě *Mitärregierungs Gesetz* č. 2, čl. V.

Během následující rekonstrukce právního systému (nelze hovořit přímo o kompletní rekodifikaci) se zašlo nejdále v zemích francouzské zóny. Ačkoli zde nové kodifikaci advokátních předpisů nedošlo, víceméně došlo k obnovení platnosti RAO z roku 1878 pouze s drobnými změnami⁹³. Rozhodnutí o přivolení k výkonu advokacie bylo převedeno na občanské (ne-státní) organizace, sdružení advokátů tak mohly do svých řad přijímat nové členy.⁹⁴

V americké zóně platila téměř úplná svoboda. Proto bylo zřízení veřejnoprávní stavovské organizace advokátů považováno za nadbytečné.⁹⁵ Zemská rada nicméně v srpnu 1946 odsouhlasila tzv. „Zákon pro obnovu justice“, který byl následně v jednotlivých zemích uzákoněn jako základní advokátní řád⁹⁶. V Hesensku a Baden-Württembersku při tomto však došlo k právnímu konfliktu s vojenskou vládou. Konkrétně se jednalo o spor o příslušnost samosprávy a soudů, který byl ale záhy vyřešen nadřízenými orgány (viz dále).⁹⁷

Například ale v Bavorsku byl zákon vyhlášen v nezměněné podobě jako RAO z 6. 11. 1946.⁹⁸ Dočasná absence právní úpravy v Baden-Württembersku vedla k tomu, že zemské ministerstvo spravedlnosti v několika případech provedlo advokátní přivolení přímo na základě odůvodněného, ale pro stát nezávazného návrhu advokátní komory.⁹⁹ V Hesensku byly před znovuoobením „Komory“ dočasně zřízeny advokátní komory jako registrovaná sdružení (obdoba občanských sdružení), např. „Advokátní komora Frankfurt e.V. (eingetragener Verein)“, a to v „zájmu advokacie“. Ernst Brandi dodává: „Bylo zásluhou právě volné volby zástupců advokátních komor v jižním Německu, že nedošlo k prosazení cizích vlivů, prostřednictvím v roce 1948 regionální zemskou vládou přijatého advokátního řádu, který zásadně prosazoval principy samosprávy prostřednictvím veřejnoprávní komory, vyžadující uznání.“¹⁰⁰ Přesto v americké zóně nebylo již pro přivolení k advokacii prostřednictvím justiční správy vyžadováno dobrozdání komory, které by bylo pro rozhodnutí závazné.

---

⁹³RANZ, Werner. *Das Anwaltsrecht in den Ländern des Bundesgebietes*. 1. vydání. Stuttgart: Kohlhammer, 1950, s. 20.

⁹⁴BRANDI, Ernst. *Von der Freiheit der Advokatur*. 1. vydání. Essen, 1954, s. 23.

⁹⁵FRIESENHAHN, Ernst. Zur Neuordnung des Anwaltsrechts. *Neue Juristische Wochenschrift*, 1949, s. 702.

⁹⁶RANZ, Werner. *Das Anwaltsrecht in den Ländern des Bundesgebietes*. 1. vydání. Stuttgart: Kohlhammer, 1950, s. 70.

⁹⁷HOLLY, Günter. *Geschichte der Ehrengerichtbarkeit der deutschen Rechtsanwälte*. 1. vydání. Frankfurt am Main, 1989, s. 252-257

⁹⁸FRIESENHAHN, Ernst. Zur Neuordnung des Anwaltsrechts. *Neue Juristische Wochenschrift*, 1949, s. 701.

⁹⁹RANZ, Werner. *Das Anwaltsrecht in den Ländern des Bundesgebietes*. 1. vydání. Stuttgart: Kohlhammer, 1950, s. 18.

¹⁰⁰BRANDI, Ernst. *Von der Freiheit der Advokatur*. 1. vydání. Essen, 1954, s. 24.

V britské zóně byly téměř bez povšimnutí vojenská vláda obnoveny „zavedené stavovské normy a pořádky“.¹⁰¹ Avšak vzplanula zde diskuse o tom, jestli je možné, aby např. po vzoru francouzské zóny přivolení k výkonu advokacie náleželo plně do odpovědnosti advokátů. Následně však zůstalo u nutnosti přivolení justiční správy v procesu vstupování do řad advokacie¹⁰² přesně podle principu „*duae sententiae conformes*“, jak bylo rovněž upraveno v pozdějším BRAO z roku 1959. Před vstupem v platnost advokátního řádu britské zóny¹⁰³, do 10. března 1949, zde dále provizorně platil RRAO z roku 1936, samozřejmě poté, co jej vojenská vláda přizpůsobila zásadám demokracie. Na rozdíl od úpravy RAO z roku 1878 byl v britské zóně navíc ke dni 31. prosince 1950 zaveden dočasně *numerus clausus* pro počet advokátů.

Svobodné hanzovní město Brémy bylo 1. 1. 1947 připojeno k americké zóně, poté co jako nejmenší spolková země prošlo speciálním vývojem. Do pouhých pěti paragrafů obsahující právní úpravy¹⁰⁴ byly upraveny nejdůležitější právní připomínky a opatření. Předpokladem pro obnovu praxe v advokacii bylo také zde předepsané vzdělání. Omezení počtu nebo povinnost o přivolení žádat však byly výslovně zakázány.¹⁰⁵

Jako důvody zamítnutí členství zde přicházely v úvahu, kromě chybějícího doloženého vzdělání, fyzická nebo duševní slabost žadatele na jedné straně, a na druhé straně jej bylo možno zamítnout na základě skutečností týkajících se morální (ne)spolehlivost žadatele (§ 2 odst. 2 nařízení).¹⁰⁶ Nárok na advokátní činnost byl také přípustný jen v tom případě, že dotyčný měl bydliště ve Svobodném hanzovním městě Brémy (§ 1 odst. 2 nařízení).

Prostřednictvím článku 125 Bonnského základního zákona (Ústavy) přijatého 23. května 1949 byla do té doby zemská úprava advokátního práva absorbována do spolkového práva, a to tím způsobem, že od té doby nezbyla téměř žádná zbytková pravomoc pro dotváření práva na úrovni jednotlivých spolkových zemí.¹⁰⁷

Denacifikaci advokacie nebyl v západní zóně přikládán takový význam jako v té sovětské a velice brzy téměř úplně ustal. Tedy není překvapením, že např. Fritz Ostler ve svém referátu o advokacii v Berlínském soudcovském deníku¹⁰⁸ 1958, „Pohled na události poslední doby“, se omezuje v kritice pouze na tehdy platné nařízení říšského ministra spravedlnosti z roku 1935 na to, že státní zástupci a soudci jsou oděni v sametové róbě, kdežto advokátům nařízení umožňuje

¹⁰¹ Tamtéž s. 17.

¹⁰²CÜPPERS, Joseph. Das neue Zulassungsverfahren für Rechtsanwälte in den Britischen Zone. *Neue Juristische Wochenschrift*, 1949, s. 363.

¹⁰³ v historickém znění: Der Rechtsanwaltsordnung für die Britische Zone, v VOBl. der Britischen Zone, 1949, s. 79.

¹⁰⁴ v historickém znění: uveřejněno v rámci zákonné úpravy z 3. března 1949, GBl. der Freien Hansel Stadt Bremen, 1949, č. 13, s. 43

¹⁰⁵RANZ, Werner. *Das Anwaltsrecht in den Ländern des Bundesgebietes*. 1. vydání. Stuttgart: Kohlhammer, 1950, s. 19

¹⁰⁶ FRIESENHAHN, Ernst. Zur Neuordnung des Anwaltsrechts. *Neue Juristische Wochenschrift*, 1949, s. 701-704.

¹⁰⁷ Tamtéž s. 702.

¹⁰⁸ v originálním znění: „Berliner Richtertag“

na jejich róbách nosit pouze hedvábné límce.¹⁰⁹ Ne snad že by z pohledu právně-vědeckého bádání byla tato otázka nějak zásadní, výborně však ilustruje rozpoložení odborné veřejnosti v západní zóně při porovnání se zónou sovětskou.

2 Přetrvávání advokacie v NDR 1949-1952

V březnu 1949 byla schválena první ústava Sovětské okupační zóny (SBZ), která se stala později též první ústavou NDR. Později v říjnu stejného roku se v Berlíně sešla Německá lidová rada, prohlásivši se za prozatímní lidovou sněmovnu a vyhlásila Německou demokratickou republiku (NDR). Jejím prezidentem se stal Wilhelm Pieck a předsedou vlády Otto Grotewohl. Současně byla založena Národní fronta demokratického Německa sdružující všechny strany a masové organizace.¹¹⁰ Nově vzniklý stát, jehož otěží se ujímala nově ustavená Jednotná socialistická strana Německa (SED), se musel vyrovnat též s otázkou advokacie.

2.1 Advokacie v počátcích nového státu

Při zpětném pohledu byla NDR v prvních letech utváření státní suverenity již od 7. října 1949 často kritická k přetrvání advokacie. Především se hovořilo o zachování jejích významu a setrvání ve formě advokátů jako soukromých osob.¹¹¹ Ve skutečnosti existovalo programové směřování státu proti advokacii, jak se ukazuje, již době sovětské okupační zóny, kdy bylo pouze nakládáno s tehdy stále ještě široce působícími advokáty mnohem skrytěji. Naopak proces denacifikace vyvíjel na advokáty mnohem menší tlak než např. na soudce nebo státní zástupce,¹¹² jak se ostatně i uvádí v oficiálních právních dějinách NDR.¹¹³

Gottfried Zieger má rovněž za pozoruhodné, že rozsáhlá poválečná politická indoktrinace všech oblastí právních činností a profesí učinila na své cestě výjimku v takové míře právě u advokacie. Pravděpodobně zde podle jeho názoru chyběl zřejmě dostatečně silný aparát v rukou justice a státní správy, který by mohl advokacii v celé její šíři pojmout.¹¹⁴ Friedrich Wolf, jenž je do dnešních dnů významný „východoněmecký“ advokát, působící jako obhájce např. v devadesátých

---

¹⁰⁹ OSTLER, Fritz. Zur Lage der Anwaltschaft in der Sowjetischen Zone. *Anwaltsblatt*, 1958, s. 161.

¹¹⁰ WEBER, Hermann. *Dějiny NDR*. 1. vydání. Praha: NLN s.r.o., 2003. 380 s.

¹¹¹ HENSSLER, Martin. *Komentář k Bundesrechtsanwaltsordnung : mit Rechtsanwaltsprüfungsgesetz, Rechtsberatungsgesetz, Partnerschaftsgesellschaftsgesetz, Rechtsanwaltsdienstleistungsgesetz und Eignungsprüfungsgesetz*. 1. vydání. München: Beck, 1997, k §1 BRAO

¹¹² ZIEGER, Gottfried, MAMPEL, Siegfried. *Recht, Wirtschaft, Politik im geteilten Deutschland / Festschrift für Siegfried Mampel zum 70. Geburtstag am 13. September 1983*. München: Heymann, 1983, s. 212 nahoře.

¹¹³ HELMUT, Anders, BENJAMIN, Hilde a kol. *Zur Geschichte der Rechtspflege der DDR 1949-1961*. 1. vydání. Berlin: Staatsverlag der DDR, 1980, s. 219-220

¹¹⁴ ZIEGER, Gottfried, MAMPEL, Siegfried. *Recht, Wirtschaft, Politik im geteilten Deutschland / Festschrift für Siegfried Mampel zum 70. Geburtstag am 13. September 1983*. München: Heymann, 1983, s. 213

letech v procesu s Erichem Honeckerem¹¹⁵ jako obhájce tohoto významného komunistického lídra, k tomu dodává, že celá věc byla způsobena zejména absencí jakéhokoliv jednotného stanoviska SBZ k otázce advokacie.¹¹⁶ Jinak řečeno, z veřejných diskuzí po roce 1945 byla otázka advokacie záměrně vynechána. Nicméně nově vznikající stát brzy rozpoznal, že mu stávající zděděná činnost advokátů překáží.

Tehdejší durynský ministr spravedlnosti Ralph Lieber potom mezi prvními začíná tento problém zmiňovat, a to mimo jiné v odborném článku vydaném oficiálním odborným právnickým deníkem „Neue Justiz“¹¹⁷, pojednávajícím jak už název napovídá zejména o politice NDR v oblastech justice a zákonodárství. Uvedl zde například:

„Anwalt innerhalb der Deutschen Demokratischer Republik kann nur der sein, der sich zum politischen Willen des neuen Staates in seiner Gesamtheit bekennt.“

Volně přeloženo:

„Advokát může v prostředí Německé Demokratické Republiky existovat, pouze když cele rozpozná politickou vůli nového státu v celé její šíři.“

Advokáti na druhé straně měli snahu svou činnost, jak jen to bylo možné, obnovit v celé dříve obvyklé a zaběhnuté šíři. Tento cíl se však pro advokáty ukázal jako velice obtížně proveditelný, zejména z důvodů nově ustavovaných socialistických postupů, pravidel a obecně politiky.¹¹⁸ Jak však mladý socialistický stát zjistil: „I když zároveň soudce a lidový žalobce mohli při své každodenní práci neustále ideologicky působit na advokáty, větší část z advokátů, zejména ze starší generace, se stále nechtěla vzdát a nevzdala kouzla starých občanských a životních zvyků.“¹¹⁹ Tato výhrada *reservatio mentalis* lze pak vysledovat v průběhu celé právní historie NDR až do jejího zániku.¹²⁰

Pouhé osobní působení na advokáty bylo jako donucení málo. Protože postupování pouze proti zvykům advokátů a ideologické působení se ukázali jako nedostatečné, stále častěji

---

¹¹⁵ více o procesu např. zde: MCADAMS, James A. *THE HONECKER TRIAL: THE EAST GERMAN PAST AND THE GERMAN FUTURE* [online]. Kellogg Institute, leden 1996 [citováno 9. července 2013]. Dostupné na: <<http://kellogg.nd.edu/publications/workingpapers/WPS/216.pdf>>.

¹¹⁶ Dr. Friedrich Wolff (nar. 1922), studoval právní vědu na Humboldtově universitě v Berlíně (1946-49), po Referendarexamen soudcem v Berlíně (1949-51), 1951-53 zaměstnancem magistrátu východního Berlína, 1953 zakládá advokátní kolegium v Berlíně a v letech 1954-1970, 1984-1988 a 1990 působí jako jeho předseda, 1957-1970 též předsedou ZRK, 1984-88 a 1990 předseda rady předsednictev advokátních kolegií.; viz např. LORENZ, Thomas. *Die Rechtsanwaltschaft in der DDR*. 2. vydání. Berlín: Vydavatelství Berlin Verl. A. Spitz, 1998. s. 141, 236, 239, 275.

¹¹⁷ Dr. jur. Ralph Liebler (1901-1953) byl v letech 1929-1944 advokátem v Zittau, 1950-52 ministrem spravedlnosti v Durynsku, už letech 1929-32 byl členem DDP a dočasně též poslancem sněmovny lidu LDPD.; viz: HELMUT, Anders, BENJAMIN, Hilde a kol. *Zur Geschichte der Rechtspflege der DDR 1945-1949*. 1. vydání. Berlín: Staatsverlag der DDR, 1976, s. 327.

¹¹⁸ WOLFF, Friedrich. *Vertrauensvoll zum Rechtsanwalt: Recht in unserer Zeit*. 1. vydání. Berlín: Staatsverlag der DDR, 1982, s. 12.

¹¹⁹ WOLFF, Friedrich. Der weg zur sozialistischen Rechtsanwaltschaft. *Neue Justiz*, 1959, s. 682.

¹²⁰ WOLFF, Friedrich. Der Werdegang der sozialistischen Rechtsanwaltschaft in der DDR. *Neue Justiz*, 1979, s. 433.

bylo po kritických výstupech odvážnějších z advokátů přístupováno k odpovědnosti a represím za ně.¹²¹ Uveďme několik příkladů z prvních let existence NDR.

V lednu 1952 bylo advokátovi *Bouillonovi* působícím v Heiligenstadtu vyhrožováno podílnictvím, prostřednictvím vrchního státního zástupce pro okres Mühlhausen, s cílem aby vzal zpět svou obhajobu použitou při jednání 8. ledna 1952. Tato byla přitom postavena na celkem logické úvaze, že když bylo odcizeno vozidlo obviněného, mohly být stejně tak dobře odcizeny jeho peněženka a oblek.¹²²

Postupimská soudní správa požadovala po advokátu *Dr. Dreißkovi*, aby ve své přednášce 16. února 1954 zaujal stanovisko, které by mohl pojmout za svůj názor, že totiž odklon nové trestněprávní vědy do právních názorů doby minulé minulosti již není možný.¹²³

Advokát Karl *Junkb* byl lidovým (okresním) soudem v Bad Salzungen odsouzen dne 30. dubna 1953 za urážku státního zástupce na dobu jednoho roku a šesti měsíců žaláře. Jeho prohřešek spočíval v tom, že si jako obhájce ve věci údajně podle ironického prohlášení státního zástupce „začal počínat příliš důmyslně“ při navrhování falešných svědků. Uložení dalšího trestu v podobě zákazu činnosti považovala „advokátní komora“ za nadbytečné, protože v tomto případě již došlo při odsouzení k vyloučení další možnosti znovupřijetí do advokacie. V odůvodnění rozsudku byla dokonce odvážná snaha, která z dnešního pohledu ilustruje jeho ideologičnost“, o srovnání se situací říšského prezidenta Friedricha *Eberta* (prezidentem 1919-25), který ve svém úřadu mohl být údajně beztrestně urážen díky fatální „neutralitě“ a pozitivnosti výmarské justice.¹²⁴ Čemuž se právě údajně snažila justice nového státu svou aktivitou jdoucí až za hranice zákonů předejít.

2.2 Vzдор advokátů proti novým tendencím v NDR

Nová státní moc, notně podporovaná sovětskou vojenskou mocí, velice brzy došla ke způsobu, jak naloží se zbývajícími advokáty. Vše se ovšem nemohlo obejít bez výzev k vysoké sociální odpovědnosti advokátů, na kterou je přece především nutné dávat velký důraz. Max *Wirthig*, vedoucí pracovník pro oblast advokacie na nově ustaveném ministerstvu spravedlnosti NDR, zřejmě poprvé přednesl tuto sociální kritiku advokacie při příležitosti představení durynského ministra spravedlnosti, dne 13. května 1950 v Durynsku, na sjezdu místních

---

¹²¹ LIEBLER, Ralph. Probleme der Rechtsanwaltschaft. *Neue Justiz*, 1950, s. 295.

¹²² *Unrecht als System : Dokumente über planmäßige Rechtsverletzungen in der Sowjetzone Deutschlands. 2. 1952 – 1954.* Bonn: Bundesmin. für Gesamtdt. Fragen. 1. vydání. 1955. 122 s.

¹²³ Tamtéž 123 s.

¹²⁴ *Unrecht als System : Dokumente über planmäßige Rechtsverletzungen in der Sowjetzone Deutschlands. 2. 1952 – 1954.* Bonn: Bundesmin. für Gesamtdt. Fragen. 1. vydání. 1955. 124 s.

advokátů.¹²⁵ Jeho řeč se nesla přibližně v tomto duchu: „Vývoj, který byl v poslední době vykonán, ukazuje, že mnoho advokátů není očividně ještě připraveno převzít odpovědnosti nových pořádků.“¹²⁶

Uváděl například, že příliš mnoho advokátů se odmítlo připojit ke kampani vysokoškolské skupiny FDJ¹²⁷, na právnické fakultě v Lipsku, vedené na téma „Pozor na atomové zbraně“. Dále uvádí: „Advokát by měl mít vždy na pracovním stole své kanceláře položen Stalinův spis Otázky leninismu. Vysvětlení k tomu je prosté, ale bylo by natolik formalistické a nicneříkající, že by někdo mohl být překvapen, kdyby se ukázaly naplno konsekvence nutně plynoucí z písma této pro boj za mír tak důležité knihy.“¹²⁸

Řešení problému, zda je možné pokračovat v advokátní činnosti při „zjevné nevraživosti“ advokátů vůči vývoji v nové Německé Demokratické Republice, mělo však být podle *Wirthiga* především úkolem pro advokáty samé.

Tehdejší saský ministr spravedlnosti Johane *Dieckman*¹²⁹ vyslovil 26. dubna 1950 úmysl zřídit v Sasku výbor slučující otázky advokacie a notářství a jejich vykonavatele. K činnosti ve výboru měli být motivováni především všichni advokáti, kteří měli v úmyslu být jakkoliv veřejně činní. Mezitím „Národní fronta“¹³⁰ v roce 1949 založila „Organizaci demokratických právníků“¹³¹ a také „Společnost pro Německo-Sovětské přátelství“, jež se obě pro daný úkol sjednocení nabízely. Bylo otevřeně vyhrožováno odebráním přivolení k výkonu advokacie všem těm, kteří se k socialistickým organizacím odmítali připojit.¹³² Vyhrožování především dávalo poznat, že takové odebrání „advokátní licence“ bylo podle platného práva možné, a to kromě jiného na základě znění ustanovení § 9 odst. 2 ProvZulO, jehož nejasně určené hranice byly ozřejměny již v předchozí kapitole.

V Sasku-Anhaltsku mimo to nařídil předsedající „generální prokurátor“ jemu podřízeným státním zástupcům všechny trestněprávní řízení „převést“ i na politické otázky, protože zde nemohli obhájci svým rétoricky, dialekticky a hlavně ideologicky proškoleným kolegům z řad

¹²⁵ zmiňuje se též v: LIEBLER, Ralph. Probleme der Rechtsanwaltschaft. *Neue Justiz*, 1950, s. 295.

¹²⁶ WIRTHIG, Max. Zur Frage der Rechtsanwaltschaft. *Neue Justiz*, 1950, s. 393.

¹²⁷ v originálním znění: „Freie Deutsche Jugend/FDJ“; jednotná masová mládežnická organizace v bývalé NDR

¹²⁸ WIRTHIG, Max. Zur Frage der Rechtsanwaltschaft. *Neue Justiz*, 1950, s. 394.

¹²⁹ Johannes Dieckman (1893-1969), poslanec zemského sněmu za DVP v Sasku (1930-1933; 1946-1952 za LDPPD), 1933-1945 činný v saském „uhelném obchodu“, kde v roce 1945 zakládá Sächsischen Kohlenkontors, 1948-1950 saským ministrem spravedlnosti, od r. 1949 předseda sněmovny lidu; 1953 Dr.jur.h.c. (Lipsko), 1963 jmenován profesorem.; viz: AMOS, Heike. *Justizverwaltung in der SBZ/DDR: Personalpolitik bis Anfang der 50er Jahre*. 1. vydání. Köln: Böhlau Verlag Köln Weimar Wien, 1996, s. 46.

¹³⁰ Seskupení politických stran a masově zastoupených organizací v NDR, obdoba české Národní fronty sdružující nerozpuštěné politické strany, které přežily světovou válku.

¹³¹ ZIEGER, Gottfried, MAMPEL, Siegfried. *Recht, Wirtschaft, Politik im geteilten Deutschland / Festschrift für Siegfried Mampel zum 70. Geburtstag am 13. September 1983*. München: Heymann, 1983, 215 s.

¹³² ROSENTHAL, Walther. Die Rechtsanwaltschaft in der SBZ. *Recht in Ost und West*, 1958, s. 27.

státních zástupců stačit a měli tak být odhaleni jako neschopní a nepotřební pro záležitosti nového státu.¹³³ Státní zastupitelství, nebo „prokuratura“ chcete-li, zde působila jako další nástroj třídního boje a dopomáhala k odstranění institutu advokacie.

Významná představitelka práva NDR, Hilde *Benjamin*, tomuto cíli následně též svým jednáním dopomohla, když v roce 1951, jako místopředsedkyně vrchního soudu NDR (založeného 1949), zaměřila svou publikační činnost na otázku obhájců a obhajoby.¹³⁴ Podotýkala ve svých článcích, že v rámci justice se advokacie nachází ve formě dosud nepřizpůsobené novým pořádkům, což ji nevyhnutelně vede k jí často zmiňovanému „vůbec nejpomalejšímu vývoji“ ze všech soudních odvětví, a že se její přestavba záměrně odkládala do doby, dokud nebude dokončena přestavba státních oblastí justice jako pevného základu spravedlnosti (zde patrně hovořila o státních zastupitelstvích a soudech, pozn.), mimo jiné to předznamenávalo „čas přestavby advokacie“. K advokacii uvedla:

„Das hatte zur Folge, daß – abgesehen von der negativen Auslese durch Entfernung politisch zu stark belasteter Rechtsanwälte, über deren Prinzipien oder Prinzipienlosigkeit hier nichts weiter gesagt werden soll, die personelle und damit auch die soziale Zusammensetzung der Rechtsanwaltschaft nicht geändert wurde.“

Volně přeloženo:

„Výsledkem bylo, že – na rozdíl od špatného řešení, provedeného prostřednictvím silně politicky zatížených advokátů (mysleno zatíženými předchozími režimy), o jejichž principech a bezcharakternosti zde není potřeba znovu hovořit, se (advokáti sami) personálně a k tomu ještě sociální skladbou advokátního kolektivu nemohou změnit.“

Svůj výklad uzavřela s tím, že otázka organizace advokacie je podle ní postavena takto: „Slabiny při systému nutné obhajoby pravděpodobně nebude vůbec možné odstranit prostřednictvím advokátních kanceláří provozovaných výhradně individuálně.“¹³⁵ V následující době mělo být potvrzeno, že někdejší advokátka Dr. Hilde *Benjamin* věnuje zvláštní pozornost směru socialistické transformace jejího vlastního profesního stavu. Též k tomu jistě přispělo její silné stranické přesvědčení.¹³⁶

Pozdější vnitřní ohodnocení situace v advokacii, vydané ministerstvem spravedlnosti, zcela bez pochyb objasňuje, který pohled na advokacii v budoucnu pravděpodobně převáží:

---

¹³³ ROSENTHAL, Walther. Die Rechtsanwaltschaft in der SBZ. *Recht in Ost und West*, 1958, s. 27.

¹³⁴ Dr. Hilde Benjamin roz. Lange (1902-1989), vystudovala právo v roce 1921 v Berlíně, Heidelbergu a Hamburku; 1928-1938 působila jako advokátka při „Roten Hilfe“, 1933-1945 zákaz činnosti, 1945 vrchní státní zástupkyně v Berlíně a pracovnice DJV, 1949-1953 místopředsedkyně nejvyššího soudu NDR, 1953-67 ministryní spravedlnosti, 1967-1989 profesorkou právních dějin v Potsdam-Babelsberg; podle WAGNER, Heike. *Hilde Benjamin und die Stalinisierung der DDR-Justiz*. 1. vydání. Aachen: Shaker, 1999. 267 s.

¹³⁵ BENJAMIN, Hilde. Frage der Verteidigung und des Verteidigers. *Neue Justiz*, 1951, s. 52.

¹³⁶ Její postoj byl hluboko zakořeněný už z doby před válkou, viz: WAGNER, Heike. *Hilde Benjamin und die Stalinisierung der DDR-Justiz*. 1. vydání. Aachen: Shaker, 1999. s. 15-21.

„Wenn das Vertrauen der Werktätigen zur Justiz noch nicht überall hergestellt ist, so liegt das zum großen Teil an der Rechtsanwaltschaft. Die Mehrzahl der Rechtsanwälte war während der Weimarer Republik, in der Nazizeit und zum großen Teil sogar unter dem Kaiser tätig. Sie stammen bestimmt fast alle aus dem Bürgertum, waren Offiziere oder Mitglieder reaktionärer Parteien bzw. deren Organisationen. Als solche haben sie nur die Interessen der Bourgeoisie und der Junker vertreten. Diese Rechtsanwälte bemänteln heute ihre wahre Einstellung. (...) Sie schwafeln noch vom ewigen Recht und klammern sich an die Buchstaben der Gesetze. Ziel: Arbeiter und Bauern in die Rechtsanwaltschaft und Ablösung dieser unpolitischen Menschen.“¹³⁷

Volně přeloženo:

„Není-li důvěra pracujících k justici ještě úplná, pak to leží z největší části právě na advokátech. Většina z advokátů byla činná během Výmarské republiky, za doby nacismu a z velké části již za císařpána. Je příznačné, že téměř všichni pocházejí z buržoazie, byli důstojníky nebo členy reakcionářských politických stran, popřípadě jejich přidružených organizací. Jako taci pak zastupují především zájmy buržoazie a junkerů (zeměmanů, zemědělské šlechty). Tito advokáti dnes však maskují své skutečné postoje. (...) Stále jen blábolí své neměnné právo a lpí na doslovné literě zákona. Cíl: Dělníci a rolníci do advokacie a nabrání těch nepolitických lidí.“

Navzdory různým opatřením, které měly tento cíl realizovat, zůstala ale ještě advokacie počátku 50. let, postavená na nepolitickém základě, navzdory stále obtížnějším podmínkám v NDR v zásadě možná.

2.3 Represe a zavírání advokátních kanceláří

DJV měla již od počátku stanovené své vlastní „kalkulace stanovující potřebný počet advokátů pro potřeby své a potřeby zóny“¹³⁸, již z čísel pro 1. června 1949 plynulo, že počet advokátů v sovětské okupační zóně poklesl mnohem níž, než bylo udržitelné. Při stanovení hodnot se vycházelo z cílových počtů soudců, odpovídajícímu empiricky zpracovaným statistickým datům, a to tak že na jednoho soudce přibližně připadal jeden advokát (r. 1932 = 1:1,07).

Z důvodu dosažení potřebného poměru soudců a advokátů 1:1 tak vznikla k 1. 7. 1949 potřeba 469 nových advokátních registrací. K sycení personálního hladu justice došlo až po roce 1952 a začalo se s pouhými 56 nově přijatými právníky, potřeby advokacie se měly naplňovataž postupem času.¹³⁹

---

¹³⁷ LANGE, Roland. Einbindung und Behinderung der Rechtsanwälte. In Materialien der Enquete-Kommission. *Anfarbeitung von Geschichte und Folgen der SED-Diktator in Deutschland*. Baden-Baden 1995, s. 607.

¹³⁸ viz Bundesarchiv Berlin, SA 1072, s. 20-28

¹³⁹ Tamtéž s. 28

Ani přes tyto personální nedostatky nebyl pro ministerstvo spravedlnosti (MdJ¹⁴⁰), stanoucí po roce 1949 na místě DJV, žádný problém v letech 1950-1951 provést několikanásobné personální čistky.¹⁴¹ Ty byly prováděny přímo MdJ bez jakýchkoliv příkras. Například byly na jednotlivých zemských justičních úřadech vyvěšeny seznamy advokátů¹⁴², jejichž povolení k výkonu advokacie bylo jednoduše odejmuto. To vedlo samozřejmě k tomu, že mezi lety 1948 a 1952 se počet advokátů navzdory plánům DJV na jejich navýšení zredukoval z počtu 1022 na pouhých 781.

Advokátní profese byla v těchto časech a podmínkách velice těžká.¹⁴³ Velké množství advokátů proto dalo přednost přesídlení, emigraci, do západní části Německa. Mezi nimi byli jak advokáti zatížení svou minulostí, tak mnoho těch, kteří stáli v cestě „pokroku“ odehrávajícímu se ve východním Německu. Přirozeně mezi odcházejícími advokáty byli též tací, kteří v odchodu viděli pouze možnost širšího profesionálního uplatnění. Následkem výše zmíněných fenoménů bylo v roce 1951 zrušeno přibližně 900 advokátních kanceláří. Celou situaci dobře ilustrují následující životní situace:¹⁴⁴

Na západ uprchlí advokáti brzy zjišťovali, že jejich méně šťastní kolegové se během trestně-právní obhajoby sami často stávají subjektem trestněprávního řízení. Symbolickým se stalo prohlášení: „Je zřejmé, že každý obhájce praktikující v sovětské zóně, je sám pod hrozbou trestu“, které vyřkl odsouzený Dr. *Hodum* při svém odsouzení, vyvolávajícím velký rozruch mezi jeho kolegy.¹⁴⁵

Dr. *Hodum* z Drážďan byl obžalován, protože v roce 1952 měl kopii rozsudku v politické trestně-právní věci, která se projednávala neveřejně, předat manželkám dvou v tomto případě odsouzených obžalovaných. Tento rozsudek pak následně, i když absolutně bez jeho přičinění, vešel ve známost na západě. Dr. *Hodum* byl za tento svůj čin odsouzen k jednomu roku a šesti měsícům vězení.

Případ drážďanského advokáta Dr. *Crusiuse* mimo jiné ilustruje chladnoucí vztahy mezi západní a východní částí Německa, ústící až v téměř neprostupnou hranici napříč jedním národem. V roce 1957 informoval už s cejchem uprchlého advokáta, narozený 1897, od roku

---

¹⁴⁰ v originálním znění: „Ministerium der Justiz“; pro větší přehlednost je nadále využíváno k označení českého ekvivalentu „Ministerstvo spravedlnosti“

¹⁴¹LORENZ, Thomas. *Die „Kollektivierung“ der Rechtsanwaltschaft als Methode zur systematischen Abschaffung der Freien Advokatur*, in: *Steuerung der Justiz in der DDR*. Köln 1994. 411 s.

¹⁴² dnes součástí Bundesarchiv Berlin, SA 838 s. 132-138, SA 838, s. 149-158 a SA 838 s. 204-213

¹⁴³LORENZ, Thomas. *Die Rechtsanwaltschaft in der DDR*. 2. vydání. Berlín: Vydavatelství Berlin Verl. A. Spitz, 1998. 67-69 s

¹⁴⁴*Unrecht als System : Dokumente über planmäßige Rechtsverletzungen in der Sowjetzone BD 1*. Bonn: Bundesmin. für Gesamtdt. Fragen. 1. vydání. 1952. s. VIII (Dokumentenband).

¹⁴⁵*Unrecht als System : Dokumente über planmäßige Rechtsverletzungen in der Sowjetzone Deutschlands. 2. 1952 – 1954*. Bonn: Bundesmin. für Gesamtdt. Fragen. 1. vydání. 1955. 125 s.

1925 činný v advokacii, že už po zrušení jeho znovu přijetí do advokacie v roce 1950 si začal pohrávat s myšlenkou přesídlení na západ. Při příležitosti cesty jeho manželky k jejím rodičům do Brém počal proto jejím prostřednictvím zkoumat, zda by jeho plán na emigraci mohl být možný a za jakých podmínek. Jeho manželka při té příležitosti 7. 11. 1950, on zdůraznil, že bez jeho vědomí, vyložila celou situaci u Výboru svobodnějších právníků (UfJ¹⁴⁶) v západním Berlíně.¹⁴⁷ Po jeho zatčení 29. 10. 1953 byl advokát na tomto základě obviněn, že se zde nechal registrovat. On však tvrdil, že byla předložena zfalšovaná kopie o jeho registraci. Na základě této skutečnosti však následně advokát podléhá tlaku a odhaluje cíl svého úsilí a též proč jeho manželka jednala tak jak jednala.

Oba byli následně odsouzeni k několika letům vězení a zabrání majetku pro ohrožení míru v NDR, a to zejména z důvodu údajného šíření dokumentů do západního Německa. Navíc bylo vydáno rozhodnutí, že dotyčný již nikdy nebude připuštěn k advokátní činnosti, které měl vydat přímo saský ministr spravedlnosti *Dieckman*. Manželka měla být také potrestána za to, na základě výpovědi její vazební spoluvězenkyně, které se svěřila, ale která ve skutečnosti byla špičkovým agentem Německé tajné policie. Jejím hlavním proviněním pak bylo, že 17. července 1953 zpívala společně se svou dcerou na balkóně jejich drážďanského bytu píseň Deutschlandlied (pozn. hymna Německa od r. 1922, která však byla ve východním Německu nahrazena)¹⁴⁸, čímž se opět provinila proti zájmům NDR.¹⁴⁹

Stručně naznačené příběhy advokátů a jejich rodín, stejně jako zcela jasná řeč čísel vypočítavajících počty advokátů, jasně předznamenaly soumrak advokacie ve východní části Německa. Zároveň jsou smutnou připomínkou úpadku demokracie svobody a práva v Německé DEMOKRATICKÉ republice.

3 Počátek kolektivizace advokacie od roku 1953

3.1 Předobraz v Sovětském svazu

Ve svobodné společnosti nese slovo „kolektiv“ ve svém významu též respekt k individualismu a osobní svobodě. Když se zde však má hovořit o kolektivu ve smyslu

---

¹⁴⁶ v originálním znění: „Untersuchungsausschuß freitlicher Juristen“

¹⁴⁷ více o UfJ In: HAGEMANN, Frank. *Der Untersuchungsausschuß Freitlicher Juristen 1949 – 1969: Rerchthistorische Reihe*. 1. vydání. Frankfurt am Main: Lang. 249 s.

¹⁴⁸ *Unrecht als System : Dokumente über planmäßige Rechtsverletzungen in der Sowjetzone Deutschlands*. 3. 1954 – 1958. Bonn : Bundesmin. für Gesamtdt. Fragen. 1. vydání. 1958. 90 s.

¹⁴⁹ čl. 6 Ústavy NDR

advokátního kolektivu v totalitárním státě, je nejdříve nutné objasnit význam slova „kolektiv“ jemu přisuzovanému v době tzv. reálného socialismu.

Slovo v tomto významu pochází přímo z komunistické ideologie, tak jak ji praktikovala Komunistická strana Sovětského svazu. Od ekonomiky přes výrobu, obchod a kulturu platil kolektiv jako základní norma spolupráce. Ideologie vycházela ze svého hesla, že v jednotě je síla.¹⁵⁰

V samotném Sovětském svazu se řešila otázka potřebnosti advokacie v „socialistickém státě“ již od roku 1917 následovně.¹⁵¹ V roce 1922 se v tamních poměrech rozhodlo ve prospěch advokacie, ale ve formě tzv. advokátních kolegií.¹⁵² Politika jdoucí přímo proti existenci advokacie zůstala tímto krokem nejednotná a tím pádem též neúspěšná. Intenzivní kolektivizace advokacie, probíhající v SSSR od konce 20. let, je popsána v oběžníku lidového komisaře pro justici Nikolaje *Kyrlenka* z podzimu roku 1928, ve kterém oznamuje: „V advokátních kolektivech je prováděna očista, a ti co smýšlejí ‚ne-sovětsky‘, jsou postupně segregováni.“¹⁵³ To zahrnovalo také zatýkání a deportace. Během diskuzí o novém advokátním řádu v roce 1939 („Zákon o advokacii“) se kromě kolektivizace zkoumala též možnost zavedení *numerus clausus* a zařazení advokacie jako další složky státní služby.

Nebylo to bezprostředně zjevné, ale od této chvíle bylo snahou státu přiřadit každého advokáta k advokátnímu kolektivu s výjimkou jen pár odlehlých míst mimo zorné pole ústřední vlády.¹⁵⁴ Po reorganizaci advokacie ve třicátých letech byla též snaha definovat prototyp sovětského advokáta. Zůstalo však stále jen u snahy a proto byla postupně pozice obhájců v trestněprávních procesech postupně oslabována.¹⁵⁵ Nakonec byla již dlouhou dobu fungující advokátní kolegia Ústavou SSSR z roku 1979, čl. 161, pozvednuta na ústavní orgány státu, pověřené kontrolou a garancí zákonnosti.¹⁵⁶

Tehdejší východoněmecký státní zástupce Dr. Karl *Kohn*, později také advokát, stavěl sovětskou advokacii jako vzor hodný následování i pro NDR již v roce 1950.¹⁵⁷ Mimo jiné sestavil tři podmínky, jejichž splnění by mělo opravňovat ke vstupu do kolegia:

- doktorát práv

---

¹⁵⁰ WOLFF, Friedrich. *Vertrauensvoll zum Rechtsanwalt: Recht in unserer Zeit*. 1. vydání. Berlín: Staatsverlag der DDR, 1982, s. 118-120.

¹⁵¹ BRUHN, Hans-Henning. *Die Rechtsanwaltschaft in der DDR. Stellung und Aufgaben*. 1. vydání. Köln, 1972, s. 21-23.

¹⁵² Tamtéž s. 22.

¹⁵³ LORENZ, Thomas. *Die „Kollektivierung“ der Rechtsanwaltschaft als Methode zur systematischen Abschaffung der Freien Advokatur, in: Steuerung der Justiz in der DDR*. Köln 1994. 409 s.

¹⁵⁴ Tamtéž 410 s.

¹⁵⁵ BILINSKY, Andreas. *Das neue Gesicht der Sowjetischen Anwaltschaft. Recht in Ost und West*, 1968, s. 239.

¹⁵⁶ HELMUT, Anders, BENJAMIN, Hilde a kol. *Zur Geschichte der Rechtspflege der DDR 1949-1961*. 1. vydání. Berlín: Staatsverlag der DDR, 1980, s. 218

¹⁵⁷ Tamtéž s. 221.

- dokončené studium práva a právní vědy ve spojení s jednoletou justiční praxí
- tříletá praxe soudce, státního zástupce, nebo vyšetřovacího soudce

V čele sovětských kolegií stál výkonný výbor, vedený senior advokátem, jež tuto funkci u velkých kolegií vykonával jako hlavní pracovní závazek. *Kohn* popsal také řízení a správu financí sovětských kolegií, za zmínku stojí: „Rozdíl mezi sovětskou advokací a tou praktikovanou v západní Evropě je propastný. Advokacie je tam nástrojem boje v rukou socialismu. Z tohoto důvodu mají advokáti povinnost, bezchybnému hájení zájmů svého klienta stavět na roveň zájmy státu pracujících. Tyto státní zájmy ale musí v případě pochybností vždy převážet nad zájmy jejich klientů.“¹⁵⁸

3.2 Diskuze o „advokátních družstvech“ v NDR

Během prvního léta vydávání západoněmeckých Advokátních listů¹⁵⁹ (1950) referoval advokát Dr. Hans *Merkel* z Augsburgu o znacích nového vývoje ve východní zóně.¹⁶⁰ Navazoval při tom na teze vypracované MdJ při přípravě nového zákona o advokacii, z nichž teze 2 zněla: „Profese advokáta bude vykonávána ve formě advokátních družstev nebo individuálně.“

V těchto tézích byla následně nastíněna pravidla pro výstavbu soustavy krajských družstev. Tyto teze, dnes by je bylo možné v českém právním prostředí pojmenovat důvodovou zprávou zákona, však nebyly veřejně dostupné. Tehdejší ministr *Liebler* také v roce 1950 uvažoval o zavedení „družstevního společenství advokátů“.¹⁶¹ Odkazoval při tom na práci Sigberta *Feuchtwangerse* pojednávající o svobodných povoláních z roku 1922. Upozorňoval při tom na to, že případný požadovaný vynucený vznik družstev neochromuje pouze svobodu vzniku, nýbrž především by taková cesta znamenala odejmutí hlavního smyslu zřízení družstev.¹⁶²

Liebler ale považoval za příznačné pro snahu advokátů „pokulhávajících za reformačními snahami“, jak to po rozhovoru s ním vyjádřila jeho kolegyně, že další vývoj je chtěný a očekávaný. Ke „spontánnímu“ zakládání advokátních družstev samotnými advokáty v reálu však na rozdíl od jeho představ nikdy nedošlo.

Do první justiční reformy v roce 1952 byl tak v oblasti advokacie udržován setrvalý stav. V rámci balíku zákonů z 2. října 1952 byl vytvořen mezi jinými též nový zákon pojednávající o soudní soustavě, soudní řád (*Gerichtsverfassung – GVG*),¹⁶³ nahrazující původní tradiční úpravu

¹⁵⁸KOHN, Karl. Die Rechtsanwaltschaft in der Sowjetunion. *Neue Justiz*, 1950, s. 192-193.

¹⁵⁹ v originálním znění: „Anwaltsblatts“

¹⁶⁰MERKEL, Hans. Neues Anwaltsrecht in der Ostzone. *Anwaltsblatt*, 1950, s. 141.

¹⁶¹LIEBLER, Ralph. Probleme der Rechtsanwaltschaft. *Neue Justiz*, 1950, s. 296.

¹⁶²FEUCHTWANGER, Siegbert. *Die freien Berufe : im besonderen: die Anwaltschaft*. 1. vydání. München: Duncker & Humblot, 1922, s. 359.

¹⁶³ v historickém znění: GVG z 2. října 1952, DDR-GBL. 1952 Abt. I, s. 996

soudních poměrů, zřízených zákonem GVG roku 1877, u krajských a okresních soudů.¹⁶⁴ Tato reforma sledovala závěry a rozhodnutí¹⁶⁵ přijatá na 2. stranické konferenci SED, konané 9. - 12. června 1952, která, kromě toho, že je krásným příkladem „socialistického zákonodárství“, si vytkla za cíl položit základy socialismu v NDR. V cestě za tímto cílem bylo zrušeno stávající zemské zřízení a bylo zřízeno krajské zřízení s celkem 14 kraji (plus tzv. „Velký Berlín“). Nová struktura soudů tak vlastně pouze kopíruje změněnou strukturu státu.

Ministerstvo spravedlnosti následně po té k datu 21. října 1952 vypracovalo rozsáhlý soubor pravidel a zásad pro nový provizorní přijímací řád¹⁶⁶, který nicméně opět zůstal neveřejným a používal se pouze jako interní směrnice MdJ, při poměřování možností účasti zájemce v advokacii. V něm bylo např. v § 1 upraveno pravidlo naplňování cílů Německé demokratické republiky, ze kterého nebylo možno žádných výjimek. Pod důvody pro zamítnutí členství v advokacii, které vyjmenovává § 4, spadal nově též nedostatek podpory pro politiku SED. Konkrétní formulace ustanovení by zněla česky přibližně následovně:

Kdo nevyvíjí žádnou aktivitu v politickém, ekonomickém a kulturním životě NDR, nebo se chová pasivně ve svých postojích proti nedemokratickým představám, nebo nebere v potaz zájmy ostatních demokratických národů (zde myšleno konkrétně SSSR a země Východního bloku včetně ČSSR) bude jako uchazeč odmítnut.¹⁶⁷

Při procesu přijímání bylo v § 6 odst. pamatováno na to, že krajská justiční správa má za úkol prověřit, jestli existuje v daném místě požadavek po dalším advokátovi a jestli jsou zároveň splněny podmínky připuštění, včetně těch nastíněných výše. V průběhu procesu měly být rovněž vypracovány a předloženy odborné posudky příslušného krajského a okresního soudu.

Na MdJ se mělo za to, jak poznamenal úředník MdJ Dr. *Koch* vycházející z „rozhovorů s kolegou *Wirthigem* z personálního oddělení“, že vyřizovat všechny žádosti o přijetí do advokacie prostřednictvím ProvZulO je i přes jejich velké množství řešením dostatečným. Přesto si MdJ do budoucna, na základě plánovaného zřízení „advokátních družstev“, které bylo ale v nedohlednu, naplánovalo sestavit kompletně nový advokátní řád, odpovídající požadavkům socialistického státu.¹⁶⁸

Profese advokáta byla mnohými funkcionáři strany viděna jako pro moderní společnost společnosti postradatelná. Ministerstvo financí se proto pokoušelo advokátní stav zredukovat

¹⁶⁴ v historickém znění: DDR Verfassung 1949, DDR-GBl. 1949 I, s. 111

¹⁶⁵ HELMUT, Anders, BENJAMIN, Hilde a kol. *Zur Geschichte der Rechtspflege der DDR 1949-1961*. 1. vydání. Berlin: Staatsverlag der DDR, 1980, s. 118-120.

¹⁶⁶ v originálním znění pod názvem: „Neue provisorische Zulassungsordnung“; nyní již pouze In: Bundesarchiv Berlin, DP 1/VA6936/Bl. 18-21.

¹⁶⁷ LORENZ, Thomas. *Die „Kollektivierung“ der Rechtsanwaltschaft als Methode zur systematischen Abschaffung der Freien Advokatur, in: Steuerung der Justiz in der DDR*. Köln 1994. 412 s.

¹⁶⁸ HUMMEL, Fritz. *Anwaltsfragen im östlichen Deutschland. Deutsche Rechtszeitschrift*, 1947, s. 13-14.

pomocí prostředků daňové politiky.¹⁶⁹ Na jaře 1953 byli advokáti zpětně (retroaktivně) zatíženi živnostenskou daní a bylo jim zároveň uloženo zaplacení daně za období 1951-53. Na základě masivních protestů advokátů však v tomto případě zaintervenovalo ministerstvo spravedlnosti a daňový výměr byl na tento podnět výrazně snížen.¹⁷⁰

Přes mnohé podněty a návrhy ze strany advokátů nepřišla úprava sjednocení organizace advokátů ve smyslu jejich představ, naopak bylo vedením státu resp. strany vylučováno z pracovních rozvrhů zákonodárců. Celá věc byla při tom předpřipravena na několika konferencích, kde pokročilejší advokáti vše prodiskutovali a z této činnosti bylo následně na přelomu roku 1952/53 sesbíráno velké množství návrhů.¹⁷¹ Nový ředitel oddělení MdJ pro advokátní otázky Dr. Rolf Helm¹⁷² následně záhy po zahájení své činnosti v úřadě, 31. ledna 1953, oznámil nový úkol, bylo jím vypracování předlohy zákona o advokacii.¹⁷³

3.3 Přijetí nové právní úpravy

Dne 22. května 1953 vyšlo ve sbírce zákonů NDR „Nařízení o kolegiích“ (KollV)¹⁷⁴, 15. května 1953 podepsané ministerským předsedou Ottem *Grotewohlem* a ministrem spravedlnosti Maxem *Fechnerem*.

Už preambule vyjmenovávala jako hlavní předpoklad moderní pokrokové advokacie její sjednocení do kolektivu ve formě kolegií. Z dnešního pohledu je však již zřejmé, že tento cíl nebyl tím hlavním.¹⁷⁵ Kolegia měla mít co nejjednodušší konstrukci, sestávající z členské schůze (Mitgliederversammlung) a představenstva (Vorstand) a měla rovněž obsahovat orgán vykonávající disciplinární pravomoc nad členy vlastního kolegia, s čímž počítal již původní ministerský návrh.¹⁷⁶

---

¹⁶⁹ k nahlédnutí v originálním znění: Bundesarchiv Berlin SA 585

¹⁷⁰ LORENZ, Thomas. *Die Rechtsanwaltschaft in der DDR*. 2. vydání. Berlín: Vydavatelství Berlin Verl. A. Spitz, 1998. 114-125 s.

¹⁷¹ Tamtéž 127 s.

¹⁷² Dr. Rolf Helm (1896-1979), advokát, od r. 1921 KPD, od r. 1933 zákaz činnosti, následně členství 1945 KPD/SED, listopad 1947 generálním prokurátorem v Sasku, poté ve východním Berlíně (1949-1951), po krátkou dobu působil jako státní sekretář Wilhelma Piecka (prezidenta NDR). Po řízení soudní akademie (1951-53) se stal vedoucím ministerského odboru pro advokátní otázky (1952-58), kde působil až do svého těžkého onemocnění.; viz: AMOS, Heike. *Justizverwaltung in der SBZ/DDR: Personalpolitik bis Anfang der 50er Jahre*. 1. vydání. Köln: Böhlau Verlag Köln Weimar Wien, 1996, s. 46.

¹⁷³ v historickém znění: Bundesarchiv Berlin SA 1233, s. 52-53.

¹⁷⁴ Verordnung über die Bildung von Kollegien der Rechtsanwälte 229

¹⁷⁵ vyjádřen In: HELMUT, Anders, BENJAMIN, Hilde a kol. *Zur Geschichte der Rechtspflege der DDR 1949-1961*. 1. vydání. Berlín: Staatsverlag der DDR, 1980, s. 119-120; shodně též: HELM, Rolf. Die Bildung von Rechtsanwaltskollegien. *Neue Justiz*, 1953, s. 318.

¹⁷⁶ Tamtéž s. 242-244.

Vstup do kolegií zůstal po velkou část jejich existence formálně dobrovolný, jak ozřejmuje § 3 odst. 1 ve stejnou dobu zveřejněných vzorových stanov (MSt)¹⁷⁷, pro kolegia předpřipravených ministerstvem. Jak z ustanovení plyne, vláda NDR neměla v úmyslu zatím založit pro advokáty, v této době ještě stále těžko politicky průchodné, povinné členství v advokátních kolegiích, nařízení totiž o tomto tématu zcela záměrně úplně mlčelo. Státní moc chtěla patrně nejprve otestovat, jak se k projektu kolegií postaví advokátní veřejnost. Z dnešního pohledu se dají cíle „socialistického zákonodárství“ již zpětně poměrně snadno předvídat.

Je nutné poznamenat, že plánovaná pravidla přistoupení do kolegií nebyla od počátku vymyšlena jako zjevně nespravedlivá.¹⁷⁸ Z důvodu zachování vzácného zdání svobodného přistoupení byly používány jemnější prostředky nátlaku, zahrnující například vynětí členů kolegií z režimu přísnějšího zdanění. Individuální advokáti, stejně jako členové kolegií, měli povinnost platit „daň z příjmu“, nicméně každá ze skupin v jiné sazbě.¹⁷⁹ Ač se to zdá jako malá motivace, část advokátů se připojilo ke společenství právě z tohoto důvodu, což objasňuje řec konkrétních čísel. Jako takzvaná pracující inteligence byli kolektivizováni advokáti zatíženi pouze tzv. „daní pracující inteligence“¹⁸⁰, jejíž sazba byla při měsíčním příjmu vyšším 1 550,- DM pevně stanovených 20%.¹⁸¹ Svobodní advokáti, nepatřící do kolegií, na druhé straně podléhali tzv. „kapitalistické sazbě“¹⁸². Daň z příjmů byla při této sazbě velice progresivní, základní sazba při ročním příjmu 9 600,- DM byla daněna 27% sazbou, při příjmu vyšším 24 000,- DM potom 50% a nakonec při příjmu od 48 000,- DM ročně plnými 67% všech příjmů (při sazbách od 1. 1. 1959).¹⁸³

K dalšímu obsahu KollV a MSt je nutno uvést v první řadě to, že se vstupem do kolegia spojovaly rovněž přivolení k výkonu advokacie, viz § 4 odst. 2 MSt. Připouštěcím kritériem advokacie již proto nebyla náročná zkouška z práva, nýbrž pouze dokončené právnické vzdělání, jak vyplývá z § 3 odst. 2 MSt., které může být navíc v některých jednotlivých případech nahrazeno prostřednictvím uznané právnické praxe. To poskytlo ten nejširší myslitelný prostor

---

¹⁷⁷ v originálním znění: „Musterstatuts“; v článku Dr. Helma je o něm hovořeno jako o jádru kolektivizace HELM, Rolf. Die Bildung von Rechtsanwaltskollegien. *Neue Justiz*, 1953, s. 319.

¹⁷⁸ HENNIG, Walter. Ein neuer Angriff des Klassenfeindes gegen unsere Rechtsanwälte. *Neue Justiz*, 1954, s. 505.

¹⁷⁹ LORENZ, Thomas. *Die Rechtsanwaltschaft in der DDR*. 2. vydání. Berlín: Vydavatelství Berlin Verl. A. Spitz, 1998, s. 112-126.

¹⁸⁰ v originálním znění: „Intelligenzsteuer“

¹⁸¹ SCHÜTTE, Jürgen. *Die Lage der freien Berufe in Mittelddeutschland, dargestellt am Beispiel der Ärzte und Rechtsanwälte*. 1. vydání. Köln: Dt. Ärzte-Verlage, 1968, s. 63.

¹⁸² v originálním znění: „Kapitalistentarif“

¹⁸³ SCHÜTTE, Jürgen. *Die Lage der freien Berufe in Mittelddeutschland, dargestellt am Beispiel der Ärzte und Rechtsanwälte*. 1. vydání. Köln: Dt. Ärzte-Verlage, 1968, s. 63.

k libovůli při přijímání do kolegií, ale také to bylo pro rozšiřování kolegií jejich obrovskou devizou.¹⁸⁴

Z pohledu současné české reality se to nezdá být nikterak zásadní skutečnost, vezmeme-li v úvahu, že v ČR je rovněž se členstvím v AK spojeno s výkonem advokacie, i když za podmínek velice obtížné zkoušky z práva a právní praxe. Člověk se však musí na celou věc podívat optikou tehdejších poměrů a pravidel.

Veškeré nároky na přijetí do advokacie jsou tímto podřízeny úřednímu uvážení. Nicméně MdJ neponechalo rozhodnutí trvale pouze na kolegiích. Kolegia však mohla na základě ustanovení §§ 30 – 33 rozhodovat, minimálně teoreticky, nezávisle na jakékoliv kontrole ze strany MdJ.¹⁸⁵ Kromě toho umožňovalo ministerstvo v jednotlivých případech též schválení členství na základě dohody (sic!), ačkoliv pro takový postup nebyl absolutně žádný právní základ.¹⁸⁶

Reakce advokátů stále ještě působících v Německu na přijetí řádu kolegií zůstávaly rozporuplné. V ohlédnutí za 20 lety trvání kolegií napsal Gerhard *Häusler* v roce 1973 následující: „Vznik kolegií nebyl jednoduchý ani samozřejmý proces. Bylo nejprve potřeba nutné menšiny advokátů, kteří se k tomuto kroku rozhodnou. Museli se prosadit proti odporu individuálních advokátů, kteří chtěli stále zachovávat nejen svůj stávající způsob práce, neboť viděli v zakládání kolegií především poškození základů svobodné advokacie. Ze stejného důvodu směřovaly proti kolegiím a jejich členům též útoky z SRN, mající v úmyslu podkopat důvěru našich obyvatel v tyto nově ustavené instituce.“ Z ideologického pohledu ještě *Häusler* dodává: „Všechny tyto útoky byly formou třídního boje s cílem bořit výstavbu nové socialistické společnosti v NDR.“¹⁸⁷

Mnoho advokátů však stále trvalo, dokud to přes diskriminaci proti kolegiím bylo vůbec možné, na svých tradičních představách o advokacii¹⁸⁸ a zůstávalo myšlenkám kolegií vzdáleno. Nezanedbatelným důvodem bylo pro mnoho zaslužitějších advokátů, že považovali za základ své činnosti a svých příjmů též výkon notářského úřadu. Tohoto svého „advokátního-notářského úřadu“¹⁸⁹ se ale museli před vstupem do advokátního kolektivu vzdát.¹⁹⁰ Přičemž je příznačné, že po přechodné období byla ještě funkce advokátního notářství tolerována i pro členy kolegií¹⁹¹, ale není překvapivé, že se jednalo pouze o počáteční období existence kolegií, kdy bylo nutné do nich zapojit co největší počet advokátů.

¹⁸⁴HELM, Rolf. Die Bildung von Rechtsanwaltskollegien. *Neue Justiz*, 1953, s. 317.

¹⁸⁵To se nicméně změnilo převedením těchto kompetencí úpravou § 9 ProvZulO v roce 1949 ve prospěch MdJ

¹⁸⁶FRANK, Henning. Die Juristenausbildung nach 1945 in der SBR/DDR. *Neue Justiz*, 1995, s. 407.

¹⁸⁷HÄUSLER, Gerhard. Die Entwicklung der sozialistischen Rechtsanwaltschaft in der DDR. *Neue Justiz*, 1973, s. 340.

¹⁸⁸FINCKE, Horst. Die Zusammenarbeit mit dem Rechtsanwaltskollegium. *Neue Justiz*, 1954, s. 81.

¹⁸⁹v originálním znění: „Anwaltsnotariat“

¹⁹⁰LORENZ, Thomas. Die „Kollektivierung“ der Rechtsanwaltschaft als Methode zur systematischen Abschaffung der Freien Advokatur, in: *Steuerung der Justiz in der DDR*. Köln, 1994. 769 s.

¹⁹¹originální znění: Bundesarchiv Berlin, SA 585, s. 164.

V prvních měsících po přijetí nařízení zůstala navíc úprava téměř fakticky neúčinnou. Svou účinností dopadala prakticky jen na malou skupinku advokátů, majících zájem na kolektivizaci, jak ostatně nově jmenovaná ministryně spravedlnosti¹⁹² Benjamin uváděla ve svém dopisu vedoucímu právního oddělení při úřadu vysokého komisaře SSSR v Německu *Titovovi*, 3. srpna 1953.¹⁹³ Dále vyjadřovala obavy: „Kromě toho též právníci spoléhající na ‚nový kurz‘ vyjadřují obavy, že advokátní kolegia by mohla zkomplikovat znovuoobnovení jednotného Německa.“ Zároveň dodává, že absolutní svoboda vstupu do kolegií by měla být zachována. Tato myšlenka, že kolegia jsou zřízena jako zcela dobrovolné organizace, zachována oficiálně zůstala. Později dokonce ji dokonce zakotvuje zákon o kolegiích v §§ 1 a 7 (KollG).

Navzdory tomu, že po smrti sovětského diktátora *Stalina*, 5. března 1953, došlo v celém východním bloku včetně NDR k uvolňování situace, Hilde Benjamin se stále pevně držela mezi většinou advokátů nepopulární myšlenky kolegií a jejího prosazování.¹⁹⁴ Její postoj přitom odpovídá ještě postupům poměrně demokratického zákonodárství v sovětské okupační zóně, že se totiž funkcionáři státu i strany cítí při realizaci nařízení víc než textem nařízení vázání jeho účelem. Na tento postoj poukazuje již dříve zmíněné a jí tolerované odchylování se od formálního znění právní úpravy, nebo způsob jejího výkladu tam, kde úprava mlčí, a to ve prospěch vzniku základní myšlenky kolegií.

V již dříve citované „*Neue Justiz*“ byly též publicisticky objasňovány důvody Strany pro zakládání kolegií.¹⁹⁵ Články například porovnávaly rozdílné aspekty různých koncepcí a modelů pracovních advokátních kolektivů. Za vzor při tom byl tradičně dáván systém kolegií již fungující v Polské lidové republice. Z důvodu ilustrativnosti dobového náhledu na situaci je přiložena následující citace:

„Die Rechtsanwaltskollegien mußten sich ihrer Weg im Kampf mit den alten Formen der Anwaltschaft ebnen. Zu einer Zeit, als andere Vertreter der freien Berufe – die Ärzte – schon längst im staatlichen Gesundheitsdienst erfaßt waren, übte die Anwaltschaft ihren Beruf noch immer nach kapitalistischen Methoden aus. Die auf die ehrenvolle Tradition von Duracz, Smiarowski u.a. zurückgehenden Anstrengungen des fortschrittlichen Teilen der Anwaltschaft, die eine Umgestaltung der ideologischen Einstellung und der

---

¹⁹² AMOS, Heike. *Justizverwaltung in der SBZ/DDR: Personalpolitik bis Anfang der 50er Jahre*. 1. vydání. Köln: Böhlau Verlag Köln Weimar Wien, 1996, s. 127-137.

¹⁹³ LORENZ, Thomas. *Die „Kollektivierung“ der Rechtsanwaltschaft als Methode zur systematischen Abschaffung der Freien Advokatur*, in: *Steuerung der Justiz in der DDR*. Köln 1994. 416 s.

¹⁹⁴ FRICKE, Wilhelm, K. *Politik und Justiz in der DDR: Zur Geschichte der politischen Verfolgung 1945-1968, Bericht und Dokumentation*. 2. vydání. Köln: Berend von Nottbeck, 1990, s. 280-287.

¹⁹⁵ HELM, Rolf. Die Bildung von Rechtsanwaltskollegien. *Neue Justiz*, 1953, s. 317.

*Organisationsform der Anwaltschaft zum Ziele hatten, fanden ihre Verwirklichung in der kollektiven Arbeitsform, wie sie das Gesetz über die Verfassung der Rechtsanwaltschaft vorsieht.*¹⁹⁶

Volně přeloženo:

„Advokátní kolegia si musí prorazit svou cestu v boji se starými formami advokacie. V této době, kdy jiní zástupci svobodných povolání – lékaři – byli již dávno zařazeni do státního zdravotnického systému, praktikují advokáti své povolání ještě po vzoru metod kapitalismu. Avšak čelíc čestné tradici Duracze, Smiarowského a dalších klesají jejich počty, rovněž vsakdíky úsilí té pokrokové části advokátů, kteří řadí ideologické postavení a organizaci advokacie ke svým cílům, a počali se seberealizovat prostřednictvím kolektivu, jak je stanoveno v zákoně o uspořádání advokacie.“

Polskem inspirovaní polští autoři uzavírají své úvahy tradičně nadějným očekáváním, že kolegia se stanou společenstvími neoddělitelně spjatými s profesí advokáta, že díky plnění jejich společenských úkolů bude též narůstat jejich význam a důvěra v ně vkládaná společností.¹⁹⁷

3.4 Příprava zakládacích schůzí

Již od února 1953 pod dohledem vedoucího odboru Dr. Helma proběhla personální kontrola a předvýběr mezi všemi vhodnými advokáty, ve všech správních okresech NDR. Zároveň s uveřejněním KollV začal být totiž uváděn v život plán MdJ zahrnující postup sestavení z vhodných kandidátů výbory, nesoucí v budoucnu iniciativu při zakládání kolegií.¹⁹⁸ Přesto do roku 1954 vstoupilo do kolegií pouhých 17 % advokátů, z nichž navíc mnoho bylo čerstvými advokáty, kteří získali své přivolení k advokacii až právě vstupem do kolegií.

Pro ilustraci, první bylo založeno 26. dubna 1953 to nejmenší z kolegií ve správním obvodě Neubrandenburg,¹⁹⁹ kde z tehdejších 14 aktivních advokátů vstoupilo plných 8 a založení tohoto prvního kolegia se pro svou dobrou přípravu mělo stát vzorem. Opak však byl pravdou, následovalo jej totiž kolegium v Halle, založené 27. dubna 1953, se zastoupením pouhých 16 advokátů ze 100 aktivních.

K podezřelým okolnostem zakládání kolegia v Neubrandenburg uvádí Thomas Lorenz následující: „Oficiální zástupce JVSt²⁰⁰, který teprve k 1. červenci 1953 obdržel přivolení k výkonu advokacie, byl na zakládající schůzi prostřednictvím přítomných advokátů zvolen do předsednictva; po zahájení činnosti kolegia 1. července 1953 počal vykonávat funkci jeho

¹⁹⁶ KWIECIEN, Zbigniew, POCIEJ, Wladyslaw. Die Rechtsanwaltskollegien in der Volksrepublik Polen. *Neue Justiz*, 1953, s. 238.

¹⁹⁷ Tamtéž s. 241.

¹⁹⁸ LORENZ, Thomas. *Die Rechtsanwaltschaft in der DDR*. 2. vydání. Berlín: Vydavatelství Berlin Verl. A. Spitz, 1998, s. 127-129.

¹⁹⁹ LORENZ, Thomas. *Die Rechtsanwaltschaft in der DDR*. 2. vydání. Berlín: Vydavatelství Berlin Verl. A. Spitz, 1998, s. 127-220.

²⁰⁰ vychází přitom z: Bundesarchiv Berlin, SA 590, s. 115-117

předsedy. Dalšími členy předsednictva pak byl někdejší předseda okresního soudu a pouze jeden dřívější advokát z Neubrandenburg.²⁰¹ Tento model je zapamatování hodný, opakoval se totiž ve většině správních okresů.

O založení kolegia v Halle informuje jeho první předseda Hugo *Kögel* v *Neue Justiz* následovně: „Po založení kolegia bylokonečněumožněno, aby 26 mladých kolegů bylo přijato mezi advokáty, bez toho aby si byli nuceni brát úvěr na založení své advokátní praxe. Také kolegium jako celek zatím nepotřebovalo přímo ještě žádný úvěr. Ukazuje se zde, jak je možné prostřednictvím koordinace a spolupráce, díky myšlence spolupracujícího společenství práce mladých a starých advokátů spojit vše v jeden celek.“²⁰²

Ve skutečnosti bylo ale zakládání kolegia v Halle stíženo mimořádnými těžkostmi, protože justiční správa nechtěla dopustit vznik kolegia z iniciativy samotných advokátů, ani přesto, že mezi zástupci z řad advokátů byli někteří členové SED.²⁰³

Při zakládající schůzi ve Frankfurtu nad Odrou bylo přítomno pouze pět advokátů, z celkových 25, z nichž chtěli do kolegia vstoupit pouze tři z nich. Existovaly při tom ještě tři další přihlášky z řad mimo advokacii, takže bylo možné kolegium založit s jejich pomocí a zvolit jednoho z čerstvě ustavených advokátů hne do předsednictva, kterýžto postup byl ale následně členy odmítnut.²⁰⁴ Nicméně kolegium bylo MdJ přesto vnímáno jako založené a bylo tak umožněno připuštění dříve vrchního inspektora justiční správy z Cottbusu do advokacie, aby mohl být následně zvolen členem předsednictva kolegia.²⁰⁵ Ten následně po založení kolegia osobně přítomnému vedoucímu odboru *Helmovi* zdůrazňoval, že podle jeho názoru, advokáta odmítnuvšího přistoupit Dr. *Dehnebo*, nebude za současné situace nikdy možné přesvědčit, když se ke kolegiu doposud ještě stále nepřipojil, nicméně by snad ‚mohl‘ později změnit názor a na vývoji se podílet. Čímž pravděpodobně naznačovat plánované nátlakové akce.

Navzdory pečlivé přípravě iniciačních výborů a předem naplánovaným představením v zakládání kolegií prostřednictvím vybraných kolegů, došlo již startu celého projektu kolegií ve většině správních obvodů k problémům. Obzvláště závažné bylo, co musel *Helm* své ministryni hlásit z Meiningen, správního okresu Suhl:

---

²⁰¹ LORENZ, Thomas. Die „Kollektivierung“ der Rechtsanwaltschaft als Methode zur systematischen Abschaffung der Freien Advokatur, in: *Steuerung der Justiz in der DDR*. Köln 1994. 416 s.

²⁰² HELMUT, Anders, BENJAMIN, Hilde a kol. *Zur Geschichte der Rechtspflege der DDR 1949-1961*. 1. vydání. Berlin: Staatsverlag der DDR, 1980, s. 224.

²⁰³ LORENZ, Thomas. *Die Rechtsanwaltschaft in der DDR*. 2. vydání. Berlin: Vydavatelství Berlin Verl. A. Spitz, 1998. 133-137 s.

²⁰⁴ LORENZ, Thomas. Die „Kollektivierung“ der Rechtsanwaltschaft als Methode zur systematischen Abschaffung der Freien Advokatur, in: *Steuerung der Justiz in der DDR*. Köln 1994. 417 s.

²⁰⁵ situaci popisuje dokument: Bundesarchiv Berlin, SA 676

„(Der Vorsitzende) hat seit der Gründung des Kollegiums am 10. 10.1953 weder Maßnahmen zur Konzentrierung der zentralen Verwaltungsstelle noch nur sonstigen wirtschaftlichen und politischen Entwicklung des Kollegiums getroffen. Die 6 Mitglieder des Kollegiums haben im Wesentlichen in gleicher Weise wie bisher gearbeitet und, da die Mehrzahl von ihnen neu zugelassene Rechtsanwälte sind, nur ein absolut ungenügendes, geringes Einkommen erzielt, das sich zwischen 120 und 300 DM monatlich bewegt.“²⁰⁶

Volně přeloženo:

„(Předsedající) nepřijali od založení kolegia žádná opatření vedoucí ke koncentraci centrální správy, zatím pouze nějaká týkající se ekonomického a politického vývoje kolegia. Šest z členů kolegia pokračuje v práci v podstatě stejným způsobem jako dříve, a protože většina z členů kolegia jsou nově přijatí advokáti, pracují za naprosto nedostatečně nízké příjmy, které se pohybují mezi 120 a 300 DM.“

Je zřejmé, že tato interní výpověď o činnosti a stavu kolegia je v přímém rozporu se situací popisovanou výše ve veřejně prezentovaném dobovém článku Huga Kögela v oficiálním časopise Neue Justiz, citovaném výše.

3.5 Situace v jednotlivých správních obvodech

Založení kolegií proběhlo do konce roku 1953 ve většině okresů, ve většině případů však také s velmi nízkým počtem vstoupivších členů. Nakonec byla ještě v roce 1954 založena kolegia ve zbývajících obvodech Magdeburgu, Schwerinu, Cottbusu a jako poslední po velice dlouhých přípravách bylo založeno 22. dubna 1954 též advokátní kolegium pro správní obvod Rostock. Tedy téměř rok po vydání nařízení došlo konečně jeho naplnění.²⁰⁷ Následuje přehled členství v jednotlivých okresech pro lepší přehled o situaci:²⁰⁸

Správní obvod	Advokátů celkem	Advokátů v kolegiu	Založeno
Neubrandenburg	14	8	26. května 1953
Halle	100	16	27. května 1953
Postupim	47	7	20. června 1953
Frankfurt n. Odrou	25	5	13. července 1953
Karl Marx Stadt	105	7	28. září 1953
Gera	49	6	30. září 1953
Drážďany	118	14	10. října 1953
Suhl	32	5	10. října 1953
Erfurt	71	15	28. listopadu 1953

²⁰⁶ LORENZ, Thomas. *Die Rechtsanwaltschaft in der DDR*. 2. vydání. Berlín: Vydavatelství Berlin Verl. A. Spitz, 1998, s. 173.

²⁰⁷ LORENZ, Thomas. *Die „Kollektivierung“ der Rechtsanwaltschaft als Methode zur systematischen Abschaffung der Freien Advokatur, in: Steuerung der Justiz in der DDR*. Köln 1994. 417 s.

²⁰⁸ Tamtéž s. 417.

Lipsko	123	18	19. prosince 1953
Magdeburg	53	11	7. ledna 1954
Schwerin	36	10	13. března 1954
Cottbus	21	10	20. dubna 1954
Rostock	46	11	22. května 1954
Celkem	840	143 (=17 %)	

Do kolegia v Lipsku vstoupilo pouhých 18 z celkových 123 advokátů, a to nejspíš proto, že již v roce 1952 zde byla silně diskutována a zvažována možnost advokátních družstevních společností (viz kapitola 2.1.2), kterýžto model již nemohl být po přijetí nařízení využit.²⁰⁹ O této situaci nejlépe svědčí Lipské teze, které byly odeslány justiční správě. Z níže citované odpovědi justiční správy sestavené Dr. *Helmem* můžeme dovodit rovněž hlavní teze lipských advokátů.²¹⁰

„Ich danke für Deine Zuschrift vom 13. 10. 53. Über den Inhalt bin ich insofern verwundert, als ich die Auffassung der Genossen über die Schwierigkeiten, die der Bildung des Anwaltskollegiums in Leipzig entgegenstehen und insbesondere die Argumente zur Überwindung dieser Schwierigkeiten nicht verstehen kann. Wenn im zweiten Satz gesagt wird, daß von den übergangenen Mehrzahl der Rechtsanwälte in Leipzig die Ansicht vertreten wird, daß die Verordnung vom 15. 05. 53 mit dem neuen Kurs nicht Vereinbar ist, und wenn vor allen Dingen von Dir als Genossen diese Auffassung unseres ZK und der Genossin Benjamin. (...)

Danach dürfte es Sache jedes verantwortlichen Genossen sein, sich mit aller Entschiedenheit gegen gegenteilige Auffassungen zu wenden (...).“²¹¹

Volně přeloženo:

„Děkuji Vám za Vaši zprávu z 13. října 1953. Byl jsem jejím obsahem velice překvapen, zejména přesvědčením soudruhů o těžkostech, které provázejí výstavbu advokátního kolegia v Lipsku, a obzvláště nemohu pochopit argumenty o nemožnosti překonání těchto potíží. Když je hned ve druhé větě tvrzeno, že z ignorující většiny advokátů je zřejmé, že nařízení z 15. května 1953 není ve shodě s novým kurzem a především pak od tebe jako soudruha nemohu tento pohled na věc našeho ústředního výboru a soudružky Benjaminové pochopit. (...) Ostatně pak bude v budoucnu na každém z odpovědných soudruhů, aby s konečnou platností změnil svůj názor. (...).“

Kolegium v Lipsku, sestávající při svém založení proběhnuvším 20. června 1953 téměř výhradně z advokátů nově přijatých do advokátního stavu, bojovalo navíc v počáteční fázi

²⁰⁹ LORENZ, Thomas. Die „Kollektivierung“ der Rechtsanwaltschaft als Methode zur systematischen Abschaffung der Freien Advokatur, in: Steuerung der Justiz in der DDR. Köln 1994. 417 s.

²¹⁰ Teze lipských advokátů nyní: Bundesarchiv Berlin SA 587, s. 526-527; použita citace In: LORENZ, Thomas. Die Rechtsanwaltschaft in der DDR. 2. vydání. Berlin: Vydavatelství Berlin Verl. A. Spitz, 1998, s. 186.

²¹¹ Tamtéž s. 186.

s obrovskými finančními těžkostmi a vyžadovalo tak zvláštní podporu.²¹² Postupimské kolegium bylo na druhé straně poctěno a odměněno v roce 1955 návštěvou sovětských kolegů.²¹³ To ukazuje mimo jiné, jak ministerstvo rozdílně komunikovalo s organizacemi dle jejich úspěchů při kolektivizaci. Následuje několik událostí črtajících dobovou situaci při zakládání kolegií.

Durynští například vyjadřovaly veřejně svou nelibost nad diktátem „příkazů z Berlína“.²¹⁴ V Geře zase 13 účastníků schůze konané 22. června 1953 trvalo na příslibu nižšího zdanění. Žádali změnu přijatého vzorového statutu kolegia a požadovali též přesné určení právní formy, kterou má mít nově vzniklé kolegium.²¹⁵ To bylo proto založeno až 30. září 1953, kdy byl nalezen „vhodný“ právník pro vedení kolegia, mezi zástupci z justiční služby, který nekladl zbytečné otázky.²¹⁶

Též v okrese Karl Marx Stadt (KMSt) bylo k vidění velmi málo nadšení pro naplánované založení kolegia, což bylo o to křiklavějším problémem ve spojení se symbolikou tohoto města. MdJ mělo pro úkol nápravy zdejších problémů vyhlédnutého soudce, inspektora okresní justiční správy a advokáta, člena SED. Ti měli v KMSt převzít iniciativu.²¹⁷ K vlastní zakládající schůzi pak mělo být přizváno ještě dalších 12 advokátů vybraných z celkových 82 v okrese aktivních. Dne 22. října 1955 zde došlo k odvolání a nahrazení původního ještě nového představenstva, složeného z bývalých soudních úředníků,²¹⁸ kterým bylonavíc též odejmuto právo na výkon advokátní činnosti. V tuto chvíli však stále proti 36 advokátům v kolegiu stálo ještě 80 samostatných advokátů s nezanedbatelnou právní praxí.²¹⁹

V roce 1958 bylo v periodiku *Neue Justiz* navíc uveřejněno vyjádření kolegia Karl Marx Stadt.²²⁰ Dr. *Marquardt*, advokát, ve svém článku protestoval proti postupům justiční správy ve svém správním obvodu, že totiž soudy při svém rozhodování upřednostňují členy strany, a to i při rozhodování o právním zastupování advokátem. Za tuto kritiku vůči justici byl nejen Dr. *Marquardt*, ale též celé kolegium nuceno veřejně žádat o prominutí.

---

²¹² Tamtéž s. 146.

²¹³ O této události pojednává: MATZDORF, Alfred. Sowjetische Juristen besuchen das Potsdamer Kollegium der Rechtsanwälte. *Neue Justiz*, 1956, s. 289-296.

²¹⁴ LANGE, Roland. Einbindung und Behinderung der Rechtsanwälte. In Materialien der Enquete-Kommission. *Aufarbeitung von Geschichte und Folgen der SED-Diktator in Deutschland*. Baden-Baden 1995, s. 605.

²¹⁵ Bundesarchiv Berlin, SA 678, s. 420.

²¹⁶ LORENZ, Thomas. Die Rechtsanwaltschaft in der DDR. 2. vydání. Berlín: Vydavatelství Berlin Verl. A. Spitz, 1998. 164 s.

²¹⁷ LORENZ, Thomas. Die Rechtsanwaltschaft in der DDR. 2. vydání. Berlín: Vydavatelství Berlin Verl. A. Spitz, 1998. 136 s.

²¹⁸ Tamtéž 158 s.

²¹⁹ Korespondence In: Bundesarchiv Berlin, SA 480, s. 373.

²²⁰ IRMISCH, Gotthold. Stellungnahme des Kollegiums der Rechtsanwälte im Bezirk Karl-Marx-Stadt. *Neue Justiz*, 1958, s. 668.

3.6 Stranické zastoupení v kolegiích

Není jistě překvapením, že jádro nově utvářených kolegií vznikalo především z advokátů sympatizantů SED, kteří však nebyli ve všech případech přímo členy strany. V kolegiích se vyskytovali též členové jiných politických stran NDR (především z CDU, LDPD, NDPD), ale také advokáti bez stranické příslušnosti.²²¹ Z 840 advokátů vstoupivších hned přímo v roce 1953 do kolegií náleželo 159 k SED, 298 bylo bez stranické příslušnosti a zbytek bylo členy stran německé obdoby Národní fronty Čechů a Slováků, tzv. „Blockpartei“.²²² Jádro SED však nepolevovalo a stále vykonávalo výrazný nátlak na členy v každém z kolegií a kolegia se tak staly kanálem, prostřednictvím kterého mohly být šířeny stranické právní názory mezi odbornou veřejností.

V jednom z pracovních oddělení stranické skupiny magdeburského kolegia mělo být v roce 1958 prohlášeno:

„Práce v soudružství se vystavuje svou silou vůči zbytkům buržoazního individualismu. Sebekritickým řešením sporů rozeznáváme, kde leží příčina této po dlouhé roky, nebo možná desetiletí trvající izolace advokacie. Též díky tomu, že v časech po vytvoření našich kolegií byla naše práce vytvářena a stavěna na hodnotách získaných při studiu zásad Marxismu a Leninismu“ Ukázalo se, že toto sebe-hodnocení mohlo být a bylo aplikováno i o třicet let později.²²³

Jednotná socialistická strana Německa SED, jako marxisticko-leninistická strana, měla už od počátku v plánu ve všech sdružených činnostech v NDR získat svou vůdčí pozici, proto se strana snažila i v případě advokátních kolegií zajistit si tuto svou vůdčí pozici.

Zatímco členové SED zůstávali vůči celkovému počtu advokátů v menšině, jejich podíl v kolegiích stoupal. V roce 1955 dosahoval jejich podíl v kolegiích přibližně jedné třetiny, do roku 1961 stoupl jejich podíl již na dvě pětiny (tj. 40 %). Teprve v sedmdesátých letech však dosáhl podíl absolutní většiny.²²⁴ Navzdory své faktické moci uplatňovala SED svůj vliv především prostřednictvím personální politiky, zpravidla jmenováním jednoho ze soudruhů do vůdčího postavení organizací.²²⁵ Před konáním porad a rozhodování na členských schůzích zpravidla došlo též k projednání všech plánovaných bodů a rozhodnutí pouze mezi členy Strany, kteří též

---

²²¹ LORENZ, Thomas. Die Rechtsanwaltschaft in der DDR. 2. vydání. Berlín: Vydavatelství Berlin Verl. A. Spitz, 1998. 294 s.

²²² Jednalo se o článek: IRMISCH, Gotthold. Stellungnahme des Kollegiums der Rechtsanwälte im Bezirk Karl-Marx-Stadt. *Neue Justiz*, 1958, s. 668.

²²³ WOLFF, Friedrich. Die Rechtsanwaltschaft der DDR am Ausgang der 80er Jahre. *Neue Justiz*, 1988, s. 494.

²²⁴ LORENZ, Thomas. Die Rechtsanwaltschaft in der DDR. 2. vydání. Berlín: Vydavatelství Berlin Verl. A. Spitz, 1998. 274-276 s.

²²⁵ REICH, Torsten. Die Entwicklung der Rechtsanwaltschaft in der DDR. In SCHRÖDER, Rainer (ed.). *Zivilrechtskultur der DDR 1*. Berlín: Duncker & Humblot, 1999, s. 328.

při té příležitosti přijali shodu o tom „správném“ vývoji a postupu, který mohli následně společně prosazovat.

3.7 Otázka samosprávy v kolegiích

Při zakládání kolegií ministerstvem spravedlnosti bylo na počátku velmi mnoho obav a neznámých, zejména na straně advokacie. Trvalo nějaký čas, kolegia dosáhla určitého potřebného významu a vlivu, začalo být voláno po zřízení orgánu samosprávy, ve významu jak jej chápeme i v dnešní době. Tento požadavek měl být z iniciativy MdJ umlčen. Friedrich Wolff tuto situaci opisuje jako „Omezení praktikismu“ následujícími slovy:

„Někteří členové začínají pochybovat, že se novou organizací (justice) podaří nastolit.“²²⁶ Při probíhající argumentaci, shodně rovněž příspěvek „Tisíc otázek řízení a organizace“. Zastávání takových názorů existovalo pro Stranu naštěstí v poměrně malých názorových skupinách, a proto *Wolff* prohlašuje: „pevné jádro díky tomu může obhájit každou byt' i triviální myšlenku kolegia“, a následně je díky tomu možné prosadit „správné rozhodnutí“.

Zde se ukazuje, že on „samo“ socialistické samo-správy má být osoba kolektivní, a to ještě tvořená tím správním kolektivem²²⁷. Manévrovací prostor pro osobní odpovědnost, ale též možnost seberealizace, je tímto stranickým zadáním značně ztenčena. Nicméně základní myšlenku samosprávy ponechávali advokáti v této chvíli přesto zatím stále otevřenou, protože když zůstávali stále profesně aktivními v NDR, většinou nebyli vzdáleni socialistickému způsobu myšlení.

Slovy drážďanského státního zástupce Nathana *Hölzera*: „Mimořádná možnost ke zlepšení společné práce advokátů, která je nám dána díky zřízení kolegií a jejíž jádro leží ve vyvíjení kolektivních metod práce, ještě zůstává v plenkách – a veřejná stanoviska plynoucí z vlastních požadavků některých představených nedávají poznat, že by měly byt' jen nasazení směřující k tomuto pozitivnímu vývoji.“ Mělna myslí, aby si kolegia vytvořila svá společná pravidla a postupy, jako příklad uváděl: „Když má být kauza změněna kasačním rozhodnutím, mělo by to být v kolegiu nejprve kolektivně prodiskutováno, a teprve potom by se mělo přijít s vlastním návrhem, když už bude kolektiv přesvědčen, že takové výjimečné opatření může být v tomto odůvodněném²²⁸ případě schváleno.“²²⁹ Vycházel ze závěru, že vlastní činností kolegií nebudou taková stanoviska naplněna, a konečně vyzíval k striktnějšímu řízení a kontrole prostřednictvím

²²⁶WOLFF, Friedrich. Der weg zur sozialistischen Rechtsanwaltschaft. *Neue Justiz*, 1959, s. 683.

²²⁷SLAPNICKA, Helmut. *Die sozialistische Kollektivperson. Funktion und Struktur der juristischen Personen in den europäischen Volkedemokratien*. 1. vydání. Wien, 1969, s. 279.

²²⁸ Více ke kasačnímu systému NDR In: FRICKE, Wilhelm, K. *Politik und Justiz in der DDR: Zur Geschichte der politischen Verfolgung 1945-1968, Bericht und Dokumentation*. 2. vydání. Köln: Berend von Nottbeck, 1990, s. 170-177.

²²⁹HÖLZER, Nathan. Aus der Arbeit mit den Anwälten des Kollegiums im Bezirk Dresden. *Neue Justiz*, 1954, s. 506.

ministerstva spravedlnosti, a to s cílem garance poskytování náležité a příslušné úrovně právních služeb.

Pro advokáta Henninga *Franka*, který praktikoval od léta 1953 ve vogtlandském Reichenbachu, byly podkladem pro jeho vstup do kolegia neustále opakované výzvy, aby nastoupil cestunabízenou mu státní mocí. Dále pro něj podle jeho slov hrálo též velkou roli, že: „Již tolik jeho kolegů se pro vstup do kolegií rozhodlo.“ Vstoupil do kolegia ve správním obvodu Karl Marx Stadt, a to na podzim roku 1956. „Všímám si, že i když nyní působím jako advokát kolegia, musím se sice minimálně jednou měsíčně účastnit politického školení, ale jinak měl tento krok jen zanedbatelný vliv na mou advokátní činnost.“²³⁰ Tato slova ukazují, že stejně jako mnoho z advokátů vstoupil do kolegia bez významného nucení, ale také zároveň bez výrazné chuti budovat nové pořádky. Tato rozšířená praxe se později stala též trnem v oku kritikům advokátních pořádků a advokacie jako takové, jak bude zmíněno v dalších kapitolách.

Nicméně se pro něho změnila minimálně ta skutečnost, že už nespadal pod disciplinární pravomoc ministerstva spravedlnosti, nýbrž představených kolegia. Když se například začal brát za majetkové zájmy lidí, kteří tzv. „zmizeli za kopečky“, bylo to podle slov samotného Henninga *Franka* vyřešeno následovně: „Předseda kolegia, nebyl to mimochodem ani profesí advokát, nýbrž „pouze soudní úředník“, (...) mě požádal, abych takové mandanty v budoucnu již nepřebíral, což jsem nicméně já vzápětí odmítl, čímž byla celá záležitost vyřízena.“²³¹ Jak z řečeného plyne, vstupem do kolegia se pro advokáty poněkud nezamyšleně změnilo nejen jejich politické postavení, ale díky absenci hrozby z pozice MdJ též míra volnosti v jejich počínání.

Přechozí příklad advokáta, jenž se stal členem kolegií bez důvodu ideologického, ale z nutnosti, ukazuje následující. Kde se advokáti do kolegií přidali, pro využití výhod a omezení nevýhod, zůstal koncept „profesní revoluce“ v advokacii stále ohrožen, a to právě tím, že by kolegia mohla „devalvovat“ v nějaký pouhý socialistický model advokátních komor.

Dr. *Persike* již v této fázi riziko rozpoznal a vyjádřil: „Jestliže se má vyvinout plodná společná práce, nesmí o ní být rozhodováno shora, nýbrž její vlastní základy se musí vyvinout přímo zde od spodu.“²³² Čímž se snažil právě apelovat na jednotlivé členy kolegií a hlavně na jejich představené.

---

²³⁰ REICH, Torsten. Die Entwicklung der Rechtsanwaltschaft in der DDR. In SCHRÖDER, Rainer (ed.). *Zivilrechtskultur der DDR 1*. Berlin: Duncker & Humblot, 1999, s. 326.

²³¹FRANK, Henning. Sechs Jahre Anwalt in der DDR. In Wissenschaftlicher Begleitband zur Ausstellung des Bundesministerium der Justiz. *Im Namen des Volkes? Über die Justiz im Staat der SED*. Leipzig, s. 59.

²³²PERSIKE, Hans-Günther. Über die Organisation und die Aufgaben von Anwaltskollegien. *Neue Justiz*, 1953, s. 244.

3.8 Kolektivizace jako regulace přístupu k advokacii

Dr. Helm, ředitel odboru pro advokátní otázky ministerstva spravedlnosti NDR,²³³ nechal záhy po prvním roku účinnosti právní úpravy kolegií vyhlásit:

„Die Werbekraft der Kollegien der Rechtsanwälte in der Deutschen Demokratischen Republik aber stieg entgegen aller Lügenmeldungen und Zahlenakrobatik von Monat zu Monat. Schon sind im Durchschnitt über 30 Prozent aller Rechtsanwältetfreiwillig in die Kollegien eingetreten, in einzelnen Bezirken bis 95 Prozent. Sie sind alle der Sorgen um ihre materielle Existenz enthoben. Sie haben die Grundlage für eine feste, aufblühende Organisation geschaffen, in der einer dem andern hilft. Sie stehen am Beginn einer Entwicklung, die sie zu geachteten, vom Vertrauen des Volkes getragenen, für unseren demokratischen Staat und ganz Deutschland wertvollen Organen der Rechtspflege machen wird.“²³⁴

Volně přeloženo:

„Přitažlivost kolegií advokátů v Německé demokratické republice stoupá, a to navzdory všem lžím a braní si s čísly. Již průměrně na 30 % advokátů dobrovolně vstoupilo do kolegií, v jednotlivých okresech až na 95 %. Všichni jsou zbaveni starostí o své materiální zabezpečení. Položili základy pro pevnou prosperující organizaci, ve které jeden pomáhá druhému. Stojí na počátku vývoje, který je respektován a podporován důvěrou lidu a pro náš demokratický stát a pro celé Německo vytvoří orgány vykonávající spravedlnost.“

Samo o sobě mohlo být vytváření advokátních kolegií slučitelné se svobodnou advokací, nyní již však na centralizovaných principech (po zrušení zemského systému). Ovšem jak dlouho ještě systém mohl tento dvojaký systém pracovat, když se jmenováním do kolegia bylo spojeno přijetí do advokacie. Kolegia se měla stát pro celé Německo ceněnými orgány spravedlnosti, jak podotkl výše Dr. Helm, jak by se to ale mohlo stát, když před vstupem do advokacie prostřednictvím kolegií neprobíhala ani v té době pro advokacii obvyklá rigorózní zkouška, což se stávalo významným a tím hlavním důvodem nárůstu jejich členů. Právní úprava NDR, jak už bylo řečeno, v otázce nároku na přípuštění do advokacie mlčela. Preambule k zákonu při tom žádné z kolegií neomezuje a dává mu možnost, aby si přijetí dalších členů řídilo samo.

Tento stav byl však v rozporu se záměry Strany, naprostý průlom principu volného přístupu k advokacii, jež umožnil samotný § 3 MSt, jak sám Dr. Helm uváděl ve svém krátkém článku²³⁵ k tomuto tématu v Neue Justiz uveřejněném v roce 1955. Hovořil zde především o tom, jak mají kolegia pojímat přijímání svých členů. Zákonná definice § 3 odst. 2 MSt podle něj nezakládá ještě žádný nárok kandidátům na jejich přijetí.

²³³ HELM, Rolf. *Anwalt des Volkes: Erinnerungen*. 1. vydání. Berlin: Dietz Verlag Berlin, 1978, s. 206-208.

²³⁴ HELM, Rolf. Zum einjährigen Bestehen den Kollegien der Rechtsanwälte. *Neue Justiz*, 1954, s. 343.

²³⁵ HELM, Rolf. Über die Aufnahme in das Rechtsanwaltskollegium. *Neue Justiz*, 1955, s. 600.

Důvodem pro zamítnutí může též být podle jeho názoru také nedostatečná poptávka po dalším advokátovi, nebo důvod spočívající v samotné osobě kandidáta (např. povýšenost, nemorální chování apod.).

Helm ve stejnou dobu uveřejnil „Významné poučení“ o podmínkách a postupech přijímání členů, ve formě interního předpisu ministerstva spravedlnosti, resp. *Hilde Benjamin*. Ta jeho prostřednictvím reagovala na stížnosti spojené s odmítnutými nároky, které byly vyřizovány vesměs vždy obdobně, že totiž na základě jejího prošetření podmínek pro přijetí zamítavé rozhodnutí ruší. Dokonce na základě tohoto poučení o odmítnutých nárocích nemohly být tyto znovu odmítnuty. Od tohoto poučení byla na straně kolegií motivace důvody pro odmítnutí nároku vůbec nehledat, toto rozhodnutí bylo totiž značně cynicky formulováno a vedlo k tomu, že ministryně *Benjamin* od této chvíle byla zcela oprávněna zrušit kterékoliv rozhodnutí orgánů kolegia, a to na základě § 31 MSt.²³⁶ Navenek však stále pokládala velký důraz na deklarovanou nezávislost kolegií, zkušenosti advokátů v kolegiu mají podle ní „sami“ kandidáty na vstup prověřit a vybrat stejně jako by to provedla Strana.

V zamítavém rozhodnutí kolegia Neubrandenburg z 5. května 1955, podepsaným tamějším předsedou *Häuserem*, je formulována následující myšlenka: „Členská schůze stanovuje zásadu pro nově přijímané, že především ti mladší občané žádající o přijetí by měli být přijati, kteří své vzdělání získali již po vykořeneání fašismu z našich demokratických institucí.“²³⁷ Dále např. na námítky advokátů, kteří nemohli být přijati na základě „ekonomických důvodů“ do kolegia Karl Marx Stadtu odpovídal osobně Dr. *Helm*. V odpovědi 21. března 1956 jménem ministerstva prohlašoval, že vše je pouze v rukou kolegií, co se týče přijímání nových členů a připouštění do advokacie, čímž převáděl odpovědnost plynoucí z nedostatku prostředků a organizace zpět na kolegia.²³⁸ S takovými a jinými odmítavými odpověďmi orgánů kolegií bylo pro mnohé z právníků NDR prakticky vyloučeno vykonávat advokacii.

4 Postupné přizpůsobování advokacie 1953-1962

Vyšetřovací výbor svobodných juristů (Uff) v západním Berlíně, východní stranou zcela vážně označovaný jako zbraň CIA, posbíral údaje z let 1951 – 1958,²³⁹ která podávají zajímavý vzhled na vývoj sledované oblasti. Po roce 1951 bylo podle zmíněné statistiky činných 915

---

²³⁶HELMUT, Anders, BENJAMIN, Hilde a kol. *Zur Geschichte der Rechtspflege der DDR 1949-1961*. 1. vydání. Berlin: Staatsverlag der DDR, 1980, s. 223.

²³⁷*Unrecht als System : Dokumente über planmäßige Rechtsverletzungen in der Sowjetzone Deutschlands. 3. 1954 – 1958*. Bonn : Bundesmin. für Gesamtdt. Fragen. 1. vydání. 1958. 92-93 s.

²³⁸ Tamtéž 93-94 s.

²³⁹ uveřejněno In: ROSENTHAL, Walther. *Die Rechtsanwaltschaft in der SBZ. Recht in Ost und West*, 1958, s. 30.

jednotlivých advokátů, z těchto zůstalo aktivních do roku 1958 ještě 405, přičemž celkový počet advokátů se pohyboval stále mezi 815 – 818 osobami. Z tohoto celkového počtu tedy více jak polovina (424) vykonávala svou činnost v rámci kolegií a 391 advokátů ještě působilo samostatně. Protože UfJ neuvedl zdroje svých hodnot, ani statistický základ pro výpočet, lze jeho hodnoty pokládat pouze za přibližné. Na stejném místě je pak uvedeno srovnání, pro oblast dřívější sovětské okupační zóny, porovnávající duben 1937 s 3163 advokáty a září 1948 s 1158 advokáty, z něhož vyplývá, že největší úbytek proběhl již během a hlavně na konci války. UfJ chce tímto kontrastem objasnit, že v 50. letech, bez ohledu na nový pořádek, vzniká polarita profesního stavu zejména z důvodu projevujícího se „silnějším odlivu starých advokátů.“²⁴⁰

Těž orgány NDR posbírali obdobný statistický materiál, ačkoliv opět pouze pro interní využití.²⁴¹ Pro druhou polovinu 50. let nám nabízí následující obrázek. K 31. prosinci 1956 praktikovalo v NDR (bez Berlína) ještě 418 samostatných advokátů, není bez zajímavosti, že z tohoto počtu bylo pouze 12 žen, proti tomu stojí 408 advokátů v kolegiích, kterýžto údaj započítává i berlínský okres a obsahuje 18 advokátek. O rok později, k datu 31. prosince 1957, působilo 406 samostatných advokátů (tentokrát i s Berlínem a včetně 13 žen), naproti 408 kolektivizovaným advokátům včetně 16 advokátek a bez oblasti Berlína. Na konci roku 1958 byla vypracována kádrová statistika vypočítávající už pouhých 350 samostatně činných advokátů (z toho 12 žen), navíc obsahující též údaje o původu jednotlivých osob, o jejich „kádru“.

Pouze čtyři z těchto advokátů pocházeli z rodin kapitalistů, nebo velkostatkářů, v porovnání s počtem 258 ze střední třídy a 59 označenými jako ze „zaměstnaneckých“ poměrů, což zahrnovalo též 15 advokátů z dělnických rodin. U kolektivizovaných advokátů, zahrnujících celkem 458 advokátů a z tohoto počtu 24 žen, pocházelo 101 z dělnické třídy, 168 se rekrutovalo z pracovníků v domácnosti²⁴², 170 pak ze střední třídy. Je trochu ironií, že pět osob pocházelo z okruhů kapitalistů a velkostatkářů.

Náhled na oficiální příčiny „odcházejících“ advokátů umožňuje dokument nalezený v Berlínském spolkovém archivu pod zařazením č. 838 od s. 90, který obsahuje údaje o fluktuaci a kádrech advokátů z let 1957 – 1959. Ministryně spravedlnosti nechala zmíněnou statistiku „odejitých“ advokátů²⁴³ za rok 1958 vypracovat hlavního referenta *Henniga* 30. července 1958. Příkladný výpis statistických údajů následuje.

---

²⁴⁰ Tamtéž s. 30.; odlivem podle smyslu článku rozumí *Rosenthal* poněkud cynicky především vymírání starší generace advokátů.

²⁴¹ LORENZ, Thomas. *Die Rechtsanwaltschaft in der DDR*. 2. vydání. Berlín: Vydavatelství Berlin Verl. A. Spitz, 1998. 60-67 s. 295.

²⁴² Angestelltenhaushalten – bohužel se mi nepodařilo nalézt lepší český ekvivalent

²⁴³ LORENZ, Thomas. *Die Rechtsanwaltschaft in der DDR*. 2. vydání. Berlín: Vydavatelství Berlin Verl. A. Spitz, 1998. 295 s.

číslo	Iniciály	Působišťe	Věk	Stran. př.	Příčiny
1	F.B.	Cottbus	62	LDP	Neznámé
2	G.B.	Bad Doberan	45	SED	Ukrývá se před zákonem
3	E.F.	Kolegium KMSt	46	bezp.	Vyloučen pro zpronevěru, následně utekl ze země
4	U.F.	Werder	53	bezp.	Neznámé
5	W.G.	Kolegium Neubr.	46	SED	Vyloučen pro TČ Gebührenüberhebung ²⁴⁴ . Hrozí mu trestní stíhání.
6	W.M.	KM-Stadt	59	bezp.	Neznámé
7	W.M.	Lipsko	40	LDP	Na vlastní žádost: chce se stá soudcem. Jeho žádost bude zamítnuta.
8	R.P.	Pößneck	51	SED	Neznámé. Údajně mu jeho sestra umožnila otevření nové samostatné praxe ve Würzburgu
9	W.S.	Kolegium Erfurt	38	LDP	Kvůli výhružným dopisům, které mu byly údajně zaslány.
10	R.S.	Kolegium Halle	52	SED	Uloženo kvůli kritice nedostatečné politické práce a nadměrného získávání mandantů na úkor kolegia
11	W.G.	Bad Langensalza	57	bezp.	Doposud neznámé
12	E.G.	Köthen	-	-	

Je třeba ještě zmínit, že zápisy číslo 10 – 12 byly nadepsány pouze rukou a byla zde ještě dopsána poznámka u posledních dvou záznamů, že byli obviněni z homosexuality.²⁴⁵

Výměna více než poloviny advokátů mezi roky 1951 a 1958, zapříčiněná pravděpodobně „vhodně“ uvažujícími mladými advokáty, způsobila do značné míry absorpci advokacie do struktur této v pořadí již druhé německé diktatury, diktatury reálného socialismu.

Ministerstvo spravedlnosti však nebylo stále s dosaženou mírou přizpůsobení advokacie spokojeno. Vedoucí odboru Rolf *Helm* se například v roce 1955 údajně nechal slyšet: „Počet samostatných advokátů stále ještě dosahuje příliš vysokého počtu 527. Předpoklad jejich rychlého snížení se ukázal jako chybný.“ Nevyhovující se mu jevila zejména „izolace“ samostatných advokátů od kolektivizovaného právního systému. Tím myslel *Helm*, že ačkoliv samostatní

²⁴⁴ Trestné jednání, v tomto případě advokáta oprávněného vybírat z moci svého úřadu úřední poplatky, spočívající v jeho vybírání ve svůj prospěch. viz § 352 StGB

²⁴⁵ Skutečně šlo o porušení trestního zákona, § 175 StGB

advokáti (z toho 354 zároveň notáři) vykonávají svou činnost v rámci „demokratického zákonodárství“, činí tak bez „jeho politických a sociálních závazků“.²⁴⁶

Ve stejném roce 1955 zasáhl do situace též Josef Streit²⁴⁷ veřejným vyřčením následujících otázek: „Došlo již v advokacii v otázce ideového uvědomění ke skutečným činům? Překonalí se již staré kapitalistické zvyky a postupy advokacie? Jsou si advokáti vůbec vědomi důležitosti výstavby státu dělníků a zemědělců? Odpověď na tyto otázky zní: Ne, tak daleko ještě vývoj nedošel. Část advokátů ještě stále dlí alespoň podvědomě v minulosti. Projevuje se to například tak, že stále ještě hledí v první řadě na vybírání palmáře, že užívají právní prostředky bez šance na jejich úspěch, kasace, žádosti o podmíněčné propuštění a mnohé další jen aby inkasovaly, namísto toho, aby strany jen poučili, že takové kroky nemají vůbec žádnou šanci na úspěch.“²⁴⁸

Pro „zlepšení“ práce kolegií se posiluje především význam, postavení a autorita jejich představených. Neboť se přidává váha právě představenstvu, které plní zároveň správu ve spojení s advokátními záležitostmi a zároveň politickou funkci jako zástupci advokátního kolegia před státem, v dohadách o advokátním stavu se postupně zaniká původní ideologicky stanovený vývoj a význam kolegia, jako kolektivu pro rozvoj spravedlnosti nové socialistické demokratické společnosti.²⁴⁹ Dne 24. září 1955 bylo zahájeno pracovní shromáždění MdJ s představenými kolegií konané ve Friedrichroda (dnes bychom zřejmě použili anglicismu „workshop“).²⁵⁰

Zde projevené úsilí ministerstva o zesilování centralizace advokacie a především požadavek, aby se představení kolegií soustředili především na „péči“ o kolegium, namísto své advokátní praxe, se nicméně setkalo s odporem. V protokolu pracovního shromáždění se přímo hovoří o „mnohém vytýkání představených“, kteréžto kontroverse byly dlouho diskutovány. Představení se ale shodli na požadavku, aby se po 3. celostranické konferenci SED, plánované na březen 1956,²⁵¹ zřídila jednotná organizace zastupující advokáty celé NDR, s čímž neměl nikdo z přítomných žádný problém. „V rámci jednání konaných ve Friedrichroda bylo dosaženo kompromisu, který uspokojil více zástupce kolegií, než zástupce MdJ. Řešení přijaté po několikadenní diskuzi zahrnovalo rozdělení činnosti představených nazhruba 50 % pro kolegium za příslušnou odměnu rovněž z prostředků kolegia a ve zbytku na vlastní advokátní činnost.“²⁵²

---

²⁴⁶ LORENZ, Thomas. Die „Kollektivierung“ der Rechtsanwaltschaft als Methode zur systematischen Abschaffung der Freien Advokatur, in: Steuerung der Justiz in der DDR. Köln 1994. 420 s.

²⁴⁷ Josef Streit (1911-1987), knihtiskař, 1947 soudcem lidového soudu, 1949 hlavním referentem MdJ, 1953-62 pracovníkem oddělení pro otázky advokátů a státních zástupců při ÚV SED, 1965 se stává Dr. jur., 1962-86 generálním prokurátorem.; viz např. HELMUT, Anders, BENJAMIN, Hilde a kol. Zur Geschichte der Rechtspflege der DDR 1949-1961. 1. vydání. Berlin: Staatsverlag der DDR, 1980, s. 396. a další.

²⁴⁸ STREIT, Joseph. Zu einigen Fragen der Rechtsanwaltschaft. Neue Justiz, 1955, s. 587.

²⁴⁹ K nahlédnutí: Bundesarchiv Berlin, SA 1235, s. 291.

²⁵⁰ K nahlédnutí: Bundesarchiv Berlin, SA 522, s. 81-115

²⁵¹ ROSENTHAL, Walther. Die Rechtsanwaltschaft in der SBZ. Recht in Ost und West, 1958, s. 29.

²⁵² WOLFF, Friedrich. *Verlorene Prozesse 1953 -1998*. 1. vydání. Baden-Baden: Nomos-Verl.-Ges, 1999, s. 107.

Dr. *Helm* si stěžoval představeným, že rozsah působnosti kolegií a hlavně jejich výsledky v regulaci advokacie jsou téměř všude příliš nízké. Činil tak ačkoliv poměr advokátů a soudců dosáhl požadované úrovně na 100 soudců přibližně 90 advokátů, totiž pro Berlín 918 advokátů proti 1008 soudcům. Jiný pohled na věc ale přinášely poměry jednotlivých regionů.

Zatímco v okresech Drážďany (114 adv./98 sou.) a Lipsko (127 adv./92 sou.) advokacie početně převažovala, v oblastech Neubrandenburg (15/43), Postupim (46/66) a Cottbus (23/44) byl advokátů poměrně značný nedostatek.²⁵³

Jeho výtky dále mířily proti nedostatečně pevnému politickému postoji kolegií. Někteří advokáti podle jeho názoru sami sebe nevnímají především jako členy kolegia. Například v Halle, argumentoval, si jeden z kolegů zlovolně zhotovil a vyvěsil oznámení o svých konzultačních dnech a pod něj připojil jako podpis „Dr. Schiecke, Advokát, Daňové poradenství“. S tímto se může srovnat podle jeho slov snad jen podvrtné chování teologa, který nejen že nepochopil zájmy své náboženské obce, nýbrž celého svého společenství.²⁵⁴ Kritika dopadající na hlavy kolegií pokračovala dále a je možné ji vyhledat v citovaném archivním dokumentu, nebo sebraných spisech Dr. *Helma*.

Ústřední postavou těchto proslavů byl vždy, až do svého těžkého onemocnění na konci roku 1957, právě vždy Rolf *Helm*.²⁵⁵ Po jeho odchodu z úřadu proto tento disciplinární tlak na advokáty, nutící je především k poslušnosti, do značné míry polevil. Ve své autobiografii se poté Dr. *Helm* pyšní tím, že v letech 1953 až 1958 pod „bedlivým vedením“ ministryně spravedlnosti, „která byla stejně jako já od roku 1933 jako advokátka zástupcem zájmů skupiny Rote Hilfe, revolučního hnutí pracujících“ povzbuzoval a podporoval zakládání kolegií. Poznává: „Je mi ještě stále i nyní velkou radostí a potěšením, že mi při příležitosti mých 75. narozenin centrální revizní komise advokátních kolegií potvrdila můj rozhodující vliv při procesu utváření kolegií a jejich členů.“²⁵⁶

4.1 Rada a Centrální revisní komise

Ministryně spravedlnosti *Benjamin*, jako odpůrkyně veškerých tendencí a snah kolegií vyvinout se zpět v advokátní komory, nebyla již z principu nakloněna zřízení jakékoliv organizace zastřešující advokáty. Měla nicméně za užitečné k vylepšení „díla“ zřídit na podkladě dohody

---

²⁵³ Původní data In: Bundesarchiv Berlin, SA 522, s. 82.

²⁵⁴ Původní data In: Bundesarchiv Berlin, SA 522, s. 86.

²⁵⁵ Poslední vyjádření Dr. *Helma* k tématu převzato do: WOLFF, Friedrich. Von der bürgerlichen Advokatur zur sozialistischen Rechtsanwaltschaft. In Vereinigung der Juristen der DDR. *Recht im Dienst des Volkes*, Berlin, 1979, s. 71.

²⁵⁶ HELM, Rolf. *Anwalt des Volkes: Erinnerungen*. 1. vydání. Berlin: Dietz Verlag Berlin, 1978, s. 207-208.

s kolegií z roku 1956 Centrální revizní komisi (ZRK²⁵⁷). Friedrich Wolff nicméně prohlašuje tuto komisi na prvním místě a především za orgán advokacie:

„Bei der uns bekannten Haltung Hilde Benjamins war klar; einer Anwaltskammer, einem zentralen Rat der Kollegien würde sie nie zustimmen. Das war für sie reaktionäre Standespolitik. So kamen sie wir zu dem Entschluss, dem Ministerium die Bildung einer ‚Zentralen Revisionskommission der Kollegien der Rechtsanwälte der DDR‘ vorzuschlagen. Das klang nach Überwachung, das klang gut. Gerhard Häusler; der damals noch Vorsitzender des Kollegiums Neubrandenburg war (...), arbeitete ein Statut der ZRK (...) aus. Wir hatten richtig gepokert, das Ministerium akzeptierte die ZRK als eine Institution der Kollegien, bildete aber gleichzeitig einen Beirat für Fragen der Rechtsanwaltschaft als eigenes Organ.“²⁵⁸

Volně přeloženo:

„Byl pro nás jasný postoj Hilde Benjamin; advokátní komora, ani centrální rada kolegií by nebyla nikdy přípustěna. Bylo to z obav z případné reakcionářské stavovské politiky. Došli jsme tedy k rozhodnutí, navrhnout ministerstvu vytvoření ‚Centrální revizní komise advokátních kolegií NDR‘. Znělo to jako dozorcí orgán, znělo to vhodně. Gerhart Häusler; ten byl zároveň předsedou kolegia Neubrandenburg (...), vypracoval statut ZRK (...). Vsadili jsme na správnou kartu, ministerstvo akceptovali ZRK jako instituci kolegií, vytvořilo ale současně též jako samostatný subjekt Radu pro otázky advokacie.“

Centrální revizní komise byla následně založena prostřednictvím prvního členského shromáždění a její statut následně odsouhlasen ministryní spravedlnosti 6. července 1957.²⁵⁹ Rozdílně od představ ministerstva o vývoji ZRK, stejně tak všech předsedů kolegií, vyvinula se ta ve skutečnou socialistickou profesní organizaci²⁶⁰, ve které mohlo po nějaký čas docházet k vývoji částečně nezávislého na tom diktovaným ministerstvem. Situaci se dařilo udržovat až do roku 1980, kdy byla ZRK fakticky přeměněna § 12 zákona o kolegiích v „Radu představenstev“.²⁶¹ Rozhodnutím ze 7. května 1958 o zřízení ZRK došlo též ke zřízení kvazi-veřejné právnické osoby.²⁶² Zbývalo ale ještě naplnit všechny požadavky ministryně spravedlnosti, aby se zajistilo, že nedojde „pod tlakem útoků nepřátel NDR“ během 20. sjezdu Sovětské komunistické strany k „projevům liberalismu“.

Zcela jasně bylo hned na začátku činnosti ZRK deklarováno, že dojde k výrazné změně systému dalšího vzdělávání členů kolegií, a to se zaměřením na dialektický materialismus (část

---

²⁵⁷ v originálním znění: „Zentrale Revisionskommission“;

²⁵⁸ WOLFF, Friedrich. *Verlorene Prozesse 1953 -1998*. 1. vydání. Baden-Baden: Nomos-Verl.-Ges, 1999, s. 107.

²⁵⁹ *Unrecht als System : Dokumente über planmäßige Rechtsverletzungen in der Sowjetzone Deutschlands. 3. 1954 – 1958*. Bonn : Bundesmin. für Gesamtdt. Fragen. 1. vydání. 1958, s. 94.

²⁶⁰ WOLFF, Friedrich. *Verlorene Prozesse 1953 -1998*. 1. vydání. Baden-Baden: Nomos-Verl.-Ges, 1999, s. 107.

²⁶¹ LORENZ, Thomas. *Die „Kollektivierung“ der Rechtsanwaltschaft als Methode zur systematischen Abschaffung der Freien Advokatur, in: Steuerung der Justiz in der DDR*. Köln 1994. 420 s.

²⁶² (ZRK.) Die ideologischen Aufgaben der Vorstände der Kollegien der Rechtsanwälte in der DDR. Entschließung der zentralen Revisionskommission vom 7. Mai 1958. *Neue Justiz*, 1958, s. 407.

filosofie Marxismu). Členská schůze z něj chtěla učinit „hlavní nástroj kolektivistické výchovy advokátů“. Nakonec ještě před ukončení první členské schůze ZRK byla notifikována ta nejsilnější možná podpora, jakou jen může MDJ poskytnout k vylepšení práce advokátního kolektivu.

Na další poradě ministerstva o otázkách dalšího vývoje advokacie, 2. února 1957, navrhla Hilde *Benjamin* zřízení již avizovaných poradních sborů pro otázky advokacie (dále též jen Rada)²⁶³. Představení kolegií byli následně sezváni na žádost sněmovny lidu při příležitosti zřízení obecného správního soudnictví v NDR. Tato iniciativa však narazila na striktní odpor ministerstva. Během řešení této roztržky byla též vydiskutována otázka, že uvolnění představenstva kolegií jen pro jejich vedení má nepochybně pozitivní dopad. Nicméně se při této příležitosti došlo též k závěru o nedostatečné kolektivizující spolupráci, a to zejména v rámci jednotlivých poboček (sic!) kolegií a dále pak při vyúčtování plateb.²⁶⁴ Za povšimnutí zde stojí hned dvě skutečnosti. Tím je roztržka mezi orgány státní moci naznačující nejednotnost názorů orgánů státní moci v některých otázkách, a dále označování jednotlivých kolegií za pobočky, ignorující jejich údajnou nezávislost a podstatu.

Že nyní v době kritiky a roztržek Hilde *Benjamin* zřídí Radu, jako orgán ministerstva, muselo být proto zřejmé. Ač se doposud velmi pozorně střežila obnovovat instituce zakotvené v nacionalistickém RRAO z roku 1936, nebo byt' jen používat jeho terminologii, potřebovala totiž skutečně velice vhodnou příležitost a shodu na jejím zřízení. Ustanovení §§ 49 – 52 znala totiž obdobný orgán nazvaný „Rada“, ačkoliv šlo o orgán říšské advokátní komory, nikoliv Říšského ministerstva spravedlnosti. Je zajímavé, že v Radě byli zastoupeni též samostatní advokáti, s postavením odpovídajícím osmi zástupcům kolegia, kteří byli povoláváni přímo ministryní na dvouleté funkční období (§ 3 nařízení z 25. května 1957). Svou funkcí v radě, vymezenou v § 2 nařízení, nicméně nezískali žádný významný vliv.²⁶⁵ Rovněž tato Rada byla zrušena s účinností zákona o kolegiích z roku 1980.

4.2 Advokátem v socialistické NDR

Při přípravách na pátý sjezd SED v roce 1958 byl ústředním výborem prověřován dosavadní vývoj všech orgánů justice.²⁶⁶ Advokáti se při této příležitosti měli stát jedním ze zdrojů propagandistické síly socialistického práva. Ve spojení s akčním plánem k posílení školení

---

²⁶³Unrecht als System : Dokumente über planmäßige Rechtsverletzungen in der Sowjetzone Deutschlands. 3. 1954 – 1958. Bonn : Bundesmin. für Gesamtdt. Fragen. 1. vydání. 1958. 94 s.

²⁶⁴ REICH, Torsten. Die Entwicklung der Rechtsanwaltschaft in der DDR. In SCHRÖDER, Rainer (ed.). Zivilrechtskultur der DDR 1. Berlin: Duncker & Humblot, 1999, s. 328-330.

²⁶⁵ Tamtéž s. 330.

²⁶⁶HELM, Rolf. Fragen der Entwicklung einer sozialistischen Rechtsanwaltschaft. *Neue Justiz*, 1958, s. 298-301.

a kontroly měly proběhnout centralistické změny vzorového statutu kolegií. Byla schválena významná změna ve vztahu ke kolegiím, že veškerá jejich rozhodnutí musela být od této chvíle do jednoho týdne schválena MdJ a ministerstvo nejen že mohlo zvrátit libovolné rozhodnutí, nýbrž ve věci i samo rozhodnout, popřípadě vydat pro kolegium závazné stanovisko.²⁶⁷

Dne 26. března 1958 požadovala Hilde Benjamin pro volební shromáždění stranické organizace SED působící při berlínském advokátním kolektivu vytvoření charakteristiky „socialistického advokáta“.²⁶⁸ S neustávající kritikou jejich práce měli být advokáti, u kterých přetrvávala stále silná nedůvěra ke stranickému zřízení, nenaplňující socialistický ideál, vyloučení. Nestačilo už pouze, aby přijali dominantní ideologii. Byli víceméně vyzváni k aktivnímu šíření komunistického světového názoru k prokázání své loajality.

Byla naplno spuštěna opatření, která měla z advokátů vytvořit advokáty socialistické. Zahrnovaly použití již výše zmíněných změn předloh statutů kolegií pomocí nařízení ministryně z 22. března 1958, které Torsten Reich označil jako „lex Hinz-Peter“, což vzniklo následovně.²⁶⁹ „Potácející se soudce“ (jak jej opět označil Reich) z Postupimí, jménem Hinz-Peter, vytratil během „Kneipetour“ po západním Berlíně složku, která se promptně dostala příslušným orgánům. „Soudcovská funkce pro něj touto událostí skončila a z tohoto důvodu následně zažádal o vstup do kolegia, kde byl v okrese Karl-Marx-Stadt též přijat.“²⁷⁰

S touto situací, která se stala záhy veřejně známou i v podmínkách NDR, však nebyla spokojena Hilde Benjamin. Musela si nicméně přiznat, že ačkoliv ji stávající stanovy z roku 1953 umožňovaly rušit rozhodnutí kolegia, neumožňovaly ji přijmout namísto toho vlastní rozhodnutí ve věci.

Na základě této situace přišlo posléze ke slovu již zmíněné nařízení, které do předlohy stanov kolegií vložilo nový § 31 odst. 2, který nyní MdJ udělil „požadované oprávnění“. „Pro bývalého soudce to navíc znamenalo, že nakonec skončil též s advokátní činností.“²⁷¹

Tato nová úprava ale způsobila především to, že si kolegia konečně musela uvědomit, kdo „má ve státě poslední slovo“. „Jedním z účinků se zdálo být, že na ministerstvo dodávané protokoly o činnostech na schůzích nyní najednou neobsahovaly žádné podněty k neodkladné činnosti.“²⁷² Na každý pád nelze popřít, že vliv ministerstva na kolegia nepředstavitelně vzrostl a

---

²⁶⁷ LORENZ, Thomas. *Die „Kollektivierung“ der Rechtsanwaltschaft als Methode zur systematischen Abschaffung der Freien Advokatur*, in: *Steuerung der Justiz in der DDR*. Köln 1994. 422 s.

²⁶⁸ WOLFF, Friedrich. Der weg zur sozialistischen Rechtsanwaltschaft. *Neue Justiz*, 1959, s. 684.

²⁶⁹ REICH, Torsten. Die Entwicklung der Rechtsanwaltschaft in der DDR. In SCHRÖDER, Rainer (ed.). *Zivilrechtskultur der DDR 1*. Berlin: Duncker & Humblot, 1999, s. 331-333.

²⁷⁰ Tamtéž s. 332.

²⁷¹ Tamtéž s. 333.

²⁷² REICH, Torsten. Die Entwicklung der Rechtsanwaltschaft in der DDR. In SCHRÖDER, Rainer (ed.). *Zivilrechtskultur der DDR 1*. Berlin: Duncker & Humblot, 1999, s. 334.

stačila k tomu jedna záminka, která by v dnešních dnech plnila spíš stránky oddychových periodik. Nelze pominout též fakt, že v mnohém zesílila socialistická kádrová politika.

Zároveň se k věci vyjádřil Josef *Streit*, toho času vedoucí sektoru v odboru státních zástupců a advokátů při ústředním výboru SED: „Pročež před celou advokací NDR úkol, překročit poslední elementy občanské advokacie a vymýtit její veškeré doposud používané teorie. Pro neustálé zlepšování politicko-sociální a odborné úrovně všech advokátů je proto předpokladem především vzdělávací práce prováděná zejména prostřednictvím advokátních kolegií. Tato socialistická forma spolupráce advokátů musí získat též pravý socialistický obsah.“²⁷³

Streit vyžadoval jako reakcína svá prohlášení, že tyto nepochybně „sektářské tendence“ existující v advokacii budou nutně centrální silou překonány.²⁷⁴ Tak se stalo, že advokacie jako profesní stav mohla být konsolidována, když předem přijme ideologický základ pro svou práci, jímž mělo být posílení socialistické zákonnosti.

V květnu 1960 rozvinula ZRK změnu koncepce advokacie do sedmiletého plánu,²⁷⁵ jeho znakem byla především další integrace advokacie a stranické politiky SED. Nicméně vyvstal přetrvávající problém, opět vyřčený v roce 1961: „Ve skutečnosti advokáti neopustili ještě stále svou občanskou pozici. Vycházejí z toho, že právní řád garantuje každému občanu nějakou svobodnou osobní sféru a vybavuje ho celou řadou osobních práv, a úkolem advokátů je, tato práva jednotlivce bránit proti společnosti a státu, pomáhat mu s ochranou jednotlivých subjektivních práv.“²⁷⁶

Lorenz na tomto základě dochází k závěru, že vedení státu a strany chtělo přetvořit advokáta jen do formy „státního zástupce druhé třídy“. Podstatnou postavou v justiční soustavě NDR byla v této době právě postava státního zástupce, prokurátora, mnohem důležitější než nezsoudce.²⁷⁷ Přednostní pozici státních zástupců zdůrazňoval už jen zasedací pořádek během hlavního líčení: „Státní zástupce seděl ve stejné výšce a bezprostředně vedle soudcovské stolice. Obhájce na druhé straně měl své místo na úrovni obžalovaných, vedle svého mandanta.“²⁷⁸

Pokusy o změnu postavení advokáta v NDR jako státem, tedy nikoliv pouze profesionalitou vázané povolání, probíhalo několik následujících let. Zejména patrné to bylo na četných pokusech ještě silněji včlenit advokacii do stranické struktury soudních orgánů.

---

²⁷³STREIT, Joseph. Zur Vorbereitung einer zentralen Konferenz der Justizfunktionäre. *Neue Justiz*, 1960, s. 75.

²⁷⁴ Tamtéž s. 75.

²⁷⁵*Unrecht als System : Dokumente über planmäßige Rechtsverletzungen in der Sowjetzone Deutschlands. 4. 1958 – 1961*. Bonn: Bundesmin. für Gesamtdt. Fragen. 1. vydání. 1962, s. 87

²⁷⁶ Hodnocení SED činnosti MdJ In: Bundesarchiv Berlin DY 30/IV 2/13/420.

²⁷⁷LORENZ, Thomas. *Die „Kollektivierung“ der Rechtsanwaltschaft als Methode zur systematischen Abschaffung der Freien Advokatur, in: Steuerung der Justiz in der DDR*. Köln 1994. 423 s.

²⁷⁸LANGE, Roland. Einbindung und Behinderung der Rechtsanwälte. In *Materialien der Enquete-Kommission. Aufarbeitung von Geschichte und Folgen der SED-Diktator in Deutschland*. Baden-Baden, 1995, s. 646.

4.3 Socialistická spravedlnost

Pod ochranou sovětské moci vznikla postupně úplně jiná Německá republika. Po úmrtí Wilhelma Piecka 7. září 1960 byl dokonce zrušen prezidentský úřad a na pozici hlavy státu jej nahradila nově zkonstruovaná státní rada. Prostřednictvím funkce svého předsedy ušité na míru Walteru Ulbrichtovi, vykonávala státní rada též zákonodárné kompetence. Již záhy 30. ledna 1961 vydala státní rada stanovisko zabývající se otázkami systému práva, tématem zde byla pochopitelně i otázka advokacie.²⁷⁹

Toto stanovisko státní rady mělo pro advokacii značný význam, protože v části pojednávající o socialistickém systému práva stálo: „Advokacie v našem společenství ztrácí svůj privátní charakter. Nadále se stane pouze společenským zřízením. Neplní totiž funkce privátní, nýbrž funkce společenské.“²⁸⁰

Ve *Wolfově* předmluvě, kterou tuto „politickou rezoluci“ komentoval, byla občanská individuální advokacie nicméně velmi pregnančně srovnána s tou socialistickou:

„Der bürgerliche Anwalt hat die Aufgabe, die bürgerliche Rechte und Freiheiten in dem ihm übertragenen konkreten Fall zu gewährleisten. Er verteidigt die sogenannten subjektiven Rechte des Mandanten gegenüber dem Staat und sichert dadurch die Persönlichkeitsphäre, die dieser Staat seinen Bürgern gewährt. (...) Der sozialistische Anwalt (...) tritt für die Wahrung der persönlichen Rechte seines Mandanten auf der Grundlage der Gesetze ein und mobilisiert die gesellschaftlichen Kräfte, um die Entfaltung der Persönlichkeit des von ihm vertretenen Bürgers durchzusetzen.“²⁸¹

Volně přeloženo:

„Občanský advokát má úkol zajistit práva a povinnosti v jemu přiřazeném konkrétním případě. Obhajuje tzv. subjektivní práva mandanta vůči státu a zajišťuje mu tak právo na soukromí, které stát uděluje svým občanům. (...) Socialistický advokát (...) se zasazuje o ochranu osobnostních práv svého klienta na základě právních předpisů a mobilizuje především společenské síly k prosazení rozvoje osobnosti občanů, které zastupuje.“

Toto srovnání vedle sebe staví na jedné straně stále přítomné a respektované občanské právo na soukromí, které vykládá jako sice úspěch demokratického státu avšak podřízený vyššímu společenskému cíli v rozvoji osobním a zejména rozvoji socialistické společnosti. K tomu není podle vyřčeného názoru dojít jinak, než prostřednictvím kolektivizace, zaznamenávající úspěch v průběhu 50. a na začátku 60. let. *Wolff* sám viděl v shromáždění z 28. dubna 1961 poslední tečku za obdobím „bouří a zmatků“ advokátních kolegií, když se Berlínské kolegium ve spojení

---

²⁷⁹HÄUSLER, Gerhard. Rechtsanwälte beraten über die Durchsetzung des Staatsratsbeschlusses vom 30. Januar 1961. *Neue Justiz*, 1961, s. 462.

²⁸⁰HÄUSLER, Gerhard. Rechtsanwälte beraten über die Durchsetzung des Staatsratsbeschlusses vom 30. Januar 1961. *Neue Justiz*, 1961, s. 462.

²⁸¹WOLFF, Friedrich. Der Staatsbeschluss vom 30. Januar 1961 und die Rechtsanwaltschaft. *Neue Justiz*, 1961, s. 277.

s ostatními okresními kolegií sešlo v hlavním městě, aby vyslechlo výtky a připomínky nového kurzu od zastupujícího ministra spravedlnosti Hanse *Rankeho*. Zřejmě hlavně z tohoto důvodu vytvořil onen referát při příležitosti rozhodnutí státní rady z 30. ledna 1961 o postavení advokáta v socialistické společnosti, což nebylo při jeho dlouhodobých postojích překvapením.²⁸²

S ohledem na to, že advokáti mimo kolegia v této době stále praktikovali, bylo zřejmé, že ačkoliv politika kolektivizace mířila ke snížení jejich počtů, neměla doposud kýžený výsledek. Jejich zánik byl nicméně očekáván.²⁸³

Posledním zbývajícím individuálním advokátům navíc v 60. letech počalo být bráněno v dalších vstupech do kolegia dodatečnými opatřeními, která měla zamezit šíření nevhodných názorů v samotných kolegiích. Jejich žádosti zůstávaly záměrně nevyřízené. Počet samostatně činných advokátů nicméně na počátku 60. let stále tvořil přibližně jednu třetinu všech advokátů.²⁸⁴ Jejich počty dobře objektivizuje následující tabulka:²⁸⁵

Rok:	Advokátů celkem:	Samostatných advokátů:	Členů advokátních kolegií:
1953	840	697	143
1954	857	624	233
1955	918	527	391
1959	863	448	415
1961	696	237	459
1964	629	174	455
1965	616	169	447
1971	557	83	474
1974	546	56	490
1981	562	35	527
1983	575	25	550
1988	606	26	580

Počet advokátů poklesl v roce 1961 pod 700, na počátku 70. let se pohyboval pouze kolem 550 a vzrostl teprve znovu kolem roku 1988, alespoň na úroveň 600 advokátů.

²⁸²WOLFF, Friedrich. Von der bürgerlichen Advokatur zur sozialistischen Rechtsanwaltschaft. In Vereinigung der Juristen der DDR. *Recht im Dienst des Volkes*, Berlin, 1979, s. 72.

²⁸³ Je hovořeno přímo o zániku jejich činnosti In: MICHEL, Reinhart. Fragen des anwaltlichen Rechtsverkehrs mit der SBZ. *Anwaltsblatt*, 1968, s. 241-249.

²⁸⁴ LANGE, Roland. Einbindung und Behinderung der Rechtsanwälte. In Materialien der Enquete-Kommission. *Anfarbeitung von Geschichte und Folgen der SED-Diktator in Deutschland*. Baden-Baden, 1995, s. 609.

²⁸⁵ Převzato z: LORENZ, Thomas. *Die „Kollektivierung“ der Rechtsanwaltschaft als Methode zur systematischen Abschaffung der Freien Advokatur, in: Steuerung der Justiz in der DDR*. Köln 1994. 426 s.

Vysvětlením se zdá být nalezení klíče k zavedení kolegií jako jediného řádného výkonu advokacie se tak ukázalo, že stát kromě kolektivistického přístupu přestal přivolovat jinému vstupu mezi advokáty.

Poté co zde byla již pouze kolegia se svým oprávněním k přijímáním nových členů, počala působit na snížení počtů jako přiškrcení zástupu vstoupivších do advokacie. Následně prosazovaná selektivní politika stála v kolegiích též na bezrozpornosti se zájmy dalších zbývajících společenských elit, působících vedle těch stranických.²⁸⁶ Tato selekce byla připuštěna teprve na počátku 70. let, ačkoliv příslušné vedení SED a ministerstva spravedlnosti odsouhlasilo již o nějaký čas dříve podřízení celé záležitosti již dříve pod ministerstvo tajné policie, Stazi. Vlastní bezpečnostní prověrky prostřednictvím „Stazi“ počali být považovány za nezbytné též až na počátku 70. let.²⁸⁷

4.4 Úspěšné završení kolektivizace

Stejně jako NDR sama, byl též advokátní kolektiv nakonec zajištěn až propojením jednotlivých subjektů 13. srpna 1961 v jeden celek. Západoněmecký tisk v této době s oblibou psal o masovém úprku advokátů z „východní zóny“. Berlínský advokát Hans-Gerhard *Cheim* se proti této situaci vymezoval: „Advokáti v Německé demokratické republice nemají žádný důvod otáčet se zády k prvnímu německému státu míru. Vědí, že v naší republice mají zajištěnou budoucnost. Prostřednictvím advokátních kolegií jsou jim dány možnosti v každém ohledu socialisticky žít a pracovat. Zcela v kontrastu se západním Německem, kde například ceny kanceláří neustále rostou a nově přichozí advokáti tak stále častěji upadají na dno společnosti. V naší republice je každý činný advokát plně osvobozen od všech existenčních starostí, o starosti se zajištěním na stáří, o shánění příjmu, o shánění kanceláře atd. Je existenčně plně svobodný a proto může též svobodně plnit jemu přidělené úkoly. V NDR je advokátovi umožněno pracovat v kolektivu.“²⁸⁸ Ani takové a jim podobné argumenty nebyly schopny sto úplně přesvědčit. Teprve stavba Berlínské zdi zamezila advokátům v odchodu na západ. Jak přesně ukazuje následující příběh:

„*Berlin, 28.8.1961*

Es erscheint der Rechtsanwalt und Notar Dr. N. N., geb. am 13.10.1889, wohnhaft gewesen Berlin N 4 (Ost Berlin) und erklärt:

---

²⁸⁶WOLFF, Friedrich. *Verlorene Prozesse 1953-1998*. 1. vydání. Baden-Baden: Nomos-Verl.-Ges, 1999, s. 105.

²⁸⁷ LANGE, Roland. Einbindung und Behinderung der Rechtsanwälte. In *Materialien der Enquete-Kommission. Aufarbeitung von Geschichte und Folgen der SED-Diktator in Deutschland*. Baden-Baden, 1995, s. 631.

²⁸⁸CHEIM, Hans-Gerhard. Die Rechtsanwälte unterstützen die Sozialistische Umwälzung. *Neue Justiz*, 1960, s. 322.

Ich bin seit 1928 Rechtsanwalt und Übte meine Praxis in Ost-Berlin als Rechtsanwalt und Notar aus. Durch ungewöhnlich intensive Beobachtungen seitens der VP²⁸⁹ und der Hausvertrauensleute und wegen zweier Festnahmen auf offener Straße am 16. und 17. August sah ich mich in meiner persönlichen Freiheit bedroht, zumal mir von mir vernehmenden Polizeiangehörigen angekündigt wurde, ich würde noch mein blaues Wunder erleben.

Unter solchen Umständen mußte ich mich zur Flucht entschließen. Dabei kam mir ein Anruf eines meiner Mandanten zur Hilfe, der mich um eine notarielle Beurkundung in seiner Erdgeschoßwohnung bat, die mit ihren Fenstern an der Bernauer Straße liegt.

Als Zeitpunkt für den Notariatsakt vereinbarten wir die Abendstunden des 18. August. Mein Mandant hatte zuvor die Zustimmung der VP eingeholt, damit ich überhaupt bis zu seinem Haus gelangen konnte.

Während eine Schreibmaschine von meiner Sekretärin herbeigeholt werden sollte, nahm ich diese Gelegenheit wahr und sprang vom Nebenzimmer durch ein offenstehendes Fenster etwa 2 Meter auf die Bernauer Straße hinab.

Damit war ich auf West-Berliner Gebiet. Eine Flucht auf dem von mir durchgeführten Weg wäre schon am nächsten Tage nicht mehr möglich gewesen, da die Erdgeschoßwohnungen in dem zum Ostsektor gehörenden Teil Bernauer Straße von der VP zwangsgeräumt wurden.²⁹⁰

Volně přeloženo:

„Berlín 28. srpna 1961

Vysvětluje a líčí advokát a notář Dr. N. N., narozený 13. října 1889, bytem Berlín N4 (východní Berlín):

Jsem advokátem od roku 1928 a svou advokátní a notářskou praxi jsem vykonával na území dnešního východního Berlína.

Kvůli neobvykle intenzivnímu sledování stran policie a osob v mém domě, a dále kvůli dvěma zatčením, jejichž jsem byl svědkem na veřejné prostranství 16. a 17. srpna jsem viděl obroženu svou osobní svobodu. K tomu všemu jsem byl ještě obeslán výzvou na dostavení se k policejnímu výslechu, já si chtěl přitom ještě zachovat modrou oblohu nad hlavou.

Za těchto okolností jsem se musel rozhodnout k útěku. V této situaci mi přišel na pomoc jeden z mých klientů, který mě pozval v notářské záležitosti do svého přízemního bytu, jehož okna ústila Bernauerské ulice.

---

²⁸⁹ v originálním znění: „Volkspolizei“; k tématu např.: FRICKE, Wilhelm, K. *Politik und Justiz in der DDR: Zur Geschichte der politischen Verfolgung 1945-1968, Bericht und Dokumentation*. 2. vydání. Köln: Berend von Nottbeck, 1990, s. 39-40.

²⁹⁰ *Unrecht als System : Dokumente über planmäßige Rechtsverletzungen in der Sowjetzone Deutschlands*. 4. 1958 – 1961. Bonn : Bundesmin. für Gesamtdt. Fragen. 1. vydání. 1962. 162 s.

Jako hodinu H pro vykonání notářského úkonu jsme vybrali večerní hodiny dne 18. srpna. Můj mandant ke tomu musel zjednat povolení policejních orgánů, abych mohl po jeho předložení ke jeho domu vůbec dorazit.

Zatímco měl být přinesen psací stroj mé sekretářky, využil jsem této příležitosti a vyskočil z okna vedlejší místnosti skrz otevřené okno ve výšce přibližně 2 metry nad Bernauerskou ulicí.

Tím jsem se ocitl v oblasti západního Berlína. Útěk stejnou cestou jako jsem pronikl já, už byl hned další den nemožný, protože všechny přízemní byty sovětského sektoru, sousedící s Bernauerskou ulicí byly vyklíženy policií.“

Úspěchy pojištěné plným uzavřením státních hranic, umožnily nyní Ulbrichtovu režimu transformaci vnitřních poměrů provádět ve větším klidu, bez zásahů vnitřních i vnějších vlivů. Není proto divu, že v následujících letech mohly jen stěží být hlášeny nějaké vzpoury odbojných advokátů, které již téměř nadobro ustaly.

5 Začlenění advokacie do struktur socialistického zřízení 1963-1968

5.1 Společenské zřízení socialistického práva

Pro stále přetvářející se právní systém NDR jako celek, pročež též pro advokacii, znamenalo významný předělvyhlášení nařízení státní rady ze 4. dubna 1963 významný předěl. Předběžný návrh výnosů byl velice ambiciózní a popisoval úkoly advokacie mnohem detailněji a širěji než předtím. Měla být dokonce vystavěna nová „advokátní komora NDR“.

Při vypracování nařízení rozvíjeli často advokáti vlastní názory a nápady, i když často bez vážnějších dopadů na jeho znění. Nebyl brán v úvahu zejména požadavek, aby se advokacie opět ustanovila jako nezávislá složka právního systému. Dále byla navrhována právní úprava trestního práva procesního se podléhající znovu vedení advokátů/notářů a přítomnost advokáta při použití opravných prostředků v civilně-procesní oblasti.²⁹¹

V textu nařízení bylo poté ale pouze upraveno, co již bylo prakticky vykonáváno. Kolegia, stále ještě fakticky nečinná Rada a centrální „Revizní komise“ jím byly pevně zakotveny jako instituce advokacie. O Radě se všeobecně uvádělo, že by měla „být nápomocná ministerstvu spravedlnosti při prosazování socialistického vývoje v advokacii“. O ZRK bylo pouze řečeno, že stanovení úpravy náleží kolegiím a jejich příslušným představeným. Úkoly advokacie byly vymezeny v podstatě pouze jako poradenství a zastupování v případech právních sporů.

---

²⁹¹ Citováno z: LORENZ, Thomas. Die „Kollektivierung“ der Rechtsanwaltschaft als Methode zur systematischen Abschaffung der Freien Advokatur, in: Steuerung der Justiz in der DDR. Köln: Bundesanzeiger, 1994, s. 424.

Kompetence při advokátním zastupování byly uvedeny ve velice popisné formě, zůstaly tak záměrně neurčitě. Práva zástupců v trestních věcech závisely, jak je z textu zřejmé, na libovůli justičních orgánů. Úkoly advokátů v procesu civilním byly uvedeny též značně neurčitě. Prvně bylo jmenováno, že advokát má usilovat o smírné řešení sporu. Jako poradce měl advokát především vykládat právo v socialistickém duchu, pokaždé i o právech a oprávněných zájmech toho, komu radí. Tato volba slov měla svůj ideologický význam spočívající v podsouvané skutečnosti, kde oprávněné zájmy a též práva mohou být pouze určené stranou, jako pozitivní nástavba socialismu.

Poněvadž žádná další kodifikace advokátního práva se již nekonala, zůstalo „nařízení“ v účinnosti až do rozhodnutí politbyra²⁹² SED z 24. dubna 1973. Od jejich přijetí až na drobné změny platilo za právní základ advokacie, změněno bylo pouze v čl. 6, jehož nově vložené znění pojednávalo o „spolupráci advokáta NDR při soudím řízení“. Alespoň zde „nařízení“ nabízelo přibližnou definici advokacie. Zněla: „Advokacie²⁹³ jest v Německé demokratické republice společenská instituce socialistického právního zřízení“, viz čl. VI č. 1.

Podobně byla stejná situace lehce naznačena již dříve, v preambuli KollV z roku 1953 používající ve svých ustanoveních advokátů nápadně jako „Orgánu justice“.²⁹⁴ Zřízení advokacie jako „společenské socialistické organizace“ mimo jiné znamenalo poražení „privátní“ advokacie na lopatky. Advokacie nicméně stále i jako hromadná organizace měla zvláštní postavení, nešlo ji plně přiřadit ke státu, ani k orgánům justice. Že se stát dělníků a zemědělců zdráhal advokacii někam přiřadit *expressio verbis* vyvolávala už v 50. a 60. letech silná nevráživost vůči advokátům. Vedlo to ve výsledku k tomu, že advokacie nebyla doposud vůbec oficiálně zmíněna prostřednictvím socialistického zákonodárství v předpisech vyšší právní síly, na rozdíl od například státního notářství. Jak však bylo již výše zmíněno, advokáti v NDR měli být dle „nařízení“ od jeho platnosti a definic justičním orgán NDR, součástí socialistického právního zřízení.²⁹⁵

Z důvodů nízké srozumitelnosti svých ustanovení umožňovalo „nařízení“ ve všech oblastech vždy velice široký výklad. Ten však způsoboval poměrně málo obtíží, jak zaznamenala

---

²⁹² Dostupné In: Bundesarchiv Berlin, DY 30/J IV 2/2A 1677 (bohužel jde o znění až z 2. května 1973)

²⁹³ WOLFF, Friedrich. Aufgaben und Stellung des Rechtsanwalts im entwickelten gesellschaftlichen System des Sozialismus. *Neue Justiz*, 1969, s. 617.

²⁹⁴ FRICKE, Wilhelm, K. *Politik und Justiz in der DDR: Zur Geschichte der politischen Verfolgung 1945-1968, Bericht und Dokumentation*. 2. vydání. Köln: Berend von Nottbeck, 1990, s. 9.

²⁹⁵ WOLFF, Friedrich. Aufgaben und Stellung des Rechtsanwalts im entwickelten gesellschaftlichen System des Sozialismus. *Neue Justiz*, 1969, s. 617.

těž západní strana země.²⁹⁶ Na základě své nové vlastní právní úpravy byli též advokáti ujištěni, že mohou nadále vykonávat své svobodné povolání,²⁹⁷ a to do té doby dokud bude umožněno fungování kolektivizované advokacie v rámci socialistického zákonodárství. Definice užitá „nařízením“, která advokacii definovala jako „společenskou instituci“, k tomu totiž stále vymezovala dostatečně rozsáhlý interpretační prostor.²⁹⁸

Ministerstvo spravedlnosti se v letech 1963/1964 pokusilo též opět prosadit nový advokátní řád.²⁹⁹ Ten rozpracovával zásady³⁰⁰, jež měly v konečném důsledku vést k absolutnímu dohledu nad činností advokátů stranickou mocí, což bylo do této chvíle otevřeně určené právo výhradně MdJ, dohlížet na působení každého advokáta. Dále měla podléhat dohledu též rada kolegií, jejich představenstva a vedoucí jednotlivých jejich poboček. Ti měli mít též povinnost o všech řešených otázkách vypracovávat ministerstvu podrobné zprávy a dále též předkládat veškeré zpracovávané dokumenty, shodně s čl. VI. č. 1 odst. 5 „nařízením“. Tato cesta měla pravděpodobně dovést následně rychleji advokacii do role justičního orgánu, přesněji řečeno do role pomocného justičního orgánu. Několik advokátů vypracovalo protinávrh jdoucí proti nové úpravě, ale ten neměl žádného vlivu.³⁰¹

Také když MdJ již dopracovalo v roce 1965 nový návrh advokátního řádu (RAO), jeho hlavní cílem mělo být pojištění vývoje advokátů jako „socialistického kolektivu“, ten zůstal obecně vzato po celá 60. léta nezměněn. Ve výroční zprávě ministerstva z roku 1973 bylo potom uvedeno: „Vypracování nového advokátního řádu není dále žádoucí.“³⁰²

5.2 Advokacie s ústavním mandátem

Ústava NDR z 6. dubna 1968 přinesla do německého státu vlastní socialismus, mimo jiné to znamenalo vyjadřování určitých postojů Státní rady³⁰³ ústavními prostředky. Ani v této ústavě se však nenacházela žádná zmínka o advokacii.³⁰⁴ Dokonce ani v tzv. Bonnské ústavě to nebylo

---

²⁹⁶ viz též: HENSSLER, Martin. *Komentář k Bundesrechtsanwaltsordnung : mit Rechtsanwaltsprüfungsgesetz, Rechtsberatungsgesetz, Partnerschaftsgesellschaftsgesetz, Rechtsanwaltsdienstleistungsgesetz und Eignungsprüfungsgesetz*. 1. vydání. München: Beck, 1997, zu § 1 BRAO

²⁹⁷ SCHÜTTE, Jürgen. *Die Lage der freien Berufe in Mitteldeutschland, dargestellt am Beispiel der Ärzte und Rechtsanwälte*. 1. vydání. Köln: Dt. Ärzte-Verlage, 1968. 93 s.

²⁹⁸ WOLFF, Friedrich. Aufgaben und Stellung des Rechtsanwalts im entwickelten gesellschaftlichen System des Sozialismus. *Neue Justiz*, 1969, s. 617.

²⁹⁹ In: Bundesarchiv Berlin SA 1608

³⁰⁰ Tamtéž

³⁰¹ LORENZ, Thomas. *Die „Kollektivierung“ der Rechtsanwaltschaft als Methode zur systematischen Abschaffung der Freien Advokatur, in: Steuerung der Justiz in der DDR*. Köln 1994. 425 s.

³⁰² Tamtéž 426 s.

³⁰³ BRUNNER, Georg. Das Rechtsverständnis der SED. In Hg. Deutscher Bundestag zu 12. Wahlperiode. *Materialien der Enquete-Kommission „Aufarbeitung von Geschichte und Folgen der SED-Diktatur in Deutschland“*. Baden-Baden: Nomos-Verl.-Ges, 1995, s. 332.

³⁰⁴ WÜNSCHE, Kurt. 15 Jahre Kollegien der Rechtsanwälte. *Neue Justiz*, 1968, s. 361.

jiné, resp. nebylo kromě jediné výjimky v podobě kompetenční normy v čl. 74 odst. 1 Ústavy, která ve výčtu vyjmenovává „advokacií“.

Přes neuvedení advokacie v ústavě státu lze ale nicméně konstatovat, že socialistický stát již zařadil advokacií do svých struktur. Tato ústava totiž uznala, na rozdíl od té úplně „zastaralé“ ústavy NDR z roku 1949, v první části už v praxi užívané principy socialistické zákonnosti, hlava IV, čl. 86-106 a čl. 90. Tato situace nastala též proto, jak zde bylo uváděno, že advokacie stála příliš dlouho na pouze komerčním základě, než aby byla zmíněna v samotném textu ústavy. Ideologicky motivované znění ústavy považovalo dokonce za vhodné, když bude společenská významnost vlastního ústavního dokumentu upozaděna vůči tomuto jejímu ideologickému úvodu. Dosažený ústavní vývoj byl dobovými socialistickými právníky považován za pokrok.

Krátce po přijetí nové ústavy uznával čerstvě jmenovaný ministr spravedlnosti Dr. Kurt Wünsche³⁰⁵ ve své oslavné řeči před zástupci Centrální revizní komise 15. května 1968 existenci, funkci a význam advokátních kolegií. Mimo jiné bylo možné vyvozovat význam přikládáný ZRK z jejího označování jako „zástupců socialistické advokátní komory“.

Při příležitosti 15. výročí založení kolegií ministr poznamenal: „Společná práce v kolegiích má stále více a více charakter blížící se kolektivizované socialistické práci, jak je možné pozorovat.“ Zmiňoval též podíl advokátů na zákonodárném procesu, mimo jiné uváděl jako příklad 567 návrhů pro nově připravovaný návrh trestního zákoníku NDR. „Vysoce si též vážíme mezinárodního významu advokacie. To se neprojevuje pouze prostřednictvím toho, že v mnoha diskuzích mezi právníky, novináři a dalšími osobnostmi ze zahraničí je hovořeno o advokacií NDR, jejich úkolech a pravomocích, kterýmžto způsobem je poznáván náš právní stát, nýbrž též především prostřednictvím čl. 102 nové ústavy a čl. 4 nového socialistického trestního zákoníku, zajišťujících našim občanům právo na obhajobu, které je počítané mezi lidská práva dle charty OSN.“ Z jeho slov vyplývalo též, že již není požadavek na snižování počtu advokátů, neboť dokonce hovořil o: „shromáždění kolegií ve správném počtu kvalifikovaných a průměrně starých advokátů“. Došlo k vývoji, předznamenávajícímu jejich „ústavněprávnímu zakotvení“ a především budoucí potřeby obyvatelstva hledajícího cestu k právu, jak ministr uzavíral svou řeč.³⁰⁶

Musí být ale řečeno, že kolektivizovaná advokacie v NDR v druhé polovině 60. let ve vývoji stagnovala. Tato situace nastala též z důvodu opětovného celkového stárnutí jejich

---

³⁰⁵ Prof. Dr. Kurt Wünsche (nar. 1929) byl funkcionář LDPD v Drážďanech a Berlíně (1948-51); v letech 1954-59 vystudoval distančně v Potsdam-Babelsberg, 1934 Dr. jur., nahradil Hilde Benjamin 1967-72, stejně jako Hausigera od ledna do srpna 1990 na pozici ministra spravedlnosti. V dnešních dnech působí jako advokát.; viz např.: BUCHHOLZ, Erich. *Strafrecht im Osten: Ein Abriss über die Geschichte des Strafrechts der DDR*. Berlin: Kai Homilius Verlag, 2009, s. 82, 462, 558.

³⁰⁶ WÜNSCHE, Kurt. 15 Jahre Kollegien der Rechtsanwälte. *Neue Justiz*, 1968, s. 360-361.

členů.³⁰⁷ Ministr *Wünsche* to uvedl, když prohlížel zprávu o navyšování počtu advokátů. Málo z aktivních advokátů bylo též přítomno v advokacii z důvodu jejího vyvržení na okraj společnosti donucená k tomu nástupem socialistických pořádků k pouhé úřednické činnosti při dalších justičních orgánech. Hilde *Benjamin* ve svém historickém ohlédnutí z roku 1986 rovněž jen těžko hledala nějaké novinky v advokacii z této doby.³⁰⁸ Proslov o ústavním vymezení advokacie, který advokátům *Wünsche* přednesl, pojednávající zejména o jejich práci v socialismu, mohl mít nicméně i jiný význam. Mohl být pokládán za obecné uklidnění, že totiž profesní stav je nadále mimo nebezpečí zániku, avšak pod křídly státu.

5.3 Advokátní služby ve vyvinuté socialistické společnosti

V předchozí kapitole bylo hovořeno o postupném přetavování advokacie do ústavních struktur NDR, se zaměřením na ústavodárný rok 1968. V této době se již hovořilo o „vyvinutém systému společnosti socialismu“. Jak například tvrdil často *Ulbricht*, v posledním roce své vlády.³⁰⁹ Přes nerealistické představy sovětského svazu, který otevřeně deklaroval blízkost vytouženého komunismu, jež se stal předlohou pro socialismus NDR, vyvinuvší se ve svébytnou historickou formu. Ve shodě s tímto vývojem sestavil v roce 1969 *Friedrich Wolff* několik teorií o advokacii, vydaných společně pod názvem: „Úkoly a postavení advokacie v rozvinuté socialistické společnosti.“ Soustředil se při tom na to, že soudobé právo vyjadřuje často i otevřeně znepokojení nad nejasností právní definice socialistické advokacie. *Wolff* se proto snažil vyjmenovat budoucí úkoly advokacie a předpovídal další posun advokacie od soudní praxe k poradenským službám a organizační činnosti.³¹⁰

V té době rovněž vznikla neuveřejněná disertační práce advokáta z Jenny, Dr. Heinze *Hellera*, naznačující možné poškození občanských práv při soudobém výkonu advokacie. V závěru se však tato „kacířská“ práce opět přikláněla k oficiálnímu ideologickému názoru, diktovanému vedením: „Přínos advokacie při ochraně práv občanů závisí proto na znalostech nejdůležitějších pasáží marxismu u každého advokáta, aby řešení každé sporné věci mohlo být absolutně a úplně zařazeno do socialistické společnosti a jejích společných práv.“³¹¹

---

³⁰⁷ LANGE, Roland. Einbindung und Behinderung der Rechtsanwälte. In Materialien der Enquete-Kommission. *Aufarbeitung von Geschichte und Folgen der SED-Diktatur in Deutschland*. Baden-Baden, : Nomos-Verl.-Ges, 1995, s. 630.

³⁰⁸ HELMUT, Anders, BENJAMIN, Hilde a kol. *Zur Geschichte der Rechtspflege der DDR 1961-1971*. 1. vydání. Berlin: Staatsverlag der DDR, 1986, s. 183-185.

³⁰⁹ BRUNNER, Georg. Das Rechtsverständnis der SED. In Hg. Deutscher Bundestag zu 12. Wahlperiode. Materialien der Enquete-Kommission „Aufarbeitung von Geschichte und Folgen der SED-Diktatur in Deutschland“. Baden-Baden: Nomos-Verl.-Ges, 1995, s. 295.

³¹⁰ WOLFF, Friedrich. Aufgaben und Stellung des Rechtsanwalts im entwickelten gesellschaftlichen System des Sozialismus. *Neue Justiz*, 1969, s. 616-617.

³¹¹ LORENZ, Thomas. Die Rechtsanwaltschaft in der DDR. 2. vydání. Berlin: Vydavatelství Berlin Verl. A. Spitz, 1998. 408 s.

Má-li se NDR skutečně ještě více ‚vyvinout‘, měl by spolu s jejím vývojem dále narůstat i počet konkrétních úkolů advokacie. Jak načrtl *Wolf* ve své Prognóze o advokátní činnosti v roce 1969:

„Die Bedeutung der Rechtshilfe nimmt mit der wachsenden Bedeutung des Rechts in der entwickelten sozialistischen Gesellschaft notwendig zu. Es wird immer häufiger erforderlich werden, Juristen zur Verfügung zu haben, die rechtlichen Rat und rechtliche Hilfe erteilen. (...) Auch bei einer weiteren Zurückdrängung der Kriminalität und damit einer sinkenden Zahl von Strafverfahren wird folglich der Aufgabenkreis des Rechtsanwalts im Strafrecht wachsen, weil dies dem humanistischen Charakter des sozialistischen Strafverfahrens entspricht. (...) Mit der Weiterentwicklung und Vervollkommnung des sozialistischen Wirtschaftsrechts in den nächsten Jahren wird auch eine stärkere Inanspruchnahme des Rechtsanwalts in dieser Hinsicht zu erwarten sein. Eine Reihe von kleinen Betrieben und Genossenschaften wird in Zukunft die Notwendigkeit rechtlicher Hilfe verspüren und sich deswegen an den Rechtsanwalt wenden, weil für die Beschäftigung eines Justitiars die Aufgaben im Regenfall nicht umfangreich genug sein werden. Insgesamt gesehen ist also mit einem größeren Bedarf an Rechtshilfe durch Rechtsanwälte zu rechnen.“³¹²

Volně přeloženo:

„Význam právní pomoci se nezbytně zvyšuje spolu s rostoucí důležitostí práva ve vyvinuté socialistické společnosti. Bude proto stále nutné mít k dispozici právníky poskytující právní rady a právní pomoc. (...) Také při dalším potlačování kriminality a s tím klesající počet trestních věcí je proto důvodem růstu povinností právníka v trestním řízení, protože právě to odpovídá humanistickému socialistickému pojetí trestního řízení. (...) Spolu s dalším vývojem a zdokonalováním socialistického obchodního práva v následujících letech lze rovněž očekávat růst významu advokáta i v této oblasti. Řada drobných živnostníků a družstev bude počítovat v budoucnu nutnost právní pomoci a proto budou kontaktovat advokáty, protože práce právních poradců nebude již v této směršti dostatečná. Je proto nutné počítat s velkým nárůstem poptávky po právní pomoci prostřednictvím advokátů.“

Konkrétní náplní *Wolffovi* prognózy byla dále především problematika nutnosti budoucí specializace prostřednictvím možnosti dalšího rozvětvení kolegií. „Bylo by dobré, když by v tomto směru proběhl experiment spočívající v dalším rozdělení podle jednotlivých odvětví.“³¹³

Spatřoval též nutnost v přestoupení na modernější organizaci jednotlivých advokátů: „Kolegia převzala při svém zakládání organizační strukturu užívanou samostatnými advokáty, která je v tuto chvíli již zastaralá a nebyla od svého počátku výrazněji měněna.“ Vyvodil z toho, že současný stav kolegií je důsledkem jejich dlouhodobé nečinnosti a je proto potřeba zčinit změny, jak se později též stalo.

---

³¹² WOLFF, Friedrich. Aufgaben und Stellung des Rechtsanwalts im entwickelten gesellschaftlichen System des Sozialismus. *Neue Justiz*, 1969, s. 616-617.

³¹³ Tamtéž s. 220.

Tento poslední zásah do organizace kolegií, už nemůžeme v této fázi hovořit o advokátech, znamenal poslední krok k zániku advokacie, jak by mohla ještě jako taková být vnímána. Kolegiím, jejichž rozhodování bylo už plně podřízeno ministerstvu, resp. státu a v konečném důsledku straně SED, se nyní nadiktovala úřední struktura a zařazení jejich členů. O další existenci těchto advokátních „úřadů“ již tato práce nepojednává.

Resumé – Vývoj advokacie, nebo její devalvace

V průběhu psaní této práce a probírání se desítkami knih a archivních dokumentů se zdálo, že na jednu každou událost, lidský příběh advokáta, navazuje vždy další a komplikovanější. Ani v tomto sledovaném místě a čase nelze však vidět vše pouze černě a je nutné brát v potaz též dobové ekonomické a politické realie. Nejlépe se zřejmě celá tato historie dá ilustrovat pohledem jejich aktérů, k čemuž bylo v obsahu celé práce rovněž směřováno. Celá budoucí NDR byla v době po válce v těžké krizi a potřebovala rychlá a rázná řešení. Ta jí byla nabídnuta, nejrychleji reagovala právě rada SBZ, jež měla předpřipravené poválečné plány, stejně jako jejich personální provedení v budoucí SBZ. Tyto plány bohužel však zahrnovaly též přizpůsobení kontrolovaného území sovětským vzorům. To probíhalo nejprve přímo, prostřednictvím vojenské správy a po roce 1949 prostřednictvím SED a aplikace pravidel tzv. socialistického zákonodárství. Konečná prohra demokratických struktur byla pravděpodobně zpečetěna v září 1960, kdy byla změněna ústava NDR ve prospěch socialistických struktur. Tento proces byl pak završen v roce 1968, kdy byla v dubnu schválena nová ústava, charakterizující NDR jako socialistický stát německého národa, pod vedením dělnické třídy a marxisticko-leninské strany.

Zvolený zkoumaný vzorek společnosti, v podobě advokátního společenství, úzce kopíroval vývoj státu. Vzhledem k tomu, že historikova práce je především uspořádávání faktů a jejich interpretace, kterýžto proces sledovala celá diplomová práce, nebudou se na tomto místě znovu všechna fakta opakovat, nebylo by to ani prakticky vhodné. Zbývá proto především zodpovědět v úvodu předestřené otázky.

Zásadní otázkou při tom bylo, jak se zachová advokátní společenství při přeměně demokratického státu ve stát totalitární. Tato otázka je zodpovídána v průběhu celé práce. Ukázalo se, že odpověď není jednoduchá ani jednoznačná, i když jisté tendence bylo možné vysledovat. Především se ukázalo, že ve svobodném advokátním společenství je jeho svoboda a láska k profesní tradici hluboce zakořeněna. Jak jinak vysvětlit, že velká část advokátů raději opustila svůj dosavadní život a odešla do nového prostředí, kde mohla svou profesi svobodně vykonávat. Není ale možné zapomenout na advokáty zůstávající v nově vznikajícím státě, kteří

stále lpíc na své práci a ji vykonávají státní moci navzdory, až do svého pracovního důchodu či do faktického znemožnění práce.

Ukázalo se však také, že advokátní společenství není jednolité a advokáti se liší podle podmínek a okolností svého etablování se. Část advokátů tak brala nový vývoj jen jako další způsob jak se prosadit ve společnosti a část z nich se prosadila pouze díky němu. Velkou pozornost zde zasluhuje sledování advokátů v závislosti na tom, kdy se advokáty stali. Protože např. advokáti, jež zahájili svou činnost až na začátku nových pořádků, přestože již například ve svém životě zažili svobodnou společnost, byli ve vztahu k novým pořádkům mnohem tvárnější, než jejich starší kolegové. Samostatnou kapitolou jsou pak osobnosti z řad advokacie, které se stali během vzniku nové NDR hybateli změn v justici a v advokacii. Myšleny jsou osobnosti jako Friedrich *Wolff*, Rolf *Helm*, Hilde *Benjamin* a mnoho dalších. V jejich případech je nutné přiznat, že ač se z dnešního pohledu jejich jednání zdá nedobré, byli po celou dobu věrni svému přesvědčení, které ve většině případů nabyli již během nacismu a kruté války, a které se snažili během své práce též upřímně prosazovat, lze-li brát za bernou minci jejich osobní korespondenci a životopisy.

Nastalá situace v NDR se zejména z důvodu mezinárodních zahraničních vlivů dala těžko nějak zvrátit. Jediné co bylo možné, bylo zachování si vlastních zásad a pokračovat při zadaných podmínkách co možná nejlépe ve své práci, která se na počátku NDR mohla jevit spíše jako poslání. Tento postoj zvolila také velká část advokátního společenství.

Ani při tomto nasazení advokátního kolektivu však nelze pominout dějinný výsledek advokacie NDR na konci 60. let 20. století, který je možné shrnout následovně. Advokacie v tomto období, v podobě jak ji známe dnes, prakticky neexistuje. Svobodných samostatných advokátů nejsou ani tři desítky a paběrkují vyvržení společností na jejím okraji, a to jak obrazně, tak i fakticky. Působí totiž zpravidla na odlehlých místech a v malých nevýznamných okresech. Jádro advokátní činnosti se přesunulo do advokátních kolegií. Ty, ač se zpočátku etablovaly jako místo pro růst a spolupráci advokátů v samosprávném a nezávislém prostředí, se v tomto čase proměnily v pobočky celostátního úřadu s centrálním dozorem a řízením, určujícím vše, včetně pracovní agendy svých „zaměstnanců“. Má-li být předešlý vývoj nějak charakterizován, nelze jej charakterizovat jinak, než jednoduše jako „devaluaci advokacie v NDR“.

Resümee in Deutsch

Während des Schreibens dieser Arbeit und Durchlaufes mit Dutzenden von Bücher und Archivalien, schien es, dass auf jedes einzelne Ereignis, die menschliche Geschichte Anwalt, verbindet weiteres Ereignis, das mehr und mehr kompliziert ist.

Auch in diesem verfolgten Ort und Zeit können wir nicht alles schlecht sehen und es ist notwendig auch den Zeitraum des wirtschaftlichen und politischen Realitäten berücksichtigt mitnehmen.

Am besten Mit scheinbar all dieser Geschichte kann, indem man die Akteure, die in den Inhalt des Werkes auch gerichtet war veranschaulicht werden.

Die ganze Zukunft war zu der Zeit der DDR nach dem Krieg im schweren Krise und brauchte eine schnelle und entscheidende Lösung.

Dass sie angeboten wurde. Am schnellsten reagierte nur SBZ Rat, die vorbereitende Nachkriegs-Pläne sowie ihr Personal durchzuführen in der Zukunft SBZ hatte. Leider jedoch, diese Pläne auch die Anpassung der sowjetisch kontrollierten Modellen eingeschlossen hat. Es wurde zum ersten Mal direkt von der Militärverwaltung und nach 1949 von SED und die Anwendung der Regeln des sozialistischen Gesetzgebung durchgeführt.

Die letzte Niederlage der demokratischen Strukturen wurde wahrscheinlich im September 1960 besiegelt, als die Verfassung zugunsten der sozialistischen DDR-Strukturen verändert wurde.

Dieser Prozess wurde dann im Jahr 1968 abgeschlossen, wann eine neue Verfassung im April genehmigt wurde. Diese Verfassung hat den DDR als ein sozialistischer Staat deutscher Nation, unter der Führung der Arbeiterklasse und der marxistisch-leninistischen Partei charakterisiert.

Ausgewählte, Forschungsprojekte Probe Unternehmen in Form von Anwaltschaft, dicht gefolgt die Entwicklung des Staates.

Da die Arbeit des Historikers ist Fakten zu organisieren und deren Interpretation und die ganze Diplomarbeit verfolgte dieser Prozess, wiederhole ich nicht alle Fakten an dieser Stelle noch einmal, wäre es nicht zweckmäßig bzw. nicht angemessen.

Es bleibt daher vor allem die Frage aufgeworfen Antwort in der Einleitung.

Die grundlegende Frage dabei war, wie das Rechtsanwaltschaftsgemeinschaft der Gemeinschaft bewahrt in der Transformation von einem demokratischen Staat in einem totalitären Staat.

Diese Frage wird im Laufe der Arbeit beantwortet. Es stellt sich heraus, dass die Antwort weder einfach noch einfach ist, obwohl gewisse Tendenzen zurückgeführt werden kann. Vor

allem stellte sich heraus, dass in einer freien Rechtsanwaltschaft seine Liebe für die Freiheit und professionelle Tradition tief verwurzelt.

Wie sonst ließe sich erklären, dass der Großteil der Rechtsanwälte sein Leben zu verließ und gingen lieber in eine neue Umgebung, wo sie frei ausüben konnten ihren Beruf.

Es ist nicht möglich, die Anwälte, die in dem aufstrebenden Staat, der immer noch an, um ihre Arbeit zu vergessen und führen Sie es trotz der staatlichen Macht, bis zu seinem Ruhestand oder in der tatsächlichen Deaktivierung Arbeit.

Es ist nicht möglich die Anwälte, die in dem aufstrebenden Staat bleiben, zu vergessen. Sie arbeiten trotz der staatlichen Macht, bis zu seinem Ruhestand oder in der tatsächlichen Deaktivierung Arbeit.

Allerdings war es auch der Rechtsanwaltschaft nicht monolithisch und Rechtsanwälte richteten sich nach den Bedingungen und Umstände ihrer Gründung ist. Ein Teil der Rechtsanwälte und nahm die neue Entwicklung als nur ein weiterer Weg, um vorwärts zu kommen in der Gesellschaft, und einige von ihnen sind nur durch ihn erzwungen.

Große Aufmerksamkeit verdient hier beobachten Rechtsanwälte je nachdem, wann sie Rechtsanwälte geworden. Denn wie Anwälte, die ihre Tätigkeit zu Beginn des neuen sozialen Ordnung begonnen, zum Beispiel, obwohl bereits in meinem Leben erlebt eine freie Gesellschaft, waren in Bezug auf den neuen Ordnungen viel geschmeidiger als ihre älteren Kollegen. Ein eigenes Kapitel ist dann Mitglieder der Anwaltschaft, die bei der Bildung einer neuen NDR Volk des Wandels in der Justiz und der Rechtsanwaltschaft passiert enthalten.

Denken der Persönlichkeit wie Friedrich Wolff, Rolf Helm, Hilde Benjamin und viele andere. In ihrem Fall, muss man zugeben, dass, während in der Rückschau, ihre Handlung schlecht scheinen, blieben sie die ganze Zeit treu zu ihrem Glauben, die in den meisten Fällen während der Nationalsozialismus und grausamen Krieg erworben wurden, und dass sie versuchten während ihren Arbeit auch aufrichtig geltend zu machen, wenn wir ernstlich ihre persönliche Korrespondenz und Biographien übernehmen können.

6 Seznam použitých zdrojů

6.1 Bibliografie včetně elektronických zdrojů, komentářů a universitních vědeckých prací

- AMOS, Heike. *Justizverwaltung in der SBZ/DDR: Personalpolitik bis Anfang der 50er Jahre*. 1. vydání. Köln: Böhlau Verlag Köln Weimar Wien, 1996, 306 s.
- BRANDI, Ernst. *Von der Freiheit der Advokatur*. 1. vydání. Essen, 1954, 76 s.

- BRUHN, Hans-Henning. *Die Rechtsanwaltschaft in der DDR. Stellung und Aufgaben*. 1. vydání. Köln, 1972. 256 s.
- BRUNNER, Georg. Das Rechtsverständnis der SED. In Hg. Deutscher Bundestag zu 12. Wahlperiode. *Materialien der Enquete-Kommission „Aufarbeitung von Geschichte und Folgen der SED-Diktatur in Deutschland“*. Baden-Baden: Nomos-Verl.-Ges, 1995, s. 293-336.
- BUCHHOLZ, Erich. *Strafrecht im Osten: Ein Abriss über die Geschichte des Strafrechts der DDR*. Berlin: Kai Homilius Verlag, 2009, 856 s.
- FEUERICH, Wilhelm, BRAUN, Anton. *Kommentář Bundesrechtsanwaltsordnung / Recht für Anwälte aus dem Gebiet der Europäischen Union*. 4. vydání. München: Vahlen, 1999, 1446 s.
- FEUCHTWANGER, Siegbert. *Die freien Berufe : im besonderen: die Anwaltschaft*. 1. vydání. München: Duncker & Humblot, 1922. 621 s.
- FRANK, Henning. Sechs Jahre Anwalt in der DDR. In Wissenschaftlicher Begleitband zur Ausstellung des Bundesministerium der Justiz. *Im Namen des Volkes? Über die Justiz im Staat der SED*. Leipzig, s. 57-62.
- FRICKE, Wilhelm, K. *Politik und Justiz in der DDR: Zur Geschichte der politischen Verfolgung 1945-1968, Bericht und Dokumentation*. 2. vydání. Köln: Berend von Nottbeck, 1990, 676 s.
- FRIEDENAU, Theo. *Rechtsstaat in zweierlei Sicht: Rechtstheorie und Rechtsausübung im demokratischen und totalitären Machtbereich - dargestellt am Beispiel des geteilten Deutschlands*. 1. vydání, Berlin, 1956. 206 s.
- FRIESENHAHN, Ernst. *Festschrift für Karl Carstens: Über der Anwaltseid im Rahmen der neueren Entwicklung des politischen Eides, BD 2*. 1. vydání. Köln, 1984. 674 s.
- HAGEMANN, Frank. *Der Untersuchungsausschuß Freiheitlicher Juristen 1949 – 1969: Rerchthistorische Reihe*. 1. vydání. Frankfurt am Main: Lang, 249 s.
- HELM, Rolf. *Anwalt des Volkes: Erinnerungen*. 1. vydání. Berlin: Dietz Verlag Berlin, 1978. 214 s.
- HELMUT, Anders, BENJAMIN, Hilde a kol. *Zur Geschichte der Rechtspflege der DDR 1945-1949*. 1. vydání. Berlin: Staatsverlag der DDR, 1976, 384 s.
- HELMUT, Anders, BENJAMIN, Hilde a kol. *Zur Geschichte der Rechtspflege der DDR 1949-1961*. 1. vydání. Berlin: Staatsverlag der DDR, 1980, 443 s.
- HELMUT, Anders, BENJAMIN, Hilde a kol. *Zur Geschichte der Rechtspflege der DDR 1961-1971*. 1. vydání. Berlin: Staatsverlag der DDR, 1986. 371 s.
- HENSSLER, Martin. *Komentář k Bundesrechtsanwaltsordnung : mit Rechtsanwaltsprüfungsgesetz, Rechtsberatungsgesetz, Partnerschaftsgesellschaftsgesetz, Rechtsanwaltsdienstleistungsgesetz und Eignungsprüfungsgesetz*. 1. vydání. München: Beck, 1997. 1479 s.
- HOLLY, Günter. *Geschichte der Ehrengerichtbarkeit der deutschen Rechtsanwälte*. 1. vydání. Frankfurt am Main, 1989. 429 s.
- HUFFMANN, Helga. *Kampf um die freie Advokatur*. Essen: Ellinghaus, 1967. 174 s.
- KLAUS, Streit. *Anwaltschaft und Verfassungsstaat. Festrede bei der Feier „100 Jahre freie Advokatur“ in der Frankfurter Paulskirche: Schriftenreihe der Bundesrechtsanwaltskammer, BD 1*, München, 1980, s. 10.
- KRACH, Tillmann. *Jüdische Rechtsanwälte in Preussen über die Bedeutung der freien Advokatur und ihre Zerstörung durch den Nationalsozialismus*. 1. vydání. München : Beck, 1991. 442 s.
- LANGE, Roland. Einbindung und Behinderung der Rechtsanwälte. In Materialien der Enquete-Kommission. *Aufarbeitung von Geschichte und Folgen der SED-Diktator in Deutschland*. Baden-Baden: Nomos-Verl.-Ges, 1995, s. 605-655.
- LORENZ, Thomas. *Die „Kollektivierung“ der Rechtsanwaltschaft als Methode zur systematischen Abschaffung der Freien Advokatur, in: Steuerung der Justiz in der DDR*. Köln: Bundesanzeiger, 1994, s. 409-428.

- LORENZ, Thomas. *Die Rechtsanwaltschaft in der DDR*. 2. vydání. Berlin: Vydavatelství Berlin Verl. A. Spitz, 1998. 424 s.
- MCADAMS, James A. *THE HONECKER TRIAL: THE EAST GERMAN PAST AND THE GERMAN FUTURE* [online]. Kellogg Institute, leden 1996 [citováno 9. července 2013]. Dostupné na: <<http://kellogg.nd.edu/publications/workingpapers/WPS/216.pdf>>
- NOACK, Erwin. *Komentář k Reichs-Rechtsanwaltsordnung in der Fassung vom 21. Februar 1936*. 2. vydání. Leipzig: Moeser, 1937. 330 s.
- OSTLER, Fritz. *Die deutschen Rechtsanwälte 1871 – 1971*. 1. vydání. Essen: Ellinghaus, 1971, 564 s.
- RANZ, Werner. *Das Anwaltsrecht in den Ländern des Bundesgebietes*. 1. vydání. Stuttgart: Kohlhammer, 1950, 49 s.
- REICH, Torsten. Die Entwicklung der Rechtsanwaltschaft in der DDR. In SCHRÖDER, Rainer (ed.). *Zivilrechtskultur der DDR 1*. Berlin: Duncker & Humblot, 1999. 585 s.
- SCHIFFER, Eugen. *Die deutsche Justiz: Grundzüge einer durchgreifenden Reform*. Berlin: Biederstein Verl, 1949, 308 s.
- SCHOLZ, Friedrich. *Berlin und seine Justiz: Die Geschichte des Kammergerichtsbezirks 1945-1980*. 1. vydání. Berlin-New York, 1982. 368 s.
- SCHÜTTE, Jürgen. *Die Lage der freien Berufe in Mittdeutschland, dargestellt am Beispiel der Ärzte und Rechtsanwälte*. 1. vydání. Köln: Dt. Ärzte-Verlage, 1968. 93 s.
- SLAPNICKA, Helmut. *Die sozialistische Kollektivperson. Funktion und Struktur der juristischen Personen in den europäischen Volkedemokratien*. 1. vydání. Wien, 1969. 439 s.
- SUE, Ingrid. *Rechtsstaatliche Probleme des anwaltlichen Standesrechts*. Göttingen, 1986. 225 s.
- *Unrecht als System : Dokumente über planmäßige Rechtsverletzungen in der Sowjetzone BD 1*. Bonn: Bundesmin. für Gesamtdt. Fragen. 1. vydání. 1952. 239 s.
- *Unrecht als System : Dokumente über planmäßige Rechtsverletzungen in der Sowjetzone Deutschlands. 2. 1952 – 1954*. Bonn: Bundesmin. für Gesamtdt. Fragen. 1. vydání. 1955. 293 s.
- *Unrecht als System : Dokumente über planmäßige Rechtsverletzungen in der Sowjetzone Deutschlands. 3. 1954 – 1958*. Bonn: Bundesmin. für Gesamtdt. Fragen. 1. vydání. 1958. 284 s.
- *Unrecht als System : Dokumente über planmäßige Rechtsverletzungen in der Sowjetzone Deutschlands. 4. 1958 – 1961*. Bonn: Bundesmin. für Gesamtdt. Fragen. 1. vydání. 1962. 291 s.
- WAGNER, Heike. *Hilde Benjamin und die Stalinisierung der DDR-Justiz*. 1. vydání. Aachen: Shaker, 1999. 267 s.
- WEBER, Hermann. *Dějiny NDR*. 1. vydání. Praha: NLN s.r.o., 2003. 439 s.
- WOLFF, Friedrich. *Verlorene Prozesse 1953 -1998*. 1. vydání. Baden-Baden: Nomos-Verl.-Ges, 1999. 452 s.
- WOLFF, Friedrich. *Vertrauensvoll zum Rechtsanwalt: Recht in unserer Zeit*. 1. vydání. Berlin: Staatsverlag der DDR, 1982, 124 s.
- WOLFF, Friedrich. Von der bürgerlichen Advokatur zur sozialistischen Rechtsanwaltschaft. In Vereinigung der Juristen der DDR. *Recht im Dienst des Volkes*, Berlin, 1979, s. 64-772.
- ZIEGER, Gottfried, MAMPEL, Siegfried. *Recht, Wirtschaft, Politik im geteilten Deutschland / Festschrift für Siegfried Mampel zum 70. Geburtstag am 13. September 1983*. München: Heymann, 1983, 657 s.

6.2 Seznam citovaných odborných periodik

- BENJAMIN, Hilde. Frage der Verteidigung und des Verteidigers. *Neue Justiz*, 1951, s. 52-53.
- BILINSKY, Andreas. Das neue Gesicht der Sowjetischen Anwaltschaft. *Recht in Ost und West*, 1968, s. 239-248.

- CÜPPERS, Joseph. Das neue Zulassungsverfahren für Rechtsanwälte in den Britischen Zone. *Neue Juristische Wochenschrift*, 1949, s. 363-367.
- FINCKE, Horst. Die Zusammenarbeit mit dem Rechtsanwaltskollegium. *Neue Justiz*, 1954, s. 81-82.
- FRANK, Henning. Die Juristenausbildung nach 1945 in der SBR/DDR. *Neue Justiz*, 1995, s. 403-407.
- FRIESENHAHN, Ernst. Zur Neuordnung des Anwaltsrechts. *Neue Juristische Wochenschrift*, 1949, s. 701-704.
- HÄUSLER, Gerhard. Die Entwicklung der sozialistischen Rechtsanwaltschaft in der DDR. *Neue Justiz*, 1973, s. 340.
- HÄUSLER, Gerhard. Rechtsanwälte beraten über die Durchsetzung des Staatsratsbeschlusses vom 30. Januar 1961. *Neue Justiz*, 1961, s. 462-464.
- HELM, Rolf. Die Bildung von Rechtsanwaltskollegien. *Neue Justiz*, 1953, s. 317-321.
- HELM, Rolf. Einige Lehren aus der Entwicklung der Kollegien der Rechtsanwälte. *Neue Justiz*, 1955, s. 363-366.
- HELM, Rolf. Fragen der Entwicklung einer sozialistischen Rechtsanwaltschaft. *Neue Justiz*, 1958, s. 298-301.
- HELM, Rolf. Über die Aufnahme in das Rechtsanwaltskollegium. *Neue Justiz*, 1955, s. 600.
- HELM, Rolf. Zum einjährigen Bestehen der Kollegien der Rechtsanwälte. *Neue Justiz*, 1954, s. 343-344.
- HENNIG, Walter. Ein neuer Angriff des Klassenfeindes gegen unsere Rechtsanwälte. *Neue Justiz*, 1954, s. 505.
- HÖLZER, Nathan. Aus der Arbeit mit den Anwälten des Kollegiums im Bezirk Dresden. *Neue Justiz*, 1954, s. 505-506.
- HUMMEL, Fritz. Anwaltsfragen im östlichen Deutschland. *Deutsche Rechtszeitschrift*, 1947, s. 13-14.
- CHEIM, Hans-Gerhard. Die Rechtsanwälte unterstützen die Sozialistische Umwälzung. *Neue Justiz*, 1960, s. 322-325.
- CHEIM, Hans-Gerhard. Die Verfolgung jüdischer Rechtsanwälte in der Nazizeit. *Neue Justiz*, 1988, s. 438-439.
- IRMISCH, Gotthold. Stellungnahme des Kollegiums der Rechtsanwälte im Bezirk Karl-Marx-Stadt. *Neue Justiz*, 1958, s. 668.
- KOHN, Karl. Die Rechtsanwaltschaft in der Sowjetunion. *Neue Justiz*, 1950, s. 192-193.
- KWIECIEN, Zbigniew, POCIEJ, Wladyslaw. Die Rechtsanwaltskollegien in der Volksrepublik Polen. *Neue Justiz*, 1953, s. 238-241.
- LANGE, Roland. Zur Lage der Rechtsanwaltschaft in der DDR. Rückblickender Situationsbericht im Januar 1990. *Anwaltsblatt*, 1990, s. 57-62.
- LIEBLER, Ralph. Probleme der Rechtsanwaltschaft. *Neue Justiz*, 1950, s. 295-296.
- LIST, Erich. Organisation der Anwaltschaft in SBZ. *Anwaltsblatt*, 1950, 48-49 s.
- LORENZ, Thomas. *Die Rechtsanwaltschaft in der SBZ und DDR bis 1960: Neue Justiz*. 1. vydání. 1991. 60-67 s.
- MATZDORF, Alfred. Sowjetische Juristen besuchen das Potsdamer Kollegium der Rechtsanwälte. *Neue Justiz*, 1956, s. 289-296.
- MERKEL, Hans. Neues Anwaltsrecht in der Ostzone. *Anwaltsblatt*, 1950, s. 141-142.
- MICHEL, Reinhart. Fragen des anwaltlichen Rechtsverkehrs mit der SBZ. *Anwaltsblatt*, 1968, s. 241-249.

- OSTLER, Fritz. Zur Lage der Anwaltschaft in der Sowjetischen Zone. *Anwaltsblatt*, 1958, s. 161-163.
- PERSIKE, Hans-Günther. Über die Organisation und die Aufgaben von Anwaltskollegien. *Neue Justiz*, 1953, s. 243-247.
- ROSENTHAL, Walther. Die Rechtsanwaltschaft in der SBZ. *Recht in Ost und West*, 1958, s. 27-32.
- STREIT, Joseph. Zu einigen Fragen der Rechtsanwaltschaft. *Neue Justiz*, 1955, s. 587-588.
- STREIT, Joseph. Zur Vorbereitung einer zentralen Konferenz der Justizfunktionäre. *Neue Justiz*, 1960, s. 73-75.
- WIRTHIG, Max. Zur Frage der Rechtsanwaltschaft. *Neue Justiz*, 1950, s. 393-394.
- WOLFF, Friedrich. Aufgaben und Stellung des Rechtsanwalts im entwickelten gesellschaftlichen System des Sozialismus. *Neue Justiz*, 1969, s. 613-620.
- WOLFF, Friedrich. Der Staatsbeschuß vom 30. Januar 1961 und die Rechtsanwaltschaft. *Neue Justiz*, 1961, s. 277-280.
- WOLFF, Friedrich. Der weg zur socialistischen Rechtsanwaltschaft. *Neue Justiz*, 1959, s. 682-685.
- WOLFF, Friedrich. Der Werdegang der sozialistischen Rechtsanwaltschaft in der DDR. *Neue Justiz*, 1979, s. 433-435.
- WOLFF, Friedrich. Die Rechtsanwaltschaft der DDR am Ausgang der 80er Jahre. *Neue Justiz*, 1988, s. 494-496.
- WÜNSCHE, Kurt. 15 Jahre Kollegien der Rechtsanwälte. *Neue Justiz*, 1968, s. 360-361.
- WÜNSCHE, Kurt. Gedanken zur Novellierung des Gerichtsverfassungsgesetzes. *Neue Justiz*, 1989, s. 499-503.
- (ZRK.) Die ideologischen Aufgaben der Vorstände der Kollegien der Rechtsanwälte in der DDR. Entschlieuung der zentralen Revisionskommission vom 7. Mai 1958. *Neue Justiz*, 1958, s. 407.

6.3 Použité archivní dokumenty

Díky shovívavosti a ochotě pracovníků Spolkového archivu, oddělení Berlín, jsem mohl použít též následující archiválie uvedené v pořadí, v jakém byly poprvé citovány*.

SA: 1072, 838, 585, 1233, 595, 676, 587, 678, 480, 1235, 522, 1608

BA: 838

*Dokumenty jsou pro lepší orientaci označovány přímo interním archivním číslem složky v archivních odděleních Ministerium der Justiz, a to s předznamenáním SA pro pododdíl správního archivu a BA pro pododdíl bezpečnostní.

Abstrakt

Tato diplomová práce na téma: „Vývoj advokacie na území bývalé NDR po druhé světové válce“ se zabývá zejména otázkou možností existence svobodné advokacie na půdorysu totalitního státu NDR. Zaměřuje se při tom na období před a po vzniku nového Německého státu a jeho interakci s ohraničenou skupinou obyvatel, advokátů. Toto společenství je zvoleno pro své specifické postavení ve společnosti, na pomezí státních resp. justičních orgánů a běžných obyvatel, zároveň je brán ohled na vzdělání jeho členů a jejich orientaci v situaci ve státě. Další z otázek, které se práce snaží zodpovědět je proto také, co lze ještě považovat za svobodnou společnost či z jakých ukazatelů je možné usuzovat na vytrácení se svobody ze společnosti. Tyto otázky jsou podle autora práce vždy aktuální.

Klíčová slova: Advokacie v NDR, vývoj advokacie ve východním Německu, NDR, SOZ, advokátní kolegia, kolektivizace advokacie, advokát v NDR

Abstract

This diploma thesis: "Development of advocacy in the former East Germany after the Second World War" It's concentrated on the possibility of the existence of free advocacy on the model of the totalitarian state GDR. It focuses in particular on the period before and after the creation of the new German state and its interaction with restricted group of citizens, lawyers. This community is chosen for its specific position in society, in the border between state respectively judicial authorities and ordinary citizens, it is also given with the education of its members and their orientation in the situation in the state. Another of the questions that this diploma tries to answer is therefore, what can be considered as a free society or indicators of that, what is possible to deduce the weakening freedom of society. These questions are by the author of the diploma always actual questions.

Keywords: Advocacy in the GDR, the development of advocacy in East-Germany, GDR, SOZ, Law Colleges, collectivization of advocacy, Layer in the GDR

Abstrakt

Diese Diplomarbeit: "Entwicklung der Anwaltschaft in der ehemaligen DDR nach dem Zweiten Weltkrieg" konzentriert sich auf die Möglichkeit der Existenz von freier Rechtsanwaltschaft im totalitären Staat DDR. Sie konzentriert sich insbesondere auf die Zeit vor und nach der Gründung des neuen deutschen Staates und seiner Interaktion mit begrenzter Gruppe von Bürgern, Rechtsanwälten. Diese Gruppe ist für seine besondere Stellung in der Gesellschaft gewählt, weil sie immer zwischen Justizbehörden und Bürgern steht, wird sie auch für die Ausbildung ihrer Mitglieder und ihrer Orientierung in der Situation in den Staat gewählt. Ein weitere Fragen, die diese Arbeit versucht zu beantworten wollte, was ist noch eine freie Gesellschaft und wie sind die Indikatoren um die Schwächung Freiheit in der Gesellschaft ableiten. Diese Fragen sind nachdem Autor der Arbeit immer auf dem Laufenden.

Stichworte: Rechtsanwaltschaft in der DDR, die Entwicklung der Anwaltschaft in Ost-Deutschland, Ost-Deutschland, SBZ, Kollegien des Rechtsanwaltes, Kollektivierung des Rechtsanwaltschaft, Anwalt in der DDR